

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN'DA BAĞY KAVRAMI

İsmail Sami ARSLANTÜRK

HAZİRAN - 2023

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN'DA BAĞY KAVRAMI

İsmail Sami ARSLANTÜRK

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk GÜNEY

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

İsmail Sami ARSLANTÜRK

13.06.2023

ÖZ

KUR'ÂN'DA BAĞY KAVRAMI

Arslantürk, İsmail Sami

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk Güney

Haziran 2023

Sözlüklerde istemek, arzu etmek, haddi aşmak, azgınlık, haksızlık etmek, taşkınlık anlamlarında kullanılan bağy kavramı Kur'ân'da farklı konularda, farklı durumları tasvir için kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Bağy kavramı ve türevlerinin 96 yerde geçmesi bu kavramın önemini göstermektedir. Küfür, zulüm ve tuğyan gibi önemli bazı kavramlarla sıkı bir anlam ilişkisi içerisinde olması dolayısıyla bu kavramların anlaşılmasına sağlayacağı katkıdan ötürü ayrıca önem kazanmaktadır.

Gerek Türkiye'deki gerekse Arap dünyasındaki çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların bağy kavramını doğrudan Kur'ân'daki kullanımları açısından ziyade farklı açılardan ele aldığını görmekteyiz. Bu çalışmalarda bağy kavramı genellikle bâğî/buğât terkibi esas alınarak incelenmiş ve konuya ceza hukuku bağlamında yaklaşılmıştır. Ayrıca doğrudan bağy kavramını merkeze almasa da bağy kavramıyla ilişkilendirilebilecek kimi kavramların da çeşitli açılardan incelemeye alındığını görmekteyiz. Bununla birlikte gerek bağy'in farklı açılardan ele alındığı gerekse benzer kavramların incelendiği çalışmalar, bizim çalışmamızdan içerik olarak farklılık göstermektedir. Zira biz çalışmamızda bağy kavramını Kur'ân'da geçtiği şekillerde bir tefsir terimi olarak incelemeyi ve kavramın diğer yönlerini de ortaya koymayı arzu etmekteyiz. Bu çalışma ile alana katkı sağlayacağımızı ve Kur'ân'ın mesajının daha iyi anlaşılacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Bağy, Kur'ân, âyet, taşkınlık, azgınlık.

ABSTRACT

THE CONCEPT OF BAGY IN THE QUR'AN

Arslanturk, Ismail Sami

Master's Degree, Basic Islamic Sciences

Supervisor: Doctor Instructor Member Ahmet Faruk Güney

June 2023

The concept of bagy, which is used in dictionaries in the sense of wanting, desiring, transgression, rage, injustice, exuberance, is used in the Qur'an to describe different situations on different subjects. The concept of Bagy and its derivatives appearing in 96 places in the Qur'an shows the importance of this concept. Since it has a close semantic relationship with some important concepts such as blasphemy, cruelty and tugyan, it gains further importance due to its contribution to the understanding of these concepts.

When we look at the studies both in Turkey and in the Arab world, we see that these studies deal with the concept of bagy from different angles rather than directly in terms of its use in the Qur'an. In these studies, the concept of bagy is generally examined on the basis of the combination of bagi/bugat and the subject is approached in the context of criminal law. In addition, although it does not directly center the concept of bagy, we see that some concepts that can be associated with the concept of bagy are also examined from various perspectives. However, studies in which bagy is discussed from different perspectives and similar concepts are examined differ from our study in terms of content. Because, in our study, we want to examine the concept of bagy as a tafsir term in the way it is used in the Qur'an and to reveal other aspects of the concept. We think that we will contribute to the field with this study and that the message of the Qur'an will be better understood. From this point of view, we will try to investigate this concept in the light of the Qur'an.

Keywords: Bagy, Qur'an, verse, outrage, rage.

ÖNSÖZ

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan kimi kavramlar farklı sure ve âyetlerde geçmekte ve böylece çeşitli anlamlara gelebilmektedir. Söz konusu kavramların daha doğru anlaşılabilmesi için geçtiği yerlerle (siyak-sibak) irtibatının tesisi ve analizinin yapılması gerekmektedir. Genel olarak Kur’ân kavramları üzerine yapılan çalışmalar Kur’ân’ın doğru anlaşılabilmesine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmayla da Kur’ân’da geçen “bağy” kavramının manasının tespit edilerek Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Çalışmamızda Kur’ân’da geçen bağy kavramı/kavramları ve türevleri incelenecektir. Bağyin Kur’ân’daki kullanımlarına baktığımız zaman kimi yerde övülen kimi yerde yerilen durumlar için kullanıldığı görülür. Bağy her ne kadar övülen ve yerilen durumlar için söz konusu olsa da çoğunlukla yerilen durumlar için kullanılmaktadır.

Beğa fiili türevleriyle birlikte Kur’ân’da 96 yerde, bağy mastarı ise on bir yerde geçmektedir. Bağy kavramı bir fıkıh terimi olarak kullanıldığı gibi “Allah’a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma” manasında dini-ahlaki bir terim olarak da kullanılmaktadır. İnançta, sözde ve eylemde aşırılığı ifade eden bağy kavramı geniş bir kapsama sahiptir.

“Bağy”ın anlamlarını iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi: “Allah rızasını kazanmak için farzları yapıp nafilaya yönelmek” anlamına gelmekte ve bu haliyle övülmektedir. İkincisi: “Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmeyip batıla yönelmek veya şüphelilere uzanmak” anlamına gelmekte ve bu haliyle yerilmektedir.

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’i insanlar için bir hidâyet rehberi olarak göndermiştir. Kur’ân-ı Kerim; insanları adalete, iyiliğe, yakınlara yardım etmeye çağırır. Hayasızlığı, fenalığı, haddi aşmayı yasaklar. İnsanların Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirmemeleri, Allah’ın belirlemiş olduğu dini ve ahlaki sınırları ölçüsüzce aşarak azgınlaşmaları, Kur’ân’da bağy kavramıyla ifade edilir. İşte biz buradan hareketle Kur’ân’da üzerinde çokça durulan “bağy” kavramını incelemeyi uygun gördük.

Bu maksatla yapacağımız çalışma bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan meydana gelecektir. Giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı, metodu ve kaynakları hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Birinci bölümde “bağy” kavramı üzerinde durularak kelime tahlili yapılacak, kavramın sadece sözlük anlamları değil ıstılah anlamları da verilecek, klasik Arapça sözlüklerin yanında günümüzdeki kaynaklara da başvurulacaktır.

İkinci bölümde, “bağy” kavramının olumlu kullanımları üzerinde durularak bilgi verilecektir. nc bölümde “bağy” kavramının olumsuz kullanımları üzerinde durulacaktır. Bu iki bölümde de “bağy” kavramının nüzul sebebi, muhatapları, kullanım şekilleri göz önünde bulundurulacaktır. Sonuç bölümünde ise araştırma neticesinde elde edilen veriler özetlenecektir.

Bu çalışmada bana her türlü desteği sağlayan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk GÜNEY’e, üzerimde emeği olan bütün değerli hocalarıma, hayatım boyunca desteğini gördüğüm aileme en kalbi şükranlarımı sunarım.

İsmail Sami ARSLANTÜRK

13.06.2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ	1
-------------	---

1. BÖLÜM

BAĞY'IN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.1. Bağy (بغى) Kavramının Anlam ve Mahiyeti.....	5
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	5
1.1.2. İstılah Anlamı.....	7
1.2. Bağy (بغى) Kavramı ve Türevlerinin Kur'ân'daki Kullanımları.....	8
1.3. Bağy (بغى) Sözcüğü ile Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar	13
1.3.1. Küfür (كفر).....	14
1.3.2. Tuğyan (طغيان).....	15
1.3.3. Zulüm (ظلم).....	16
1.3.4. Adüv (عدو).....	18
1.3.5. Ğayy (غى).....	19
1.3.6. Ğuluvv (غلو).....	20
1.3.7. Uluvv (علو)	21

2. BÖLÜM

BAĞY (بَغْي) SÖZCÜĞÜNÜN OLUMLU ANLAMDA

KULLANIMLARI	23
2.1. İstemek/Arzu Etmek (ابْتِغَاء)	23
2.1.1. Allah'ın Rızasını İstemek.....	24
2.1.2. Allah'ın Rahmetini İstemek	30
2.1.3. Allah'ın Lütuf ve Keremini İstemek.....	31
2.1.4. Allah'ın Takdir Ettiklerini İstemek	39
2.1.5. Ahiret Yurdunu İstemek	40
2.1.6. Mehir ile İstemek.....	40
2.1.7. Eşin Rızasını Gözetmek İstemek	41
2.1.8. Mükatebe Yapmak İstemek.....	42
2.1.9. Cennet'i İstemek.....	43
2.1.10. Arkadaş Edinmek İstemek	45
2.1.11. Takip Etmek	46
2.1.12. Süs veya Eşya Yapmak İstemek.....	46
2.2. Aramak	47
2.2.1. Allah'a Yaklaşmaya Vesile Aramak	47
2.2.2. Allah Katında Rızık Aramak.....	48
2.2.3. Bir Şey Aramak	49
2.2.4. Yol Tutmak	51
2.3. Musahhar Kılınma/Kolaylaştırılma (انْبِغَاء)	52
2.4. Hak Etme/Layık Olma (انْبِغَاء)	55

3. BÖLÜM

BAĞY (بغى) SÖZCÜĞÜNÜN OLUMSUZ ANLAMDA

KULLANIMLARI	59
3.1. Azgınlık Yapmak (بغى).....	59
3.1.1. İsyan Etmek.....	61
3.1.2. Kibirlenmek.....	64
3.1.3. Haddi Aşmak.....	65
3.1.4. Tabii/Doğal Sınırı Aşmak	67
3.2. Zina (Fuhuş).....	68
3.3. Saldırı	71
3.4. Kıskançlık.....	74
3.5. Haksızlık Etmek.....	79
3.6. Arzulamak/Çabalamak	80
3.6.1. Fitneye Düşürmeye Çabalamak.....	80
3.6.2. Allah Yolunu Eğri Göstermeye Çalışmak	84
3.6.3. Haddi Aşmak İstemek.....	87
3.7. Aramak	88
3.7.1. İslam'dan Başka Din Aramak	88
3.7.2. Cahiliye İdaresini Aramak	90
3.7.3. Kafirlerin Yanında İzzet Talep Etmek.....	91
3.7.4. Dünya Hayatının Geçici Menfaatini İstemek.....	91
3.7.5. Allah'tan Başka Rab Aramak.....	92
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	99

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselâm
b	: Bin, İbn
bk	: Bakınız
bt	: Bint
c.	: Cilt
çev	: Çeviren
Hız	: Hazreti
No	: Numara
ö	: Ölüm tarihi
ra	: Radıyallâhu anh
s	: Sayfa
sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
thk	: Tahkik eden
ty	: Basım tarihi yok
ve öte	: Ve öteki yazarlar
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu
yy	: Basım yeri yok

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Allah Teâlâ insanı yaratmış, onu bütün varlıklardan üstün kılmıştır. İnsana akıl, düşünme ve irade kabiliyeti vermiş, bu özellikler sebebiyle insan için uyması gereken kurallar koymuştur. Bunlarla birlikte insana bu kuralları hatırlatmak ve onlara nasıl uyulacağını öğretmek için kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

İslam dininin ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim insanlar için bir hidâyet rehberidir. Kur'ân-ı Kerim'de insanın Allah'a karşı kulluk görevleri anlatılmakta, Allah'ın insanlar için çizdiği sınırlara riayet edilmesi emredilmektedir. Ancak insan bütün üstün meziyet ve yeteneklerine rağmen Allah'a karşı gelme ve dinin çizdiği sınırları aşma anlamı taşıyan davranışlar sergileyebilmektedir. İnsanların Allah'a olan sorumluluklarını yerine getirmemeleri, Allah'ın belirlemiş olduğu dini ve ahlaki sınırları ölçsüzce aşarak azgınlaşmaları Kur'ân'da "bağy" sözcüğü ile ifade edilir. *"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı (bağy), hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."*¹

Bağy lafzı Arapça'daki çok anlamlı kelimelerdendir. Bundan dolayı inançta, sözde ve eylemde aşırılığı ifade eden geniş bir kapsama sahiptir. Bağy lafzı çeşitli şekillerde Kur'ân'da olumsuz bir anlamda kullanılmaktayken bazı türevleri Allah'ın rızasını, Allah'ın rahmetini istemek gibi olumlu anlamlarda kullanılmıştır. Bu sebeple çalışmamızda Kur'ân'da üzerinde çokça durulan "bağy" kelimesinin hangi durumlarda olumlu hangi durumlarda da olumsuz anlamlarda kullanıldığı ele alınacaktır.

Kur'ân'da üzerinde çokça durulan bağy kavramının ülkemizde ve yurtdışında şimdiye kadar yapılan akademik çalışmalarda doğrudan Kur'ân'daki kullanımları açısından ziyade farklı açılardan ele alındığını görmekteyiz. Bu çalışmalarda bağy kavramı genellikle İslam hukuku terimi olarak incelenmiş ve konuya ceza hukuku bağlamında yaklaşmıştır. Ayrıca

¹ el-A'râf 7/33.

doğrudan bağı kavramını merkeze almasa da bağı kavramıyla ilişkilendirilebilecek kimi kavramların da çeşitli açılardan incelemeye alındığını görmekteyiz. Bununla birlikte gerek bağı'nın farklı açılardan ele alındığı gerekse benzer kavramların incelendiği çalışmalar, bizim çalışmamızdan içerik olarak farklılık göstermektedir. Ülkemizdeki meâl çalışmalarında da bağı kavramının genellikle “istemek, arzu etmek, aramak ya da kıskançlık, azgınlık, haddi aşmak” gibi sözcüklerle karşılandığını görmekteyiz. Bütün bu kelimeler bağı kavramının gerçek muhtevasını ifade etmede yetersiz kalmaktadır.

Biz çalışmamızda inançta, sözde ve eylemde aşırılığı ifade eden ve geniş bir kapsama sahip olan bağı kavramını Kur'ân'da geçtiği şekillerde bir tefsir terimi olarak incelemeyi kavramın diğer yönlerini de ortaya koymayı arzu etmekteyiz. Adaleti aşıp ihsan noktasına ulaşmak, farzları yapıp nafileye yönelmek gibi övülen ifadelerin, hakkın sınırlarını aşıp batıla yönelmek veya hakkın sınırlarını aşıp şüphelilere uzanmak gibi yerilen ifadelerin Kur'ân'da hangi bağlamlarda kullanıldığını araştırarak sonuçlar ortaya koymak bağı kavramının mahiyetini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu sebeple Kur'ân'da üzerinde çokça durulan bağı kavramını; birey ve toplumlarda meydana getirdiği değişiklikleri tespit etmek, çözüm önerileri sunmak, bilerek haddi aşanları bekleyen tehlikeler konusunda insanları haberdar etmek amacıyla inceleyeceğiz.

B. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

“Kur'ân'da bağı kavramı” başlıklı çalışmamızda öncelikle bağı kelimesinin klasik Arapça sözlüklerdeki anlamları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kavramın sözlük anlamlarını ve daha sonra kazandığı ıstılah manalarını açıklayabilmek amacıyla çağdaş kaynaklara da başvurulacaktır. Bu sebeple çalışmamızda pek çok sözlük ve eserden istifade edilmiştir. Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*'i, Halil b. Ahmed'in (ö. 175/791) *Kitâbu'l-Ayn*'ı, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî'nin (ö. 400/1009) *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*'si, Râgıb el-İsfahânî'nin (ö. 502/1108) *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*'ı, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisanu'l-Arab*'ı ve Muhammed Zebîdî'nin (ö.

1205/1790) *Tâcu'l-Arus min Cevâhiri'l-Kâmûs* isimli eseri kullandığımız başlıca kaynaklardır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Dini Kavramlar Sözlüğü*'nü Türkçe olarak kullandığımız önemli kaynaklar arasında sayabiliriz.

Bağy kavramının sözlük ve ıstılah anlamlarını tahlilden sonra kavramı daha iyi analiz edebilmek amacıyla anlam yakınlığı olan kavramları da tespit ederek aralarındaki mana irtibatını kurmak için yukarıda zikrettiğimiz eserlere ek olarak Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin (ö. 1968) *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eserinden de faydalandık. Çalışmamızın devamında Kur'ân-ı Kerîm'de “bağy” kavramının kullanıldığı âyetleri tespit ettik. Âyetleri incelerken çeşitli dönemlerde ve farklı metotlarla yazılmış tefsirlerden yararlandık. Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Ebu'l-Kâsım Cârullah ez-Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûnü'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, Fahreddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *et-Tefsîru'l-Kebîr: Mefâtîhü'l-Ğayb*, Ebû Abdullâh el-Kurtûbî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö. 1361/1942) *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli eserleri kullandığımız başlıca kaynaklar arasında yer almaktadır.

Yine çalışmamız esnasında konuyla ilgili gördüğümüz, Türkiye'de ve yurtdışında bugüne kadar yazılmış olan tezlerden ve makalelerden faydalandık. Tezimiz bir kavram çalışması olduğundan, daha önce yazılmış olan kavram tezlerini usul yönünden inceledik. Ataullah Abdulâlî'nin *Ahkamü'l-Buğât fi's-şerîati'l-İslâmiyye* ve Abdürrezzak Muhammed'in *Mefhûmü'l-İslah ve'l-Bağy fi's-şerîati'l-İslâmiyye* adlı Yüksek Lisans Tezleri ile Kamil Abdullahoğlu'nun *İslam Hukuku açısından devlete isyan (bağy) suçu ve hukuki sonuçları*, Sevinç Okka'nın *İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında (Bağy) Suçu* ve Meryem Karadağ'ın *İslam Hukukundaki Değişim Olgusunun Fürû-i Fıkha Yansıması: Devlete İsyan Suçu (Bağy) Örneği* adlı Yüksek Lisans Tezleri, bağy kavramı ile ilgili İslam Hukuku alanında yazılmış olan, usul yönünden incelediğimiz ve yararlandığımız çalışmalardandır.

Çalışmamızı yaparken “bağy” kavramını; kullanım şekilleri, anlamları, nüzul sebepleri, âyetlerin muhatapları bakımından incelemenin de yararlı olacağını düşünmekteyiz. Kavramı sınıflara ayırabileceğimiz en uygun şeklin kavramın olumlu ve olumsuz anlamlarda kullanımı olduğunu görmekteyiz. Bu sebeple çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümünün başlıklarını “Bağy sözcüğünün olumlu anlamlarda kullanımı” ve “Bağy sözcüğünün olumsuz anlamlarda kullanımı” olarak belirledik. Âyet mealleri için Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* başta olmak üzere değişik meallerden istifade ettik.

1. BÖLÜM

BAĞY'IN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Bağy (بغى) Kavramının Anlam ve Mahiyeti

1.1.1. Sözlük Anlamı

“Bağy” (بغى) sözcüğü, Arapça “b-ğ-y” (ب-غ-ي) kökünden türemiş olup “beğa” (بغى) fiilinin mastarıdır.² Kur’ân’da (البغى) el-bağy şeklinde isim olarak kullanıldığı gibi (بغى) beğa fiilinin türevleri olarak fiil şeklinde de kullanılmıştır.³ Sözlükte; “iyi ya da kötü ‘bir şey talep etmek, istemek’⁴ anlamına gelen kelime, bu temel anlamının yanı sıra “elde edilmek istenen bir şeyde itidali terk etmek”⁵, “hakkı olmayan bir şeyi ısrarla istemek”⁶ anlamında da kullanılmaktadır. Bunların dışında da birçok farklı manaya gelmektedir.⁷

Beğa fiili müteaddî-geçişli olarak kullanıldığında “istemek, istemede ileriye gitmek, çabayla arzulamak” anlamlarına gelir.⁸ Aynı kelimeden türeyen “ibteğâ” fiili “bir şeyi istemede çaba göstermek” anlamındadır. Buradan hareketle bu talep, arama, araştırma veya bulmayı, almayı ya da elde etmeyi isteme, arzulama veya bunun çabası içine girme övgüye değer bir şeye yönelik olduğunda, o şeyle ilgili kavram da övgüye değer olur.⁹

² Ebu’l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensâri İbn Manzûr, *Lisânu’l Arab*, c. 14, s. 76; Ebu’t-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Firuzâbadî, *Kâmusu’l-Muhîr*, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1407/1987, s. 1631.

³ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu’cemu’l-Müfrehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Beyrut: Dâru’l-Marife, 1414/1994, s. 168.

⁴ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu’l-Lügati ve’s-Sihahu’l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru’l-İlmi’l-Melâyîn, 1990, c. 6 s. 2281; İbn Manzûr, *Lisanu’l Arab*, c. 14, s. 76; Ebu’l-Feyz Muhammed Murtaza ez-Zebidî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Mısır: Matbaatü’l-Vehebîyye, 1287, c. 10, s. 38; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, t.y., c. 3, s. 333.

⁵ Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, thk. Safvan Dâvûdî, Beyrut: Dâru’s-Şâmiyye, 1418/1997, s. 136.

⁶ Ebu Hilal el-Askerî, *Furuku’l-Lugaviyye*, Beyrut: Dâru’l-Âfâkı’l-Cedîde, 1403/1983, s. 227.

⁷ Abdurrahim Kaplan, “Kur’ân’da “Bağy” Kavramının Anlam Alanı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2 (2020) ss. 1793-1794.

⁸ Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtü fî Garibi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1961, s. 55-56.

⁹ Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 136.

Beğâ fiili lâzım-geçişsiz olarak kullanıldığında “haddi aşmak, haktan ayrılmak, hakka tecavüz etmek, zulmetmek, kendini başkalarından büyük görmek, büyüklenmek, zina yapmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Kur’ân’daki âyetlerde bağıy lafzı çoğunlukla yerilen hususlarda kullanılmıştır.

“Bağıy”ın Kur’ân’daki kullanımlarını iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi: “Allah’ın rızasını kazanmak için farzları yapıp nafileye yönelmek” anlamına gelmekte ve bu haliyle övülmektedir. İkincisi: “Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmeyip batıla yönelmek veya şüphelilere uzanmak” anlamına gelmekte ve bu haliyle yerilmektedir.¹¹ Nitekim Allah Teâlâ; “*Kim bunun ötesine geçmek isterse (ibteğâ) işte onlar haddi aşanlardır*”¹² buyurarak, haram kıldığı şeylerden uzak durulmasını emretmiştir.

Bağıy lafzı Kur’ân’da “haddi aşmak, haktan ayrılmak¹³, günah işlemek, zulüm¹⁴, hakka tecavüz etmek¹⁵, kendini başkalarından büyük görmek, büyüklenmek¹⁶, haset/kıskançlık, zulmetmek”¹⁷ anlamlarında yer aldığı gibi bu anlamlarının haricinde, “zina, kadının zina etmesi, yaranın iyileşmesinin uzaması, yağmurun şiddetle yağması” ifadelerinde de “bağıy” kelimesi kullanılmaktadır.¹⁸

¹⁰ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, c. 14, s. 77-79; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 55-56.

¹¹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 136.

¹² el-Mü’minûn 23/7.

¹³ Cevherî, *es-Sihâh* c. 6, s. 2281; İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, c. 14, s. 78; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3, s. 333; el-A’râf 7/33.

¹⁴ Halil b. Ahmed, *Kitabu’l-Ayn*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, c. 1, s. 153-154; el-En’âm 6/146.

¹⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3, s. 333; Sâd 38/22.

¹⁶ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, c. 14 s. 78; Ebu’l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşeri, *el-Keşşâf ‘an Hakâ’iki Ğavâimidi’t-Tenzil Ve Uyûni’l-Ekâvil Fî Vucûhi’t-Te’vîl*, Riyad: Mektebetü’l-Abîkân, 1418/1998, c. 4, s. 522; el-Kasas 28/76.

¹⁷ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmut Şehhate, Beyrut: Müessesetü’t-Tarihi’l-Arabi, 1423/2002, c. 1, s. 122; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli âyi’l-Kur’ân*, Beyrut: Darü’l-Fikr, 1405/1984, c. 1, s. 415; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 297; el-Bakara 2/90.

¹⁸ Halil b. Ahmed, *Kitabu’l-Ayn*, c. 1, 153-154; Ebu Hilal el-Askerî, *Furuku’l-Lugaviyye*, s. 227; İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, c. 14, s. 77, 79; el-Cevherî, *es-Sihâh*, c. 6, s. 2281, 2282; ez-Zebidî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, c. X, s. 39, 40; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 136; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3, s. 333.

1.1.2. İstilah Anlamı

Arapçada “bir şeyi ısrarlı bir şekilde talep etmek” anlamına gelen bağy kavramı terim olarak “Üstünlük kurarak, güç ve şiddet kullanarak hak etmediği bir şeyi zorla istemek”¹⁹ şeklinde tarif edilmiş ve Kur’ân-ı Kerîm’de çoğunlukla, dinin belirlediği sınırları aşarak Allah’a karşı gelme, insanlara karşı haksız davranışlarda bulunma manasında kullanılmıştır.²⁰

Fahreddin Râzî, (ö. 606/1209) bağyin, kendi hakkını yeterli görmeyerek başkasının canına malına veya ırzına saldırma manasında kullanıldığını ve bu kelime ile bazen idareciye isyan etme manasının kastedildiğini belirtmektedir.²¹

Kurtubî, (ö. 671/1273) bağyin sınırı aşmak demek olduğunu açıklayarak bu sözcüğün kibirli olmak, kin beslemek ve haddi aşarak haksızlık yapmak anlamlarında kullanıldığını zikretmektedir.²² Mevdûdi, (ö. 1979) genel ahlak kurallarının dışına çıkan Allah’ın koymuş olduğu sınırları çiğneyerek veya yaratılmışların haklarını ihlal ederek yapılan her çeşit kötü davranışın bağy kavramı olarak nitelenebileceğini belirtmektedir.²³

Elmalılı, (ö. 1361/1942) bağyin, haksız yere üste çıkmak isteyerek düşmanlık etmek; barış girişimleri yapıldığı halde barışa yaklaşmayıp âdil olmayan bir şekilde üste çıkmak sevdasını beslemek, anlamına geldiğini ifade etmiştir.²⁴

Fıkıh literatüründe bağy, devlet başkanına silahla karşı koymak, isyan etmek, bu kökten ism-i fâil olan bâğî kelimesi de isyan eden, isyankâr anlamına gelmektedir.²⁵ Çoğulu “buğât” şeklinde gelir. Kur’ân’da; “Eğ̃er

¹⁹ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furuku’l-Luğaviyye*, s. 227.

²⁰ Bk. el-En’âm 6/114; en-Nahl 16/90; el-Kasas 28/76; eş-Şûrâ 42/27; el-Hucurât 49/9.

²¹ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebir*, Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1411/1990, c. 14, s. 55.

²² Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, Kahire: Dâr’ul-Hadîs, 1414/1994, c. 10, s. 175.

²³ Ebu’l-A’lâ Mevdûdi, *Tefhimü’l-Kur’ân*, çev. Kurul, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997, c. 3, s. 53.

²⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, İstanbul: Matba’i Ebüzziya, 1935, c. 6, s. 4463.

²⁵ Bk. Kamil Abdullahoğlu, *İslâm Hukuku Açısından Devlete İsyan (Bağy) Suçu ve Hukuki Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 42310).

müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa (beğat), Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran (tebğî) tarafla savaşın...”²⁶ buyurulmakta ve bâğîlerle Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar savaşılması emredilmektedir.

İslam alimleri, bağı suçu işleyen isyancılarla savaşılması gerektiğini, âsilerin isyan bastırıldıktan sonra, isyan sırasında işledikleri suçlardan da ayrıca cezalandırılacaklarını ifade etmişlerdir.²⁷

1.2. Bağy (بغى) Kavramı ve Türevlerinin Kur'ân'daki Kullanımları

Kur'ân'da yerilen, yasaklanan ve üzerinde çokça durulan eylemlerden biri de “bağy” ile ifade edilen davranış biçimidir. Özellikle insanların Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmemelerinde, Allah'ın belirlemiş olduğu dini ve ahlaki sınırları ölçüsüzce aşarak azgınlaşmalarında son derece etkili olan eylemleri ifade eden bu lafzın ve karşılık geldiği kavramların gerçek muhtevasını daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymamız gerekmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de hem sözlük hem de terim anlamlarında²⁸ kullanılan beğa fiili ve türevleri; Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf, Tevbe, Yûnus, Hûd, Yûsuf, Ra'd, İbrahim, Nahl, İsra, Kehf, Meryem, Hac, Mü'minûn, Nûr, Furkan, Şu'arâ, Kasas, Ankebût, Rûm, Ahzâb, Fâtır, Yâsîn, Sâd, Şûrâ, Câsiye, Fetih, Hucurât, Rahmân, Hadîd, Haşr, Mümtetine, Cum'a, Tahrîm, Me'âric, Müzzemmil ve Leyl sureleri olmak üzere kırk bir surede toplam doksan altı kez geçmekte, bağy mastarı ise on bir yerde zikredilmektedir.²⁹

Bağy kavramı ilk olarak mastar kalıbıyla Bakara Sûresi 90. âyette insanın olumsuz bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada bağyen kelimesi kıskançlık³⁰ anlamıyla kullanılmıştır. Kıskançlık hangi sebeple olursa olsun

²⁶ el-Hucurât 49/9.

²⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3, s. 333; İbrahim Paçacı, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 52.

²⁸ Ali Şafak, “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 451-452.

²⁹ Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, s. 131-133.

³⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, c. 1, s. 122; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 1, s. 415; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 297; el-Bakara 2/90.

insanı inkara kadar götürebilecek kötü bir davranıştır. Kur’ân bize apaçık bir şekilde bunun örneğini vermektedir.

Bağy kelimesi Kur’ân’da Nahl Sûresi’ndeki “*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı (bağy) da yasaklar...*”³¹ âyetinde azgınlık (zulüm)³² anlamında, Kasâs Sûresi’ndeki “*Şüphesiz Kârûn, Mûsâ’nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti (beğâ). ...*”³³ âyetinde de kendini başkalarından büyük görmek³⁴ anlamında karşımıza çıkmaktadır. Bağy lafzının farklı anlamlarda geçtiği bu âyetler, dinin koyduğu sınırları aşma anlamı taşımaktadır.

Bağy kelimesi Kur’ân’da hem bireyin yapmış olduğu bir davranışı hem de toplulukların tutum ve eylemlerini nitelemektedir. İslam gelmeden önceki kavimlerin yaptığı azgınlık, zulüm, büyüklenmek ile Kur’ân’ın nüzulüne muhatap olan insanların bazı fiilleri “bağy” ile ifade edilmektedir.

Bağy kökü Kur’ân’da; beğâ (بَغَى), buğıye (بُغِيَ), ibteğâ (اِبْتَغَى), yenbeğî (يَنْبَغِي), bağy (بَغَى), bâğî (بَاغِي), bağıyy (بَغِي), biğâ (بِغَاء) ve ibtiğâ (اِبْتِغَاء) formlarında olmak üzere dokuz farklı şekilde geçmektedir.³⁵ Mukatil b. Süleyman, (ö. 150/767) “bağy” kelimesinin; zulüm³⁶, isyan³⁷, kıskançlık³⁸ ve zina³⁹ olmak üzere Kur’ân’da geçtiği yerlerde dört manada tefsir edildiğini belirtmiştir.⁴⁰

Kur’ân terminolojisinde önemli bir yere sahip olan bağy sözcüğü cahiliye toplumunun bazı davranışlarının nitelendirilmesinde de kullanılmaktaydı. İbn İshak, Mekkeli müşriklerin ilk Müslümanlara uyguladıkları işkencelere gönderme yaparken, durumun tanımlanmasında bu kelimeyi kullanmaktadır: “Kureyşliler Allah’a karşı küstahlaştılar, O’nun nimetini inkâr ettiler, elçisini yalanladılar, Tevhid’i kabul edip sadece O’na kulluk edenleri, O’nun elçisine

³¹ en-Nahl 16/90.

³² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 14, s. 162-163; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 466.

³³ el-Kasas 28/76.

³⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 20, s. 105-106; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 522.

³⁵ El Said M. Badawî, Muhammed Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur’anic Usage*, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2008, p. 104.

³⁶ el-A’râf, 7/33; en-Nahl 16/90; eş-Şûra 42/39.

³⁷ Yûnus 10/23.

³⁸ el-Bakara 2/90; eş-Şûra 42/14.

³⁹ Meryem 19/28; en-Nûr 24/33.

⁴⁰ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerim*, thk. Abdullah Mahmut Şehhate, y.y., el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Âmmetü li’l-Kitâb, 1414/1994, s. 316

iman edip dinine bağlananları öldürdüler ve sürgüne gönderdiler. Bu yüzden, O da elçisine, sınırı aşıp (beğâ) kendilerine zulmedenlere karşı savaşıp kendini savunması için izin verdi.”⁴¹

Çoğunlukla dinin belirlemiş olduğu sınırları aşarak Allah’a karşı hukuk dışı davranışlarda bulunma anlamlarında kullanılan “bağy”ın Kur’ân’daki kullanımlarını sekiz ana başlıkta inceleyebiliriz:⁴²

1. İstemek, Arzu Etmek

*“Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek (ibtigâ) için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle.”*⁴³

Bu âyet ve benzer âyetlerde ibteğavv⁴⁴, ibteğayte⁴⁵, yebteğî⁴⁶, yebğûne⁴⁷, yebteğûne⁴⁸, tebtēğî(ye)⁴⁹, tebtēğû⁵⁰, tebtēğûne⁵¹, tebtēğûne⁵², ebğî⁵³, ebteğî⁵⁴, nebğî(i)⁵⁵ ve nebteğî⁵⁶ şeklinde geçen fiiller ile ibtiğâ⁵⁷ mastarı ve ibteğû(i)⁵⁸, tebtēğû⁵⁹ emir kalıpları “istemek, arzu etmek, aramak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁶⁰

⁴¹ Toshihiko Izutsu, *Kur’ân’da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları, 2019, s. 234-235.

⁴² Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân-ı Kerim Sözlüğü*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015, s. 149-152.

⁴³ el-İsrâ 17/28

⁴⁴ el-İsrâ 17/42.

⁴⁵ el-Ahzâb 33/51.

⁴⁶ Âl-i İmrân 3/85.

⁴⁷ Âl-i İmrân 3/83; el-Maide 5/50; el-A’râf 7/45; et-Tevbe 9/47; Hûd 11/19; İbrâhim 14/3; el-Kehf 18/108.

⁴⁸ En-Nisâ 4/139; el-Maide 5/2; el-İsrâ 17/57; en-Nûr, 24/33; el-Fetih 48/29; el-Haşr 59/8; el-Müzzemmil 73/20.

⁴⁹ el-En’âm 6/35; et-Tahrîm 66/1.

⁵⁰ el-Bakara 2/198; en-Nisa 4/24; en-Nahl 16/14; el-İsrâ 17/12, 66; el-Kasas 28/73; er-Rûm 30/46; Fâtır 35/12; el-Câsiye 45/12.

⁵¹ Âl-i İmrân, 3/99; el-A’râf 7/86.

⁵² en-Nisâ 4/94.

⁵³ el-A’râf 7/140; el-En’âm 6/164.

⁵⁴ El-En’âm 6/114, 164.

⁵⁵ Yûsuf 12/65; el-Kehf 18/64.

⁵⁶ el-Kasas 28/55.

⁵⁷ el-Bakara 2/207, 265, 272; Âl-i İmrân 3/7; en-Nisâ 4/104, 114; er-Ra’d 13/17, 22; el-İsrâ 17/28; er-Rûm 30/23; el-Hadîd 57/27; el-Mümtehine, 60/1; el-Leyl 92/20.

⁵⁸ el-Bakara 2/187; el-Mâide 5/35; et-Tevbe 9/48; el-İsrâ 17/110; el-Kasas 28/77; el-Ankebût, 29/17; el-Cum’a 62/10.

⁵⁹ en-Nisâ 4/34.

⁶⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 22, s. 27; Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, c. 11, s. 33-34.

2. Haddi Aşmak

a. *Kim bunun ötesine geçmek isterse (ibteğâ), işte onlar haddi aşanlardır.*⁶¹

Buradaki ibteğâ ve benzer âyetlerdeki beğâ⁶² ve beğavv⁶³ fiilleri “haddi aşmak” anlamındadır.

b. *“(Fakat) aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar (yebğiyâni).”*⁶⁴

Bu âyette geçen yebğiyâni fiili, başında “lâ” (nefy/olumsuzluk) edatı bulunduğu için “(tabii/doğal) sınırı aşmamak” anlamına gelmektedir.⁶⁵

3. Taşkınlık Yapmak, Büyüklenmek

a. *“Şüphesiz Kârûn, Mûsa’nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti (beğâ)...”*⁶⁶ Bu âyette geçen beğâ fiili “azgınlık yapmak, kibirlenmek, böbürlenmek, şımarık olmak” demektir.⁶⁷

b. *Fakat onları kurtarınca, bir de bakarsın ki yeryüzünde haksız yere taşkınlık yapıyorlar(yebğûne). Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız (bağyüküm), sırf kendi aleyhinizedir...*⁶⁸

Bu ve benzer âyetlerde geçen beğavv⁶⁹ ve yebğûne⁷⁰ fiilleri ile tebğî⁷¹ emir kalıbı “isyan etmek, azgınlık yapmak” anlamına gelmektedir.⁷²

⁶¹ el-Mü’minûn 23/7; el-Me’âric 70/31.

⁶² el-Kasas 28/76.

⁶³ eş-Şûrâ 42/27.

⁶⁴ er-Rahmân 55/20.

⁶⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 27, s. 129-130.

⁶⁶ el-Kasas 28/76.

⁶⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 20, s. 105-106; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 522.

⁶⁸ Yûnus 10/23.

⁶⁹ eş-Şûrâ 42/27.

⁷⁰ eş-Şûrâ 42/42.

⁷¹ el-Kasas 28/77.

⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 11, s. 101.

4. Zulüm ve Haksızlık Etmek

“...Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir(*beğâ*)... dediler.”⁷³ âyetindeki *beğâ* fiili ile Sâd Sûresi 24. âyette geçen *yebğî* fiili “zulüm ve haksızlık etmek” anlamına gelmektedir.⁷⁴

5. Saldırmak

a. “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şâyet biri ötekine saldırırsa (*beğat*), Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran (*tebğî*) tarafla savaşın...”⁷⁵

Buradaki *beğat* ve *tebğî* fiilleri “saldırmak”, Hacc, 22/60'da geçen *buğîye* edilgen fiili “saldırıya uğramak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁷⁶

b. “Bir haksızlığa (*bağy*) uğradıkları zaman, yardımlaşırlar.”⁷⁷ Bu âyette geçen *el-bağy* kelimesi “saldırı, haksızlık” demektir.⁷⁸

6. Yaraşmak

“Biz, ona (*Peygamber'e*) *şîir* öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da (*yenbeğî*)...”⁷⁹ âyetinde geçen *yenbeğî* fiili, başında “mâ” (*nefy/olumsuzluk*) edatı bulunduğu için “yaraşmazdı” anlamına gelmektedir.

Bu ve benzer âyetlerde geçen *yenbeğî*⁸⁰ fiili “gerekli olmak, yaraşmak” anlamlarındadır.⁸¹

7. Kıskançlık

“Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için (*bağyen*) Allah'ın indirdiğini (*Kur'ân'ı*) inkâr ederek

⁷³ Sâd 38/22.

⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 141-142.

⁷⁵ el-Hucurât 49/9.

⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 26, s. 127.

⁷⁷ eş-Şûrâ 42/39.

⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 38-39.

⁷⁹ Yâsîn 36/69.

⁸⁰ Meryem 19/92; el-Furkan 25/18; eş-Şuarâ 26/211; Yâsin 36/40; Sâd 38/35.

⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 27.

kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir!..”⁸² âyeti ve benzer âyetlerde geçen bağy⁸³ kelimeleri “haset, kıskançlık” anlamına gelmektedir.⁸⁴

8. Zina (Fuhuş)

“...Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye (tebteğû), namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa (biğâ) zorlamayın...”⁸⁵

Buradaki el-biğâ’ kelimesi ile benzer âyetlerde geçen bağy/el-bağy⁸⁶ kelimeleri “azgınlık, zina”; bâğ(in)⁸⁷ ve bağıyy⁸⁸ kelimeleri ise “azgın” anlamındadır.⁸⁹

Böylece Kur’ân’daki kullanıldığı yerlere göre “Bağy”ın anlamlarını iki ana başlıkta toplamak mümkün olmaktadır: Birincisi: “Allah’ın rızasını kazanmak için farzları yapıp nafilaya yönelmek” anlamına gelmekte ve bu haliyle övülmektedir. İkincisi: “Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmeyip batıla yönelmek veya şüphelilere uzanmak” anlamına gelmekte ve bu şekliyle yerilmektedir.⁹⁰

1.3. Bağy (بغى) Sözcüğü ile Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar

Kur’ân’da geniş bir anlam alanına sahip olan “bağy” kelimesi farklı yerlerde farklı manalarda kullanılmaktadır. Bazı âyetlerde bağy kelimesi yalnız kullanılmakla birlikte bazı âyetlerde de anlam yakınlığı bulunan başka kelimelerle kullanılmıştır. Müfessirler “bağy” kelimesini açıklamak için “bağy”ın kullanıldığı anlamı ifade edebilmek adına farklı sözcükler kullanmışlardır. Bu sebeplerle bağy kelimesinin anlam alanını daha iyi kavrayabilmek için kavramın anlam yakınlığı bulunan kelimelerle ilişkisini incelememiz gerekmektedir.

⁸² el-Bakara 2/90.

⁸³ el-Bakara 2/213; Âl-i İmrân 3/19; Yûnus 10/90; eş-Şûrâ 42/14, el-Câsiye 45/17.

⁸⁴ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, c. 1, s. 122; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 1, s. 415; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 297.

⁸⁵ en-Nûr 24/33.

⁸⁶ el-En’âm 6/146; el-A’râf 7/33; en-Nahl 16/90.

⁸⁷ el-Bakara 2/173; el-En’âm 6/145; en-Nahl 16/115.

⁸⁸ Meryem 19/20, 28.

⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 18, s. 126, 127, 132; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 23, s. 192; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 12.

⁹⁰ Râğîb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 136.

1.3.1. Küfür (كفر)

Küfür kelimesi Arapça'daki "ke-fe-ra" (ك-ف-ر) fiilinin mastarıdır. Sözlükte "bir şeyi örtmek, perdelemek, gizlemek" anlamlarına gelmektedir. Gecenin "kâfur" diye isimlendirilmesi, şahısları sakladığı içindir. Çiftçinin tohumu toprakta gizlemesi sebebiyle meyvenin tohumuna "kâfur" denilir. Bazı ibadetler ve tövbe de birtakım günahları örttüğü için onlara da "keffare" denilmiştir.⁹¹ Kur'ân'da Allah'ı inkâr etmek, delilleri kabul etmemek, nankörce davranmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁹²

Dini bir terim olarak küfür; Resulullah (s.a.v)'i ve Resulullah (s.a.v)'in Allah'tan getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlamak, tevatür yoluyla bize ulaşmış olan hükümlerden birini ya da birkaçını kabul etmemek demektir. Bu anlamda "küfür" imanın karşıtı olmaktadır.⁹³ Nankörce davranmak anlamında kullanıldığında ise şükrün tam karşıtıdır.⁹⁴

Küfür kalp ile olduğu gibi söz ve davranışla da olabilir. Herhangi bir mecburiyet bulunmadığı halde insanı küfre götürecek bir söz söylemek, inanılması gereken şeyleri hafife alarak onlarla alay etmek veya imanla uygun düşmeyen şeyleri yapmak da küfürdür.⁹⁵

Küfür kavramı Kur'ân'da yer alan çok geniş kapsamlı kavramlardan biridir. Küfür kavramı ve türevlerinin Kur'ân'da beş yüz kırk iki yerde geçmesi⁹⁶ bu kavramın Kur'ân semantiğinde ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu kadar geniş bir anlam alanı bulunan küfür kavramını burada detaylarıyla ortaya koymamız mümkün olmamakla birlikte çalışmamız gereği küfrün bağı ile alakalı olarak kullanıldığı yerleri izah etmeye çalışacağız.

"Küfür" kelimesi fiil olarak Kur'ân'da Bakara Sûresi 90. âyet ve Âl-i İmrân Sûresi 19. âyette "bağyen" mastarı ile birlikte zikredilir. Kur'ân,

⁹¹ Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 714-717.

⁹² Mukatıl b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 95-96.

⁹³ Fikret Karaman, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 389.

⁹⁴ İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, c. V, s. 144.

⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 1 s. 207.

⁹⁶ Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes*, s. 769-778.

kendilerine kitap verilenlerin inkarlarının sebebi olan kıskançlığı bağy kavramıyla ifade etmiştir.⁹⁷

“Küfür” kelimesinin bu âyetlerdeki kullanımlarına ve bu iki kavramın içerdiği anlamlara baktığımızda aralarındaki anlam irtibatını net bir şekilde görmekteyiz. Ayrıca bu kavramlar arasında neden sonuç ilişkisinden de bahsedilebilir. Nitekim inkarın nedeni kıskançlık, kıskançlığın sonucu da inkardır.

1.3.2. Tuğyan (طغیان)

Tuğyan kelimesi Arapça’daki “ta-ğ-a-ye” (ط-غ-ي) kökünden türemiş olup “tağa” (طغى) fiilinin mastarıdır. Sözlükte; “herhangi bir şekilde sınırı aşmak” anlamına gelir. Bu kök anlamla bağlantılı olarak “suyun veya selin doğal seviyesinin çok üzerine çıkıp taşması, deniz dalgalarının miktarının aşırı derecede artarak kabarması” da “tuğyan” kelimesiyle ifade edilir.⁹⁸

Tuğyan kelimesi bu kök anlamının yanında “isyanda ve baş kaldırmada ileri gitmek, azgınlık yapmak, ölçüsüz şekilde hareket etmek,⁹⁹ inkarda ve zulümde sınır tanımamak, zorbalık yapmak, azgınlık, taşkınlık, haddini bilmezlik, kibir gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁰ Tuğyan edenlere Arapça’da “tâğî/tuğât” denilmektedir. Zulümde sınır tanımayan, zorbalık yapan kimse için de “tuğyan etti” tabiri kullanılır. Tuğyan kelimesi Kur’ân’da dokuz yerde, tâğî kelimesi de altı yerde geçer.¹⁰¹ İnsan her istediğini yapabilmesini sağlayan nimet, bilgi, kabiliyet ve güce ulaştığı zaman gurur ve gaflete kapılarak tuğyan kapısını aralar, daha da öteye geçerek Allah’a ortak koşmaya, nefsinin O’nun yerine geçirip arzu ve isteklerine göre hareket etmeye başlar. İşte bu durum tuğyan halidir.¹⁰²

Kur’ân’da insanın tuğyanından bahsedildiği gibi toplumların tuğyanından da bahsedilmektedir. Firavun’un haddi aşıp kendini insanlara ilah olarak kabul ettirmeye çalışması insanın tuğyanına bir örnektir.

⁹⁷ el-Bakara 2/90; Âl-i İmrân 3/19.

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisanu’l Arab*, c. 15, s. 8-9.

⁹⁹ Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 520.

¹⁰⁰ Firûzâbâdî, *Kâmûsi’l-Muhît*, s. 1685.

¹⁰¹ İbn Manzûr, *Lisanu’l Arab*, c. 15, s. 7-9.

¹⁰² Fikret Karaman, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 662.

Kur’ân’daki “*Firavun’a git! Çünkü o çok azdı*”¹⁰³ ve “*Ben sizin en yüce Rabbinizim! dedi*” âyetleri Firavun’un tuğyanını bize gösterir. Toplumların tuğyanını da Kur’ân’daki “*İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen: O bir büyücüdür veya delidir, dediler. Bunu (nesilden nesile) birbirlerine vasiyet mi ettiler? Doğrusu onlar azgın bir topluluktur*”¹⁰⁴ âyetleri bize açıklamaktadır. Çünkü geçmiş kavimler kendilerine gönderilen peygamberleri büyücü veya deli diye nitelendirerek haddi aşmışlar (tuğyan etmişler)dir. Kur’ân’da ayrıca tuğyanın geçmiş toplumları helake götüren bir sebep olduğundan da bahsedilir. Nûh kavminin inkârcılığı, Lût kavminin azgınlığı ve Semûd kavminin her türlü nimetlere sahip oldukları halde nankörlük yapmaları tuğyan olarak ifade edilmiştir.¹⁰⁵

Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmeyip azgınlık ve taşkınlık yapmak gibi yerilen durumlar için kullanılan tuğyan kavramının bağy kavramı ile anlam yakınlığının olduğu söylenilebilir. Bu iki kavramın sözlük anlamları da bunu göstermektedir. Bağy sözlükte haddi aşmak, zulmetmek anlamlarına geldiği gibi tuğyan da bu anlamlara gelmektedir. Ancak tuğyan yalnızca yerilen durumlar için kullanılırken bağy kavramının çoğunlukla yerilen ve bazen de övülen durumlar için kullanıldığını görmekteyiz.

1.3.3. Zulüm (ظلم)

Zulüm kelimesi Arapça’daki “za-le-me” (ظ-ل-م) fiilinin mastarı olmakla birlikte aynı kökten türemiş bir isim olarak da kullanılır. Sözlükte; “herhangi bir şeyi bulunduğu yerden başka bir yere koymak, bir şeyi eksilterek veya artırarak, vaktine ya da yerine dikkat etmeden yapmak demektir. Başkasının hakkına el uzatmaya, haddi aşmaya da zulüm denir.”¹⁰⁶ Zulüm bu anlamlarının yanında; sınırı aşmak, eksik yapmak, hak yoldan sapmak, küfür, şirk, işkence, haksızlık yapmak, anlamlarına da gelmektedir.¹⁰⁷

Alimler zulmü üç kısma ayırmışlardır: Bunlardan birincisi insan ile Yüce Allah arasında olan zulümdür ki; bunun en büyüğü, küfür, şirk ve nifaktır.

¹⁰³ en-Nâzi’ât 79/17, 24.

¹⁰⁴ ez-Zâriyât 51/52-53.

¹⁰⁵ en-Nâzi’ât 79/37-39.

¹⁰⁶ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi l-Kur’ân*, s. 537.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisanu’l Arab*, c. 12, s. 373.

“Şirk elbette pek büyük bir zulümdür”¹⁰⁸ âyeti bunu kastetmektedir. İkincisi kişi ile diğer insanlar arasındaki zulümdür. “Yol ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler (yebğûne) aleyhinedir...”¹⁰⁹ âyeti zulmün ikinci kısmı olan insanlar arasındaki zulmü ifade etmektedir. Üçüncüsü ise kişi ile kendi nefsi arasındaki zulümdür. “Onlardan nefislerine zulmeden var”¹¹⁰ âyeti de bize kişinin kendi nefesine olan zulmünü göstermektedir.¹¹¹

Seyyid Şerif Cürcanî (ö. 816/1413), zulmün terim olarak, hakkı terk edip batılı seçme, başkasının mülkünde olan bir şeyi istediği gibi kullanma, kişinin sınırını aşması gibi anlamlara geldiğini belirtir.¹¹² Ebu Hilal el-Askerî ise zulmün; “bir kimsenin haksız yere sultan, hâkim veya başka herhangi bir kimse tarafından zarara uğratılması” anlamına geldiğini ifade eder.¹¹³

Zulüm kavramı, Kur’ân öncesi Arap toplumunda insani ilişkilerde her çeşit olumsuz söz, fiil ve davranışları ifade etmede kullanılmıştır. Bu kavram Kur’ân’da, insanların birbirleri arasındaki olumsuz ilişkiyi göstermekle birlikte genellikle Allah’a karşı inkâr, isyan manasına gelen her çeşit söz, fiil ve davranışları ifade etmektedir. Zulüm kavramı Kur’ân’da olumsuz mana ifade eden en geniş kapsamlı kelimelerdendir. Bu kavram Kur’ân’da elli sekiz surede, 266 âyette, 289 defa geçmiştir.¹¹⁴

Kur’ân’da Tevbe Sûresi 47. âyette Müslümanları fitneye düşürmek isteyenlerin zulüm fiilini işledikleri ve zalim olduklarından bahsedilir. Fitneye düşürme fiilinin “yebğune” lafzıyla ifade edilmesi ve sonucunda zulüm fiilinin işlenmiş olması zulüm ve bağı kavramlarının aralarındaki irtibatı ortaya koymaktadır. Nitekim Kur’ân’da çoğu yerde bağı kavramı zulüm kelimesiyle açıklanmaktadır.¹¹⁵

¹⁰⁸ Lokman 31/13.

¹⁰⁹ eş-Şûrâ 42/42.

¹¹⁰ Fâtır 35/32.

¹¹¹ Râğb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi l-Kur’ân*, s. 537-538.

¹¹² Seyyid Şerif Cürcanî, *et-Ta’rifât*, thk. Abdül Mü’ni el-Hufna, Kahire: Dârür-Reşad, 1991, s. 164.

¹¹³ Ebu Hilal el-Askerî, *el-Furuku l-Luğaviyye*, s. 226.

¹¹⁴ İsmail Karagöz, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 717.

¹¹⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 522.

Bazı müfessirlerin bağı kelimesini zulüm kelimesi ile tefsir ettiklerini de görmekteyiz. Bütün bu izahlar bağı ile zulüm kavramı arasında çok yakın bir bağlantı olduğunu göstermektedir.¹¹⁶ Her iki kavram da Allah'ın koymuş olduğu ilâhî sınırları aşmayı, haksız yere insanlara baskı yapmayı ifade etmekte, her çeşit olumsuz fiil ve davranış için kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra her iki kavram da şiddet ve aşırılık içermektedir.

1.3.4. Adüv (عدو)

Adüv kelimesi Arapça'daki "a-d-v" (ع-د-و) kökünden türeyen "adâ" (عدا) fiilinin mastarıdır. Sözlükte başkasının hakkına el uzatmak, zulmetmek, sınırı aşmak anlamlarına gelir. Arapça'da "adüv" (عدو) düşman demektir. İsm-i faili "âdin" şeklinde gelir.¹¹⁷

Adüv kelimesi Kur'an'da bir yerde mastar olarak "bağyen ve adven" şeklinde geçmiştir. Kur'an, Mûsâ (a.s) ile Firavun arasındaki mücadeleyi hatırlattıktan sonra Firavun ve ordusunun Mûsâ (a.s) ve İsrailoğullarına yönelik haksız saldırısını "bağı" ve "adüv" olarak nitelendirir.¹¹⁸

Yine Kur'an'da "adüv" kelimesi ism-i fâil olarak da üç yerde "ğayra bâğîn velâ âdin" şeklinde geçmiştir. Kur'an, yenilmesi haram olan şeyleri hatırlattıktan sonra bunlara mecbur kalanların nasıl davranması gerektiğini "bâğîn" ve "âdin" kavramlarıyla açıklamıştır.¹¹⁹

Adüv kavramı ile bağı kavramı arasında, bağı ile zulüm ve tuğyan kavramları arasında olduğu gibi çok önemli bir anlam bağlantısı vardır. "Bağı" kavramında, Allah'ın koyduğu sınırları aşıp başkasının hakkına el uzatmak anlamı olduğu gibi "adüv" kavramında da bir başkasının hakkına el uzatmak, saldırmak ya da tecâvüz anlamı vardır.¹²⁰ Bu açıdan her iki terimin de anlam yönünden birbirine benzediğini söyleyebiliriz. Ayrıca adüv kavramının bağı kavramıyla aynı âyetlerde, biri diğerini açıklayacak şekilde

¹¹⁶ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâir fi 'l-Kur'âni 'l-Kerim*, s. 316; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 1, s. 415.

¹¹⁷ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, s. 553.

¹¹⁸ Yûnus 10/90.

¹¹⁹ el-Bakara 2/173.

¹²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 14, s. 188

peş peşe geçmesi de bu iki kavramın aralarındaki anlam ilişkisini ortaya koymaktadır.

1.3.5. Ğayy (غِي)

Ğayy kelimesi Arapça'daki “ğavâ” (غَوَى) fiilinin mastarıdır. Sözlükte; fesat, bozukluk ve sapma¹²¹ anlamlarına gelen “ğayy” (غِي) kelimesi daha çok yanlış inançtan meydana gelen bir cehaleti ifade eder. Cehalet bazen sahih ya da bozuk bir inanca sahip olmamaktan kaynaklanabilir. Bazen de bozuk bir şeye olan inançtan kaynaklanabilir. Ğayy, bozuk bir şeye olan inançtan kaynaklanan cehalete denir.¹²² Kur'ân'da türevleriyle birlikte toplam yirmi iki kez geçmektedir.¹²³

Bu kavram Kur'ân'da; azmak/azdırmak, yoldan çıkmak/çıkarmak gibi anlamlarda kullanılmıştır. Buna şu âyeti örnek olarak verebiliriz: *“Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, ‘Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır (eğveyna). Kendimiz azdığımız (ğaveyna) gibi onları da azdırdık (eğveyna)...”*¹²⁴ Kur'ân'da yeryüzünde haksız yere övünenlerin, gafletlerinden dolayı Allah'ın âyetlerini yalanlayanların, doğru yolu görseler bile ona hiçbir şekilde yaklaşmazken, azgınlık yolunu gördüklerinde hemen o yola girmeleri anlatılırken de bu kavram kullanılmaktadır.¹²⁵

Yine Kur'ân'da İblis'e kıyamete kadar zaman tanınması üzerine İblis'in insanları azdırmaya çalışması ifade edilirken de “ğavâ” kavramı kullanılmaktadır.¹²⁶ Ğayy kelimesi Kur'ân'da ceza/azap anlamında da kullanılmıştır.¹²⁷

Ğayy lafzı sözlükte çeşitli anlamlara gelmekle birlikte literatürde sadece din için kullanılır.¹²⁸ Haktan sapanlara “ğâvî” denilmektedir. Kur'ân'da haktan sapanların (ğâvîlerin) sonunun cehennem olduğu zikredilmektedir.¹²⁹

¹²¹ İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, c. 15, s. 140.

¹²² Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, s. 620.

¹²³ Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu 'l-Müfehres*, s. 643.

¹²⁴ el-Kasas 28/63.

¹²⁵ el-A'râf 7/146.

¹²⁶ Sâd 38/82-83.

¹²⁷ Meryem 19/59.

¹²⁸ el-Askeri, *el-Furuku 'l-Luğaviyye*, s. 208.

¹²⁹ eş-Şu'arâ 26/91.

Kur'ân'da azmak, azdırmak, yoldan çıkmak/çıkarmak anlamlarını ifade eden bir kavram olan ğayy sözcüğünün bağy lafzı ile anlam ilişkisinden söz edilebilir. Çünkü iki farklı kelime aynı anlamları ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Ancak ğayy lafzının kullanımı bağy sözcüğünün kullanımı kadar yaygın değildir. Bağy'ın anlam alanı ğayy'ın anlam alanına göre daha geniştir.¹³⁰

1.3.6. Ğuluvv (غلو)

Ğuluvv kelimesi Arapça'daki "ğala-yeĝlu" (غلا - يغلو) fiilinin mastarıdır. Sözlükte; haddi aşmak, maksadın dışına çıkmak, her çeşit düşünce ve davranışta itidal çizgisinin ötesine geçmek anlamlarına gelmektedir.¹³¹ Bu sınırı aşma davranışlarda ve fiyatlarda meydana gelirse "ğalâ", değer ve tecrübede olursa "ğuluvv" anlamına gelir. Terim olarak ğuluvv; Kur'ân ve sünnete göre belirlenmiş olan İslâmî anlayışın sınırlarının dışına çıkan inanç ve davranışlar olarak tanımlanabilir.¹³²

İslam tarihi boyunca Müslümanlar arasında yaygın hale gelen aşırılığı ifade eden ğuluvv terimini itikadî ve amelî olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İtikadî ğuluvv'e; veli ve şeyh olduklarına inanılan kişilerin sözlerini nass olarak kabul etmek veya bu kişilerin kâinatın işlerinin yürütülmesinde tasarruf sahibi olduklarına inanmak gibi davranışlar örnek olarak verilebilir. Amelî ğuluvv ise; emredilen veya yasaklanan hususlara ilavelerde bulunarak Allah'ın koymadığı hükümlerin konulmasına veya yasaklamadığı şeylerin yasaklanmasına yol açmak şeklinde açıklanabilir. Her ikisi de dinin yanlış anlaşılmasına sebep olarak dine zarar verir.¹³³

Kur'ân, Ehl-i Kitab'a hitab ederken aşırı gitmemeleri için onları uyarmıştır. İki ayrı yerde Hristiyanların kendi peygamberine gösterdikleri aşırı tepkiye dikkat çekilmektedir. "De ki: Ey kitab ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın (lâ teĝlû)..."¹³⁴

¹³⁰ Râĝıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 620.

¹³¹ İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, c. 15, s. 132.

¹³² Fikret Karaman, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 205.

¹³³ Fikret Karaman, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 205.

¹³⁴ el-Mâide 5/77; en-Nisâ 4/171.

Bağy kavramının geçtiği âyetlerde yer almamakla birlikte anlam yönünden benzerliği bulunan ğulüvv sözcüğü de insanların inançta, fiilde aşırı gitmesini ifade etmesi bakımından bağy lafız ile aynı anlam alanına sahip kelimelerdendir. Ancak ğulüvv lafzının kullanımı bağy’ın kullanımı kadar yaygın değildir. Bağy’ın anlamı ğulüvv’e göre daha geniştir.

1.3.7. Uluvv (علو)

Uluvv kelimesi Arapça’daki “alâ”-“ye’lû” (علا - يعلو) fiilinin mastarıdır. Hem olumlu hem de olumsuz durumlar için kullanılır. İsm-i faili “âlin” (عال) şeklinde gelir.¹³⁵

Kur’ân’da dört yerde bulunan “uluvv” sözcüğü “*Allah onların söyledikleri şeylerden münezzehdir; son derece yücedir (ulüvven) ve uludur.*”¹³⁶ âyetinde “yüce olmak” anlamında olumlu olarak diğer yerlerde ise, kibirlenmek/büyükmek, büyüklük taslamak, böbürlenmek anlamlarında olumsuz olarak geçmektedir. Kur’ân’da İblis, Firavun ve kavminin Allah’a karşı kibirlenmeleri “uluvv” lafzı ile ifade edilir.¹³⁷

Uluvv sözcüğü Kur’ân’da çeşitli türevleriyle yetmiş beş âyette geçmektedir.¹³⁸ Kurtubî, daha çok yerilen durumlar için kullanılan “uluvv” sözcüğünün, kibirlenmek, sınırı aşmak, azgınlık, zorbalık, haksızlık yapmak, yükselmek, ileri gitmek gibi anlamlara geldiğini izah etmektedir.¹³⁹

Gerek kök anlamlarına gerekse yukarıda verilen örneklere baktığımızda “ulüvv” sözcüğünün bağy lafzı ile anlam yakınlığının olduğu söylenilebilir. Uluvv lafzı da bağy sözcüğü gibi hem olumlu hem de olumsuz anlamlar ifade etmekle birlikte çoğunlukla olumsuz anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Ancak uluvv kelimesi anlam yönünden bağy kavramı kadar zengin değildir. Bağy sözcüğü daha geniş kapsamlıdır.

Bağy lafzı, “küfr”, “zulüm”, “tuğyan” gibi yukarıda belirttiğimiz lafızlar birbirlerini açıklayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu sözcüklerle ifade edilen

¹³⁵ Râğıp el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 582.

¹³⁶ el-İsrâ 17/43.

¹³⁷ Sâd 38/75; Yûnus 10/83; el-Kasas 28/4; el-Mü’minûn 23/45-46.

¹³⁸ Fuâd Abdülbâkî (ö. 1968), *el-Mu’cemu’l-Müfrehes*, s. 611-612.

¹³⁹ el-Mü’minûn 23/45-46; Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 12, s. 133.

düşünce ve davranışlar birbirleriyle o kadar iç içe girmişlerdir ki birbirlerini etkiler, tamamlar, birbirlerinin neden ve sonuçları olurlar. Birbirlerinin yerine kullanılırlar. Aynı konuyu farklı yönlerden izah ederler.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Süleyman Gür, *Kur'ân'a Göre Tuğyan ve Tâğut*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016 s. 161.

2. BÖLÜM

BAĞY (بَغْي) SÖZCÜĞÜNÜN OLUMLU ANLAMDA KULLANIMLARI

Bağy lafzı olumlu ve olumsuz anlamlar içerir. Olumlu ve olumsuz her iki grup içinde de müşterek ve zû vücûh kelimelerden olup hem isim hem de müteaddi veya lazım fiil olarak Kur'ân'da birçok âyette geçmektedir. Âyetlerde çoğunlukla yerilen hususlarda kullanılan bağy sözcüğü bazı durumlarda da övgüye değer bir anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu bölümde Kur'ân'da çokça yer alan, övülen bazı eylem ve durumlar için kullanılan bağy kelimesinin kullanımlarını inceleyeceğiz. Genellikle Kur'ân'daki tertib sırasını dikkate alacağımız âyetleri ifade ettikleri eylem ve durumlar açısından inceleyip anlamlarına göre alt başlıklara ayıracağız.

2.1. İstemek/Arzu Etmek (ابْتِغَاء)

Beğâ fiili müteaddî-geçişli olarak kullanıldığında “talep etmek, talep etmede ileriye gitmek, çabayla arzulamak anlamlarına gelir.”¹⁴¹ Aynı lafızdan türeyen “ibteğâ” fiili “bir şeyi talep etmede çaba göstermek” anlamındadır. Buradan hareketle bu talep, arama, araştırma veya bulmayı, almayı ya da elde etmeyi isteme, arzulama veya bunun çabası içine girme övgüye değer bir şeye yönelik olduğunda, o şeyle ilgili kavram da övgüye değer olur.¹⁴²

İbtiğâ kelimesi “ibteğâ” fiilinin mastarıdır. Bakara, 2/207, 265, 272; Âl-i İmran, 3/7; Nisâ 4/104, 114; Ra'd 13/17, 22; İsrâ, 17/28; Rûm, 30/23; Hadîd, 57/27; Mümtahine, 60/1; Leyl, 92/20., olmak üzere dokuz surede toplam on dört defa geçmekte Âl-i İmran 3/7'deki kullanımları hariç olumlu anlam ifade etmektedir. İbtiğâ kelimesi Kur'ân'da on dört âyette bulunmakta ve buralarda; istemek, arzu etmek, aramak, takip etmek gibi anlamlara gelmektedir.

Bu kısımda bağy kavramının bir türevi olan “ibteğâ” fiili ve bu fiilin mastarı olan “ibtiğâ” lafzının, Allah'ın rızasını, rahmetini, lütf-u keremini,

¹⁴¹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, s. 55-56.

¹⁴² Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 136.

takdirini istemek, âhiret yurdunu istemek, eşin rızasını gözetmeyi istemek, mehir ile istemek gibi olumlu anlamlardaki kullanımlarını inceleyeceğiz. Âyetleri incelerken âyetlerin hangi olaya binaen indiğini, kimleri muhatap aldığını ve hangi mesajlar verdiğini de açıklamaya çalışacağız.

2.1.1. Allah'ın Rızasını İstemek

İbtiğâ fiili ile Allah'ın rızasını istemek Kur'ân'da daha çok اِتِّعَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ ve اِتِّعَاءَ وَجْهِ اللَّهِ kalıplarıyla kullanılmaktadır.

وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ اِتِّعَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

“İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için (ibtigâ) kendini ve malını feda eder...”¹⁴³

Müslümanlar İslam'a girdikten sonra Müşrikler tarafından birçok işkenceye maruz kaldılar. Bu işkenceler neticesinde şehit olan, akrabasını kaybeden Müslümanlar oldu. Resulullah (s.a.v) Medine'ye hicret ettikten sonra henüz Mekke'de bulunan bazı Müslümanlar İslam'ı daha iyi yaşamak ve Medine'de bulunan Resulullah'a (s.a.v) kavuşmak için yola koyuldular. Daha yolun başında karşılaştıkları sıkıntıları aşmak için bütün mallarını gerektiğinde canlarını feda ettiler. Bu âyet Allah yolunda canını malını servetini feda etmenin ne kadar üstün bir davranış olduğunu göstermektedir.

Bakara Sûresi 207. âyetin nüzul sebebi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmakla beraber âyetin Mekke'den Medine'ye hicret edeceği sırada Müşriklerin kendisini yakalamaları üzerine onlarla malını mülkünü evini servetini vermesine mukabil kendisini serbest bırakmaları için anlaşılan Mekkeli bir Müslüman hakkında indiği yer almaktadır. Âyetin Mekke'den Medine'ye hicret eden Süheyb b. Sinan er-Rûmî ve Ebû Zer el-Ğifârî hakkında indiğine dair bir rivâyet de vardır. Ayrıca âyet bazı muhacirlerin fedakarlıkları üzerine inmiş olsa da Allah rızasını kazanmak uğrunda canını ve malını feda eden bütün insanlara şâmindir. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine sonrasındaki kelimelerle irtibatlı olarak “Allah'ın rızasını talep

¹⁴³ el-Bakara 2/207.

etmek” anlamı vermiştir.¹⁴⁴ Elmalılı da “ibtigâ” kelimesinin “Allah’ın rızasına ermek” manasına geldiğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَيَتَّبِعُوا اللَّهَ وَنَبِيَّاهُمْ كَمَا أَنْفُسُهُمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Bakara Sûresi 265. âyette Allah’ın rızasını kazanmak için mallarını hayır yolunda harcayanların durumu güzel bir bahçe ile anlatılmaktadır. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine sonrasıyla irtibatlı olarak “Allah rızasını istemek” anlamı vermiş ve âyette bahçe olarak tanıtılan yerin, Allah’ın Kur’ân’da bildirdiği mükafatlara ulaşmak için hayır yolunda infakta bulunarak salih amel işleyenlerin durumuna benzetildiğini izah etmiştir.¹⁴⁶

Mevdûdî de âyette geçen “ibtigâ” kelimesine, sonrasıyla irtibatlı olarak “Allah’ın rızasını istemek” anlamı vermiş ve âyetin devamında geçen bol yağmurun Allah yolunda en güzel niyetlerle ve ihlasla yapılan yardımları çisintinin ise ihlasla yapıldığı halde niyet hususunda birincisindeki seviyeye ulaşamamış yardımları temsil ettiğini açıklamıştır.¹⁴⁷

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

...Yapacağınız hayırları ancak Allah’ın rızasını kazanmak için (ibtigâ) yapmalısınız... ”¹⁴⁸

Bakara Sûresi 272. âyetin Hz. Ebû Bekir (r.a)’ın kızı Esmâ hakkında indiği kaynaklarda yer almaktadır. Âyetin Hz. Ebû Bekir (r.a)’ın kızı Esmâ’ya henüz Müslüman olmamış akrabaları yardım istemek için geldiklerinde onlara karşı nasıl davranması gerektiğini Resulullah (s.a.v)’e sorması üzerine indiği zikredilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 2, s. 320-321.

¹⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 1, s. 729.

¹⁴⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 3, s. 69.

¹⁴⁷ Ebu’l A’lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986 c. 1, s. 165, 167.

¹⁴⁸ el-Bakara 2/272.

¹⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, c. 1, s. 224.

Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “Allah’ın rızasını kazanmak için sarfetmek/harcamak” anlamı vererek yapılacak hayırların sırf Allah rızası için yapılması gerektiğini ve bu yolda tasadduk edilen her şeyin mükafatının âhirette tastamam alınacağını belirtmiştir.¹⁵⁰ Elmalılı da âyetin Resulullah (s.a.v)’e, ashabına ve ümmetine hitap ettiğini belirterek âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “Allah’ın rızasını gözetmek” anlamı vermiştir.¹⁵¹

Bu âyet Müslümanların henüz gayr-i müslim olan akrabalarına da muhtaç olmaları durumunda yardım edebileceklerini göstermektedir. Nitekim Resulullah (s.a.v)’in âyet nazil olduktan sonra Esma’ya akrabalarına yardım etmesini emretmesi bunun en açık örneğidir.¹⁵²

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur...”¹⁵³

Nisâ Sûresi 114. âyetin Tu’me b. Übeyrık ile ilgili bir olay üzerine indiği kaynaklarda zikredilmektedir. Âyette Resulullah (s.a.v)’e hitap vardır. Mukatil b. Süleyman âyetin nüzulüne sebep olan hadisedeki Tu’me’nin, kendisine emanet edilen zırhı gizleyip asıl sahibine vermeyerek hırsızlık yapan, zırhı bulmak için evine girenlere kendini haklı göstermek için zırhı başkasının evine atarak başkasınınmış gibi göstermeye çalışıp başkasına iftira atan bir kişi olduğunu belirtmektedir. Âyette geçen fısıldaşmanın da Tu’me b. Übeyrık’ın hırsızlığı üzerine kabilesinin bir araya gelerek onu Resulullah (s.a.v)’in huzurunda nasıl savunacağı konusundaki gizli gizli konuşmaları olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁴

Taberî, âyette geçen “ibtigâ” kelimesine sonrasıyla beraber “Allah’ın rızasını talep etmek” anlamı vererek âyetten Allah’ın rızasını kazanmak için O’nun yolunda infakta bulunan, iyiliğe çağıran kötülükten uzaklaştıran ya da insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışan kimselerin yaptığı

¹⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 94-95.

¹⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 1, s. 938.

¹⁵² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebir*, c. 5, s. 67.

¹⁵³ en-Nisâ 4/114.

¹⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, c. 1, s. 404-405.

fısıltılar hariç diğerlerinde bir hayır olmadığının anlaşıldığını izah etmiştir.¹⁵⁵

Fahreddin Râzî âyetteki “ibtigâ” kelimesinin mefulün leh olduğunu belirterek “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısma sonrasında beraber “Allah’ın rızasını kazanmak” anlamı vermiştir.¹⁵⁶ Elmalılı da âyette geçen “ibtigâ” kelimesine sonrasında beraber “Allah’ın rızasını kazanmak” anlamı vermiştir.¹⁵⁷

Hadîd Sûresi 27. âyette Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)’dan sonra insanlara doğru yolu göstermek için peş peşe peygamberler gönderdiğini onlardan birinin de Hz. İsa (a.s) olduğunu bildiriyor. Âyette Hz. İsa (a.s)’a insanları doğru yola çağırması için İncil’in verildiği ancak ümmetinden ona inanan kişilerin İncil’de emredilmemekle birlikte kendileri için insanlardan uzak durmayı, insanın yaratılışına aykırı bazı şeyleri yapmayı gerektiren ruhbanlık uydurdukları beyan ediliyor.

Âyette geçen “ibtigâ” kelimesi “Allah’ın rızası” ifadesiyle birlikte kullanılmaktadır. Taberî âyetteki “ibtigâ” kelimesine “talep etmek/istemek” anlamı vererek âyette Hz. İsa (a.s) ümmetinin ruhbanlığı uydurmalarındaki sebebin Allah’ın rızasını kazanmak olduğunun fakat kendilerine ilâhî bir emir gelmediği halde icat ettikleri ruhbanlığın içerdiği şeyleri yapmakta da aciz kaldıklarının bildirildiğini izah etmiştir.¹⁵⁸

Mevdûdî âyetteki “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısma “Allah’ın rızasını aramak” anlamı vererek âyette Allah’ın rızasını kazanmak için icat edilen ruhbanlığın aslında Allah Teâlâ’nın emretmediği bir şey olduğunu ve bu sebeple de hak dinlere mahsus bir davranış olamayacağına işaret etmiştir.¹⁵⁹

*“Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve hoşnutluğumu kazanmak üzere (ibtigâ) yola çıkmışsanız, benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri kendilerine sevgi göstererek dost edinmeyin...”*¹⁶⁰

¹⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 5, s. 276.

¹⁵⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 11, s. 33-34.

¹⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1465.

¹⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 27, s. 238.

¹⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. 6, s. 130

¹⁶⁰ el-Mümtehine 60/1.

Mümteherine Sûresi 1. âyetin nüzul sebebinin Bedir Savaşı'na katılan muhacir bir sahabi olan Hâtıb b. Ebi Beltea ile ilgili olduğu kaynaklarda geçmektedir. Müşriklerin Hudeybiye antlaşmasını bozmaları üzerine Resulullah (s.a.v) Mekke'yi fethetme kararı almış ve savaş hazırlıklarının gizli tutulmasını emretmişti. Hâtıb Mekke'de kalan ailesine zarar vermemeleri ve onlara gelen yardıma engel olmamaları için müşriklere bu durumu yazdığı bir mektupla haber verecekti. Mektubunu Kureyşli bir kadınla Mekke'ye gönderdi. Allah Teâlâ Hatıb'ın bu hareketini Resulullah (s.a.v)'e bildirdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) Hatıb'ın mektubunu taşıyan kadını yakalattı ve mektubun müşriklerin eline geçmesine engel oldu. Bu olay karşısında Resulullah (s.a.v) Hatıb'a neden böyle davrandığını sordu? Hâtıb bu davranışının dininden dönmesi ya da kafirliğinden dolayı olmadığını yalnızca Kureyşlilere karşı ailesini korumak maksadıyla olduğunu söyledi. Resulullah (s.a.v) Hâtıb'ın doğru söylediğini anladı, savunmasını kabul etti ve sahabîlere de bu durumu bildirdi. Hz. Ömer'in Hâtıb'ın işlediği suçtan ötürü boynunu vurmak istemesi karşısında da Resulullah (s.a.v) Hz. Ömer'e onun Bedir'de bulunan bir sahabî olduğunu ve Allah Teâlâ'nın Bedir ehlinin yaptıklarını affettiğini bildirdiğini hatırlatması üzerine bu âyet nazil oldu. Âyette müşriklere güvenilmemesi, onların dost görülmemesi gerektiği ve onlara gizlice sevgi beslemenin kişiyi doğru yoldan saptıracağı beyan edilmektedir. Âyette geçen "ibtigâ" kelimesi "Allah'ın hoşnutluğu" ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyetteki "ibtigâ" kelimesine "talep etmek" anlamı vermiştir.¹⁶¹

الْأُتْبَغَاءُ وَجِهَ رَبِّهِ الْأَعْلَى

"...(Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (ibtigâ) (yapar)."¹⁶²

Leyl Sûresi 20. âyetin Bilâl, Amir b. Füleire gibi altı veya yedi kişinin azat edilmesine vesile olması sebebiyle Hz. Ebû Bekir (r.a) hakkında indiği kaynaklarda yer almaktadır. Kurtubî müşriklerin Hz. Ebû Bekir (r.a)'ın Bilâl'i hürriyetine kavuşturmasının daha önceden Bilâl'in kendisine yaptığı bir iyilik

¹⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 28, s. 57-59.

¹⁶² el-Leyl 92/19-20.

sebebiyle olduğunu iddia etmeleri üzerine bu âyetin nazil olduğunu zikretmektedir.¹⁶³

Bu âyet Hz. Ebû Bekir (r.a)’ın Bilâl, Amir b. Führeyre gibi kişileri kölelikten kurtarma davranışını herhangi bir ödül beklentisi ya da ilâhî bir ceza korkusunu düşünmeden, sadece Allah rızası için yaptığını göstermektedir. Âyette geçen “ibtigâ” kelimesi “Allah’ın rızası” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine daha önceki âyetlerde geçtiği gibi “talep etmek” anlamı vermiştir.¹⁶⁴

Râzî, âyeti açıklarken Bakara Sûresi 272. âyete gönderme yaparak bu âyette geçen “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısmın Bakara Sûresi 272. âyette olduğu gibi “Ancak Allah’ın rızasını kazanmak” anlamına geldiğini izah etmiştir.¹⁶⁵ Elmalılı âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “aramak” anlamı vererek yapılacak olan bir şeyin menfaat ve ödül beklentisi olmaksızın yalnızca Allah’ın rızası için yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁶⁶

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ بِمَا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى

الدَّارِ

Ra’d Sûresi 22. âyette Allah’ın rızasını kazanmak için sabreden, namazlarını en güzel şekilde kılan, kendilerine ihsan edilmiş olan nimetlerden ailesi, akrabaları, fakir, yetim ve yoksullar için gizli ve açık tasadduk edenlerin, kötülük yapılmasına iyi davranışlar sergileyerek mâni olanların ebedi hayat olan ahirette en güzel mükafata ulaşacakları beyan ediliyor.

Âyette “ibtigâ” kelimesi “Allah’ın rızası” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “talep etmek” anlamı vererek, âyetin sonraki iki âyetle (Ra’d Sûresi 23-24) irtibatlı olması sebebiyle âyette zikredilen özelliklerin islamî bilinç ve şuura sahip olan akıl sahiplerinde bulunduğunu ve bu kimselerin âhiretteki en güzel mükafat olan “Adn Cenneti” mükafatına nail olacaklarını izah etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 20, s. 89.

¹⁶⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 30, s. 228.

¹⁶⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, c. 31, s. 186-187.

¹⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 8, s. 5881.

¹⁶⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 12, s. 140-141.

Elmalılı âyette geçen “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısma “Rablerinin rızasına ermek” anlamı vererek âyette sabredenlerin, namazı en güzel şekilde kılanların, kendilerine ihsan edilen nimetleri hayır yolunda sarf edenlerin amaçlarının sadece Allah rızasını kazanmak olduğuna ve bu davranışları yapanların içlerinde kibir, gurur, kendini beğenmişlik gibi duygular bulunmayan akıl ve vicdan sahibi kimseler olduğuna dikkat çekildiğini izah etmiştir.¹⁶⁸

2.1.2. Allah’ın Rahmetini İstemek

وَأَمَّا تُعِزُّنَ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا

“Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek için (ibtigâ) onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle.”¹⁶⁹

İsrâ Sûresi 28. âyetin Resulullah (s.a.v)’e hitap ettiği anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ bu âyette yoksul olan insanlara yardım etmeyi, onlara yardım etmek isteyip de buna gücü yetmeyenlerin o zaman Allah’ın rızasını kazanmak için güzel sözler söyleyerek onların gönüllerini kazanmasını emretmektedir. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine sonrasında beraber “Allah’ın rahmetini beklemek” anlamı vermiştir. Bazı âlimler fakirlere verilecek olan malın Allah yolu dışında harcanacağı çekincesiyle verilmediği takdirde de onlara güzel söz söylenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁰ Elmalılı âyette geçen “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısma “Allah’ın rahmetini aramak” anlamı vermiştir.¹⁷¹

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَافِكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاءُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُسْمِعُونَ

Rûm Suresi 23. âyette gece ve gündüzün yaratılmasındaki hikmet ortaya konulmaktadır. Bu âyet Allah’ın varlığını, kuvvet ve kudretini göstermektedir. Allah Teâlâ gündüzü insanlar rızık kazansınlar diye geceyi de dinlensinler diye yaratmıştır. Allah Teâlâ’nın gece ve gündüzü bu şekilde

¹⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 2979.

¹⁶⁹ el-İsrâ 17/28.

¹⁷⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 15, s. 74-76.

¹⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 3176.

yaratmasında Kur'ân'ı dinleyip öğüt alan insanlar için nice deliller vardır. Âyette geçen “ibtigâukum” kelimesi Allah'ın lütfundan nasip aramak” manasında kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “ibtigâukum” kelimesini “rızık istemek/aramak” anlamında açıklamıştır.¹⁷²

Elmalılı âyette geçen “ibtigâukum” kelimesinin bulunduğu kısma “Allah'ın fazlından nasip aramak” anlamı vererek insanların nasibine ulaşması için sanat ve ticaret gibi yollara başvurmaları gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁷³

2.1.3. Allah'ın Lütuf ve Keremini İstemek

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ

“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte (tebteğû) size bir günah yoktur...”¹⁷⁴

Bakara Sûresi 198. âyetin Müslümanların İslam dini geldikten sonra Mekke civarındaki Zu'l-Mecâz ve Ukkâz gibi pazar yerlerinde Cahiliye döneminde hacca gittikleri zaman yaptıkları gibi ticaret yapmanın günah olacağını düşünmeleri üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir.¹⁷⁵

Âyet hac zamanında ticaret yapmanın günah olmadığını beyan etmektedir. Âyette geçen “tebteğû” kelimesi “Allah'ın lütuf ve keremi” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesinin “istemek/aramak” anlamına geldiğini ifade etmiştir.¹⁷⁶ Elmalılı da âyette geçen “tebteğû” kelimesine “istemek” anlamı vererek hac zamanında ticaret yapmanın hiçbir vebal ve günahının olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁷

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

¹⁷² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 21, s. 32.

¹⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 5, s. 3814.

¹⁷⁴ el-Bakara 2/198.

¹⁷⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, 1411/1991, s. 63.

¹⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* c. 1, 282.

¹⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 1, s. 721.

Cum'a Sûresi 10. âyetinde yer alan "ibteğû" kelimesi ibteğâ fiilinin emir kalıbı halinde geçmekte ve "isteyin" anlamına gelmektedir. Âyetinde "ibteğû" kelimesi "Allah'ın rızası" ifadesiyle beraber kullanılmaktadır. Âyetinde Cuma namazı kılındıktan sonra insanların dünyadaki işlerine yönelebileceklerine ancak yapacakları şeylerde Allah'ın lütfunu gözetmeleri gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Taberî âyetinde geçen "ibteğû" kelimesine "isteyin/arayın" anlamı vererek Allah'ı zikretmenin O'nu çokça överek ve verdiği nimetler için O'na çokça şükrederek yapılması gerektiğini, felaha ulaşmanın bununla mümkün olduğunu açıklamıştır.¹⁷⁸

Mevdûdî âyetinde geçen "ibteğû" kelimesine "aramak" anlamı vererek âyetinde bildirilen "Allah'ın fazlından arayın" ifadesinin Cuma namazından sonra rızık aramanın şart olduğunu göstermediğini bu ifadede namaza gelen kimselerin namazdan sonra tekrar işleriyle meşgul olmaları için izin kastedildiğini belirtmiştir.¹⁷⁹

Elmalılı âyetinde geçen "ibteğû" kelimesine "talepte bulunun" anlamı vererek Allah'ın lütfundan talepte bulunmanın çalışma, ticaret ve ilim gibi dünyaya yönelik işler hususunda olabileceği gibi ziyaret ve ibadet gibi ahirete yönelik işler hususunda da olabileceğini izah etmiştir.¹⁸⁰

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

"...Allah'tan lütuf ve rıza isterler (yebteğûne)..."¹⁸¹

Allah Teâlâ Fetih Sûresi 29. âyetinde Resulullah (s.a.v)'i ve müminleri bize tanıtıyor. Âyetinde "yebteğûne" kelimesi "Allah'ın lütuf ve rızası" ifadesiyle beraber kullanılmaktadır. Taberî âyetinde geçen "yebteğûne" kelimesine "istemek" anlamı vererek müminlerin namaz kılarak sırf Allah'ın lütuf rızasını kazanmak istediklerini başka amaçlarının olmadığını izah etmiştir.¹⁸²

Elmalılı âyetinde geçen "yebteğûne" kelimesine "istemek" anlamı vererek

¹⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* c. 28, s. 103.

¹⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 6, s. 277.

¹⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6, s. 4990.

¹⁸¹ el-Fetih 48/29.

¹⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 26, s. 109-110.

Allah'tan lütuf ve rıza isteğinin müminlerin Allah'ın kendilerinden razı ve hoşnut olması için çalışmaları anlamına geldiğini belirtmiştir.¹⁸³

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ

الصَّادِقُونَ

Allah Teâlâ Haşr Sûresi 8. âyette ganimet mallarının nasıl dağıtılması gerektiğini beyan etmektedir. Âyette “yebteğüne” kelimesi “Allah'ın lütuf ve rızası” ifadesiyle birlikte kullanılmaktadır. Âyet Allah Teâlâ'nın Resulullah'a (s.a.v) ganimet olarak ihsan ettiği malların, yalnızca zenginlere verilen varlıklar olmadığını hicret eden fakirlerin de ganimet mallarında haklarının olduğunu bildirmektedir. Taberî âyette geçen “yebteğüne” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette belirtilen fakirlerin Allah'ın razı ve hoşnutluğunu dileyerek Allah'a ve Resulüne yardım edip müşrikler tarafından yurtlarından, mal ve mülklerinden mahrum bırakılanlar olduğunu izah etmiştir.¹⁸⁴

Elmalılı âyette geçen “yebteğüne” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette geçen “fazl” kelimesini dünya hayatında rızık nimeti ahiret hayatında Cennet sevabı olarak, “rıdvân” kelimesini de Allah'ın rızasını kazanmak manasında açıklamıştır. Muhacirlerin önceden fakir değilken sonradan fakir olmalarının sebebinin ise müşriklerin baskılarından kurtulmak ve dinlerini daha güzel bir şekilde yaşamak amacıyla yurtlarını, mal ve mülklerini terk etmeleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁵

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ فَمَحْوَا آيَةِ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ

وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا

İsrâ Sûresi 12. âyette gece ve gündüzün insanların Allah Teâlâ'nın nimetlerini aramaları, rızık kazanmaya çalışmaları ve zamanı iyi anlayıp hesaplarını düzgün bir şekilde yapmaları için yaratıldığı beyan ediliyor.

¹⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6, s. 4440.

¹⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* c. 28, s. 40.

¹⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6, s. 4840.

Âyette “tebteğû” kelimesi “Rabbinizin nimetleri” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “rızik aramak” anlamı vererek âyette bildirilen gecenin karanlık, ardından gelen gündüzün ise aydınlık olarak yaratılmasının Allah Teâlâ’nın büyüklüğünü ve kudretini gösteren deliller olduğunu izah etmiştir.¹⁸⁶

Elmalılı âyette geçen “tebteğû” kelimesine “talep etmek” anlamı vererek âyette açıklanan gecenin karanlık ve gündüzün aydınlık olarak yaratılmasının insanların Allah Teâlâ’nın nimetleri hakkında bilgi sahibi olmaları, bu nimetleri yaratanın Rableri olduğunu idrak edip O’nun kudretinin ne kadar büyük olduğunu öğrenmeleri, kendilerine ihsan edilen bu nimetleri hayır yolunda çalışmak için kullanmaları ve böylelikle O’nun rızasını kazanmaları için çok önemli iki delil olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁸⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا السَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْفَلَاحِدَ وَلَا أَمْيَنَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَتَّبِعُونَ فَضْلًا مِنْ

رَبِّكُمْ وَرِضْوَانًا

“...Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak (yebteğûne) Beyt-i Haram’a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin...”¹⁸⁸

Mâide Sûresi 2. âyetin Yemâme’den Medine-i Münevvere’ye Resulullah (s.a.v)’in huzuruna gelen ve kendisini kabilesinin temsilcisi olarak tanıtip kabilesindeki diğer kişilerle birlikte Müslüman olacaklarını söyleyen Hutam b. Hind el-Bekrî hakkında indiği kaynaklarda yer almaktadır. Hutam Resulullah (s.a.v)’den İslam dini ile ilgili bilgiler aldıktan sonra huzurundan çıkmış Medine’den ayrılırken Medinelilerin otlamaları için dışarıya çıkardıkları hayvanları kaçırmıştı. Sonraki yıl Resulullah (s.a.v) ile birlikte umre yapmak için Mekke’ye giden Müslümanlar Hutam’ın bir ticaret kervanı yükleyip hacca geldiğini kaçırılan hayvanlarını da işaretleyip hacda kurban edilmek üzere Kabe’ye getirdiğini öğrendiler. Hutam’ın kervanını dağıtmak ve ona saldırmak için Resulullah (s.a.v)’den izin istediklerinde ona

¹⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 48.

¹⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 3170-3171.

¹⁸⁸ el-Mâide 5/2.

saldırmalarına mâni olan ve hac ibadetiyle ilgili alametlere hürmet etmeyi emreden bu âyet nazil oldu.¹⁸⁹

Âyette “yebteğûne” kelimesi “Rablerinin fazlı” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Elmalılı âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “beklemek/ümit etmek” anlamı vererek âyette Müslümanların Allah’ın lütuf ve rızasını arzu ederek hac ibadeti ve ticaret yapmak amacıyla Kabe’ye gelenlere engel olmaları onlara hürmetsizlik yapmamaları ve saldırıda bulunmamalarının emredildiğini izah etmiştir.¹⁹⁰

Nahl Sûresi 14. âyette “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütufu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Âyette denizlerin insanların hizmetine verildiği beyan ediliyor. Taberî âyette geçen “tebteğu” kelimesine “rızık aramak” anlamı vererek âyette denizlerin insanlar için yiyecek madde ve süs eşyası temin ettikleri, yeri geldiğinde gemilerle üzerinde yolculuğa çıktıkları ve yüklerini taşıdıkları bir nimet olduğu hatırlatılıp, insanların bütün bunları hizmetlerine veren Allah’a şükretmeleri emrediliyor.¹⁹¹

Mevdûdî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “aramak” anlamı vererek insanların bu kadar nimetlere sahip olduktan sonra rızıklarını helal yollardan çalışıp kazanmaları gerektiğine dikkat çekmiştir.”¹⁹²

İsrâ Sûresi 66. âyette “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütufu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Âyette Allah’ın insanlara ihsan ettiği sayılamayacak kadar çok nimetlerden biri olan gemilerin deniz üzerinde yürütülmesi nimeti beyan ediliyor. Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette beyan edilen nimete karşı insanların nankör olduklarını, bu nimetin değerini bilmediklerini, denizde zor durumda kaldıklarında Allah’ı hatırladıklarını ve O’na yöneldiklerini ancak rahata kavuşunca Allah’ı unuttuklarını izah etmiştir.¹⁹³

Kasas Sûresi 73. âyette “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütufu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Bu âyette İsrâ Sûresi 12. âyette de geçtiği gibi gecenin

¹⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 6, s. 59; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 189.

¹⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1552.

¹⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 14, s. 89.

¹⁹² Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. 3, s. 16.

¹⁹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 122-123.

dinlenmek için gündüzün de insanların Allah Teâlâ'nın nimetlerini aramaları, rızık kazanmaya çalışmaları için yaratıldığı beyan ediliyor.

Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “aramak” anlamını vererek Allah'ın, geceyi insanlar için istirahat vakti, gündüzü de rızık kazanma zamanı olarak yaratması O'nun insanlara olan rahmeti ve merhameti sebebiyle olduğunu izah etmiştir. Ayrıca âyette insanların gece ve gündüzü Allah'a şükretmek için değerlendirmeleri ve bu nimetleri hatırlayıp Allah'tan başka varlıkları ilahlaştırmamaları emredilmektedir.¹⁹⁴

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِيُنَبِّئُكُمْ مَنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Rûm Sûresi 46. âyette de “tebteğû” kelimesi “Allah'ın lütfu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Bu âyette denizin ve rüzgarların yaratılmasının Allah'ın insanlara olan rahmeti ve merhameti sebebiyle olduğu beyan ediliyor.

Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “rızık aramak” anlamı vererek âyette denizlerde gemilerin yüzmesinin insanların rızık kazanmaları için bir nimet, rüzgarların da yağmurların yağacağını haber veren bir nimet olduğunun belirtildiğini, bunların yaratılmasının Allah'ın güç ve kudretini gösteren deliller olduğunun açıklandığını ve insanların bütün bunları hizmetlerine veren Allah'a şükretmeleri gerektiğinin bildirildiğini izah etmiştir.¹⁹⁵

Mevdûdî âyette geçen “tebteğû” kelimesine “rızık istemek/kazanmak” anlamı vererek âyette beyan edilen rüzgarların denizcilikte faydalı olan rüzgarlar olduğunu, bu rüzgarların yağmur getiren rüzgarlardan önce zikredilmesinin onların Allah'ın özel bir lütfu olduğunu açıklamıştır. Ayrıca âyette ifade edilen nasip aramanın da ticaret yolculukları yapmak olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 104.

¹⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 21, s. 52.

¹⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 4, s. 277.

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاجِرَ لِيَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Fâtır Sûresi 12. âyette “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütfu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Bu âyette Allah’ın denizleri ve denizlerin içindekileri yaratmasının O’nun güç ve kudretinin delilleri olduğu beyan edilmektedir.

Taberî “âyette geçen “tebteğu” kelimesine “rızk aramak” anlamı vererek âyette denizlerin tatlı ve tuzlu olmak üzere iki kısma ayrıldığı, tatlı olanın içmek için tuzlu ve acı olanın da diğer ihtiyaçlar için kullanıldığı, her ikisinden de taze bir et olan balığın çıkarılabildiğinin zikredildiğini izah etmiştir. Ayrıca âyette bu denizlerin yeri geldiğinde insanların gemilerle yolculuk yapabilmeleri ve yüklerini taşıyabilmeleri için bir yol olduğu da belirtilmektedir.¹⁹⁷

Câsiye Sûresi 12. âyette de “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütfu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Bu âyette de denizlerde gemilerin yüzmesinin insanların rızık kazanmaları için bir nimet olduğu beyan edilmektedir. Taberî âyette geçen “tebteğu” kelimesine “rızk aramak” anlamı vererek insanların denizlerde gemilerini yüzdürmek suretiyle rızıklarını kazanmalarının Allah’ın varlığı, güç ve kudretinin delili olduğunu bu nedenle insanların Allah’a çok şükretmeleri gerektiğini izah etmiştir.¹⁹⁸

Mevdûdî âyette geçen “tebteğu” kelimesine “Allah’ın fazlından aramak” anlamı vererek denizin ticaret yapmak, balık avlamak, gemicilik ve başka birçok alanda insanlara helal rızık kazandıran faydalı bir nimet olduğunu açıklamıştır.”¹⁹⁹

فَاقْرَأْ مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضًى وَأَخْرُوجَ يُضْرَبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَالْآخِرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“...Artık, Kur’ân’dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki, içinizde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah’ın lütfundan (rızk) aramak

¹⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 22, s. 123-124.

¹⁹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 143.

¹⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur’ân*, c. 5, s. 303.

(yebteğûne) üzere yeryüzünde yol tepecekler, diğer bir kısmınız da Allah yolunda çarpışacaklardır...’’²⁰⁰

Resulullah (s.a.v) ve ashabına gecenin az bir kısmı hariç bütün geceyi ibadetle geçirmelerinin emredildiği Zâriyat Sûresi 17. ve 18. âyetleri nazil olunca bazı sahabilerin bunu yapmaya güç yetirmekte zorlanmaları üzerine iki ay sonra onlara geceleri ibadetle geçirme konusunda ruhsat tanıyan Müzzemmil Sûresi 20. âyetin indiği rivayet edilmektedir.²⁰¹

Müzzemmil Sûresi 20. âyette de “tebteğu” kelimesi “Allah’ın lütfu” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Bu âyette Resulullah (s.a.v) ve ashabından bir grubun gecenin üçte ikisine yakın bir kısmını bazen yarısını bazen da üçte birini ibadetle geçirdiği beyan ediliyor.

Taberî âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “rızık aramak” anlamı vererek âyette neredeyse gecenin tamamına yakını ibadetle geçiren Resulullah (s.a.v) ve ashabına gece ibadeti hususunda rahatlık tanınarak Allah’ın lütfundan rızık aramak amacıyla yeryüzünde ticaret yapacakları, Allah yolunda cihat edecekleri için gece ibadetinin onlardan kaldırıldığı bildirilerek, bundan sonra Kur’ân’dan güçlerinin yettiği kadar okumaları, farz olan ibadetleri yerine getirmeleri, Allah yolunda infakta bulunmalarının emredildiğini izah etmiştir. Ayrıca âyette insanın dünyada ne hayır işlerse âhirette mükafat bakımından onu bulacağı vurgulanmakta ve bu sebeple insanın âhireti için çok hayır işlemesinin önemine dikkat çekilmektedir.²⁰²

Elmalılı âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “Allah’ın fazlından talepte bulunmak” anlamı vererek âyette Allah’ın lütfundan rızık temin etmek ve ticaret yapmak için yolculuğa çıkanlarla Allah yolunda cihat edenlerin birlikte zikredilmiş olmalarının mükafatta birbirlerine yakın olmalarına işaret ettiğini belirtmiştir.²⁰³

²⁰⁰ el-Müzzemmil 73/20.

²⁰¹ Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 2, s. 916.

²⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 29, s. 141-142.

²⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 7, s. 5444.

2.1.4. Allah’ın Takdir Ettiklerini İstemek

أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةُ الصَّيَامِ الرَّقْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِيَّاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسٌ هُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

“...Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah’ın sizin için takdir ettiklerini isteyin (ibteğû)...”²⁰⁴

Bakara Suresi 187. âyetin Ramazan ayında Müslümanların Yatsı namazı kılındıktan sonra bir sonraki iftar vaktine kadar yemek içmek ve kadınlarla temasta bulunmalarının haram olduğunu düşünmeleri ve buna uymaya güç yetirememeleri sebebiyle Hz. Ömer’le birlikte Resulullah (s.a.v)’e başvurmaları üzerine nazil olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.²⁰⁵ Âyette yer alan “ibteğû” kelimesi ibteğâ fiilinin emir kalıbı halinde geçmekte ve “isteyin” anlamına gelmektedir.

Taberî âyette “Allah’ın sizin için takdir ettikleri” ifadesiyle beraber kullanılan “ibteğû” kelimesine “talep edin” anlamı vererek talep edilmesi gereken şeylerin “Allah’ın yazdığı çocuklar, Kadir gecesini, helal olan ve yapılmasına ruhsat verilen şeyler” olabileceğini ancak daha doğru olan isteğin “Allah’ın levh-i mahfuzda yazdığı şeyleri talep etmek” olduğunu ifade etmiştir. Çünkü böyle bir talep; çocuk isteme, Kadir gecesini isteme, Allah’ın helal kıldığı ve yapılmasına ruhsat verdiği şeyleri isteme tercihlerini de kapsamaktadır.²⁰⁶

Elmalılı âyette geçen “ibteğû” kelimesine “isteyin” anlamı vererek istenilmesi gereken şeyin “Allah Teâlâ’nın Levh-i Mahfuz’a yazdığı nesil” olduğunu izah etmiştir.²⁰⁷

²⁰⁴ el-Bakara 2/187.

²⁰⁵ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 50-51.

²⁰⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 2, 169-170.

²⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 1, s. 671.

2.1.5. Ahiret Yurdunu İstemek

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

“Allah’ın sana verdiğinden (O’nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste (ibteği); ama dünyadan da nasibini unutma...”²⁰⁸

Kasas Sûresi 77. âyette “ibteği” kelimesi ibteğâ fiilinin emir kalıbı halinde geçmekte, “iste” anlamına gelmekte ve “Ahiret yurdu” ifadesiyle birlikte kullanılmaktadır. Âyette kavminin Karun’a verdiği nasihat beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “ibteği” kelimesine “iste” anlamı vererek Âhiret yurdunu istemenin Âhiret sevabını kazanmak olduğunu dünyadaki nasibin de unutulmaması gerektiğini ancak asıl istenilmesi gereken şeyin Ahiret sevabı olduğunu belirtmiştir.²⁰⁹ Elmalılı âyette geçen “ibteği” kelimesine “ara” anlamı vererek aranacak şeyin öncelikle Allah’ın verdiği nimetleri hayır yolunda değerlendirerek ahiret yurdunu aramak olduğunu ancak dünyadan da nasibin unutulmaması gerektiğini izah etmiştir.²¹⁰

2.1.6. Mehir ile İstemek

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ

غَيْرَ مُسَافِحِينَ

“Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah’ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz (tebteğû) size helâl kılındı...”²¹¹

Nisâ Sûresi 24. âyetin Huneyn’de savaşılan sahabîlerin galibiyetten sonra ganimet ve cariye kazanmaları ancak cariyelerin müşriklerden kocaları bulunması sebebiyle onlara yaklaşımdan kaçınmaları üzerine nazil olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bu âyet cariyelerin iddetleri bittikten sonra,

²⁰⁸ el-Kasas 28 /77.

²⁰⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 20, s. 112.

²¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 3754.

²¹¹ en-Nisâ 4/24.

esir düşmeden önce müşriklerle evli olmalarına bakılmaksızın müminlere helal kılındığını göstermektedir.²¹²

Nisâ Sûresi 23. âyette soydan ve hısımlıktan dolayı evlenilmesi haram olan kadınlar beyan edildikten sonra bu âyette de muhsenat/evli olan kadınların haram olduğu ancak bunların dışında kalan kadınlarla mallar vasıtasıyla evlenmenin helal olduğu, zinanın ise haram kılındığı beyan edilmektedir. Taberî âyette geçen “tebteğû” kelimesinin bulunduğu kısma “mallarınızla istemek” anlamı vermiştir.²¹³

Elmalılı âyette geçen “tebteğû” kelimesine sonrasında birlikte “evlenmek istemek” anlamı vererek âyette haram kılınan kadınların dışındakilerle zinadan kaçınıp iffet muhafaza edilerek ve mallar vasıtasıyla mehir takdiminde bulunarak evlenmenin helal kılındığını açıklamıştır.²¹⁴

2.1.7. Eşin Rızasını Gözetmek İstemek

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek (tebteğî) Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?..”²¹⁵

Tahrîm Sûresi 1. âyetin Resulullah (s.a.v)’in hanımı Zeyneb bt. Cahş’ın evinde bal şerbeti içmesi üzerine Zeyneb’i kıskanan Aişe ve Hafsa’nın Resulullah (s.a.v)’in yanlarına geldiğinde ona ağzının, meşe ağacından akan reçine gibi koktuğunu söylemeleri sebebiyle Resulullah (s.a.v)’in bal içtiğini ifade etmesi, bir daha da içmeyeceğine yemin etmesi ve bu durumun diğer hanımlarına söylenilmemesini tembih ettiği halde hanımlarından birinin bu durumu açığa vurması üzerine indiği kaynaklarda yer almaktadır.²¹⁶

Âyette Resulullah (s.a.v)’in kendisine helal olan bir şeyi eşlerinin isteği üzerine haram kıldığı ve bundan vazgeçmesi gerektiği beyan edilmektedir. Âyette geçen “tebteğî” kelimesi “eşlerinin rızası” ifadesiyle birlikte

²¹² Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 149; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 209-210.

²¹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 5, s. 10.

²¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1327.

²¹⁵ et-Tahrîm 66/1.

²¹⁶ Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, Mekke: Beytü's-Sünne, 1442/2021, “Tefsir”, Sûre: 66, 1 (No. 4912).

kullanılmaktadır. Taberî âyette geçen “tebteğî” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’in kendisine haram ettiği şeyin cariyesi de olabileceğini, herhangi bir içecek de olabileceğini veya bunlardan başka bir şey de olabileceğini izah etmiştir. Allah Teâlâ bu âyette Resulullah (s.a.v)’i helal olan bir şeyi kendisine haram kıldığından dolayı eleştirmiş, o şeyi kendisine haram yaparken ettiği yemin için de kefarete vererek onu bozabileceğini bildirmiştir.²¹⁷

Mevdûdî âyette geçen “tebteğî” kelimesine “hanımlarının rızasını kazanmak” anlamı vererek âyetten Resulullah (s.a.v)’in kendisine helal olan bir şeyi kendi isteği ile değil, hanımlarının isteği üzerine haram yaptığının anlaşıldığını belirtmiştir. Bu nedenle sadece Resulullah (s.a.v) değil, O’nun hanımları da eleştiriye muhatap olmuşlardır. Çünkü onlar bir peygamber hanımı olmanın önemini anlayamamış ve Resulullah (s.a.v)’i kendisine helal olan bir şeyi haram yapacak hale getirmişlerdir.²¹⁸

2.1.8. Mükatebe Yapmak İstemek

وَلَيْسَتَنَّفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُعْطِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِّنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ

“...Sahip olduğunuz kölelerden “mükâtebe” yapmak isteyenlere (yebteğûne) gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın...”²¹⁹

Nûr Sûresi 33. âyette “yebteğûne” kelimesinin geçtiği kısım Huvaytîb ibn Abdu'luzza ve kölesi Subeyh ile ilgilidir. Âyetin, Subeyh’in efendisi Huvaytîb’den kendisini belli bir bedel ödemesi karşılığında hürriyetine kavuşturmasını talep etmesi ancak efendisinin bunu kabul etmemesi sebebiyle nazil olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Âyet nazil olduktan sonra Huvaytîb’in bu kölesi ile mükâtebe anlaşması yapıp onu özgürlüğüne

²¹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 28, s. 155-159.

²¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 6, s. 353.

²¹⁹ en-Nûr 24/33.

kavuşturduğu ve Subeyh'in serbest kaldıktan sonra Huneyn günü savaşta şehid olduğu da kaynaklarda zikredilmiştir.²²⁰

Âyette geçen “yebteğûne” kelimesi “mükatebe” ifadesiyle birlikte kullanılmaktadır. Mükâtebe; sözlükte “yazışmak, mektuplaşmak” anlamına gelmekte, terim olarak ise; kölenin çalışıp belli bir bedel karşılığında hürriyetine kavuşması için efendisi ile arasında yapılan anlaşmayı ifade etmektedir. Âyette mükâtebe yoluyla kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması tavsiye edilmektedir. İslam dini daha önceleri yeryüzünde mevcut ve yaygın olan köleliği indirdiği ilk dönemden itibaren tedricen kaldırmayı amaçlamıştır. Bu sebeple devamlı ve çeşitli sebeplerle kölelerin hürriyetlerine kavuşturulmasını teşvik etmektedir.²²¹

Taberî âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette dört hususa dikkat çekildiğini izah etmiştir. Bunlar: evlenmeye gücü olmayanların haramlara karşı iffetlerini korumaları, hürriyetlerine kavuşmayı isteyen kölelerle mükâtebe anlaşması yapılması gerektiği, özgürlüğüne kavuşmak isteyen kölelere mal vererek yardımcı olunması ve iffetini korumak isteyen cariyelerin zinaya/fuhşa zorlanılmamasıdır.²²²

2.1.9. Cennet’i İstemek

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوْلًا

“Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler (lâ yebğûne).”²²³

Kehf Sûresi 108. âyetteki “yebğune” kelimesi başına “lâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle anlamı “istememek” şekline dönüşmüştür. Kehf Sûresi 107. âyette iman edip salih amel işleyenlerin mükafat olarak Firdevs Cennet’lerine yerleştirilecekleri bildirilmektedir. Bu âyette de Allah’ın rızasını kazanmak için yararlı işler yapan Müminlerin Firdevs Cennet’lerinde ebedî kalacakları ve oradan hiç ayrılmak istemeyecekleri beyan edilmektedir.

²²⁰ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 325.

²²¹ İbrahim Paçacı, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 491.

²²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 18. s. 126, 127, 132.

²²³ el-Kehf 18/108.

Taberî ve Elmalılı âyette geçen “yebğûne” kelimesine “lâ” olumsuzluk edatıyla beraber “istememek” anlamı vermiştir.²²⁴

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَبْغِي أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَنَا وَنَزِدَادُ كَيْلَ بَعْجٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ

“...Dediler ki: Ey babamız! Daha ne istiyoruz (nebğî) ...”²²⁵

Yûsuf Sûresi 65. âyet, Yûsuf (a.s)’ın kardeşlerinin babaları Yakup (a.s) ile aralarında geçen konuşmayı bize göstermektedir. Taberî âyette geçen “nebğî” kelimesine “istemek” anlamı vermiştir. Âyet, Yûsuf (a.s)’ın kardeşlerinin Mısır’dan daha fazla yiyecek alabilmek amacıyla kardeşleri Bünyamin’i de yanlarında götürmek için babaları Yakup (a.s)’ı ikna edip ondan izin almaya çalıştıklarını izah etmektedir.²²⁶

Elmalılı âyette geçen “nebğî” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette geçen konuşmanın Yûsuf (a.s)’ın kardeşlerinin babalarının yanına daha gelir gelmez olduğunu açıklamıştır. “Daha ne isteriz?” ifadesinin de Yûsuf (a.s)’ın kardeşleri tarafından yüklerini açmalarıyla birlikte sermayelerinin kendilerine iade edildiğini görmeleri üzerine söylendiğini ve bu durumun Yûsuf (a.s)’ın kardeşi Bünyamin’e kavuşabilmesi için ikinci bir teşvik unsuru olduğunu izah etmiştir.²²⁷

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ وَيُؤْتِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُمْ وَلَا يُخْزَنَ وَيَرْضَوْا بِمَا أَنْتَئِهِمْ كُلُّهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا

“...Boşadığın hanımlarından arzu ettiğini (ibteğayte) tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur...”²²⁸

Ahzâb Sûresi 51. âyetin Resulullah (s.a.v)’in bazı sebeplerle eşlerinden bir ay ayrı kalması (ilâ hadisesi) üzerine nazıl olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Âyet Resulullah (s.a.v)’in hanımlarını Allah ve Resulünü seçme ile dünyalığı seçme arasında serbest bırakabileceğini göstermektedir. Bu

²²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 16, s. 38; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 4. s. 3295.

²²⁵ Yûsuf 12/65.

²²⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 13, s. 12.

²²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 4. s. 2889.

²²⁸ el-Ahzâb 33/51.

âyetin nazil olması ile birlikte Resulullah (s.a.v)’in eşleri dünyalığı değil Peygamber eşi olmayı tercih etmişlerdir.²²⁹

Âyette “ibteğayte” kelimesi “boşadığın hanımları” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “ibteğayte” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’in kendisinden uzaklaştırdığı eşlerinden birini tekrar arzu etmesinde bir mahzur olmadığını ve bu konuda serbest olduğunun beyan edildiğini belirtmiştir.²³⁰

Elmalılı âyette geçen “ibteğayte” kelimesine “arzu etmek” anlamı vererek Resulullah (s.a.v)’in dilediği eşini arzu etmesi dilediği eşinden ayrılması ya da ayrıldığı eşlerinden istediğine dönmesi halinde herhangi bir günahının olmadığını izah etmiştir.²³¹

2.1.10. Arkadaş Edinmek İstemek

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

“...Onlar, biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz (lâ nebteğî), derler.”²³²

Kasas Sûresi 55. âyetteki “nebteğî” kelimesi başına “lâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle anlamı “istememek” şekline dönüşmüştür. Âyette “lâ nebteğî” kelimeleri “cahiller” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Âyet iman edenlerin sahip oldukları özellikleri göstermektedir.

Taberî âyette geçen “lâ nebteğî” kısmına “istememek” anlamı vererek iman edenlerin boş sözlerle meşgul olmayıp cahil kendini bilmez kişilerle arkadaşlık yapmayacaklarını boş sözleri sebebiyle onlarla herhangi bir münakaşaya girmeyeceklerini izah etmiştir.²³³ Elmalılı âyette geçen “nebteğî” kelimesine başındaki “lâ” olumsuzluk edatı sebebiyle “aramamak” anlamı vermiştir.²³⁴

²²⁹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 357.

²³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 22, s. 27.

²³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 5, s. 3915.

²³² el-Kasas 28/55.

²³³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 91.

²³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 5, s. 3745.

2.1.11. Takip Etmek

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلُمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلُمُونَ كَمَا تَأْلُمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Düşman topluluğunu takip hususunda (ibtigâ) gevşeklik göstermeyin...”²³⁵

Kurtubî Nisâ Sûresi 104. âyetin Resulullah (s.a.v)’in ashabına Uhud savaşından hemen sonra tam bir netice alamadan Mekke’ye doğru geri çekilen Ebu Süfyân ve ordusuna karşı henüz tükenmediklerini göstermek amacıyla verdiği onların takip edilmesi emri hakkında indiğini zikretmiştir.²³⁶ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/1201) ise bu âyetin Resulullah (s.a.v)’in ashabına, Uhud savaşından sonra geri çekilen Ebu Süfyân ve ordusunun peşinden gitmelerini emretmesi üzerine onların yaralı ve güçsüzlüklerinden yakınması sebebiyle indiğini kaydetmektedir.²³⁷

Bu âyet, Uhud savaşında kayıp veren Müslümanları teselli etmektedir. Ayrıca âyet Uhud savaşı hakkında inmiş olsa da Allah rızasını kazanmak uğrunda yapılacak olan bütün mücadeleleri kapsamaktadır. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “takip etmek” anlamı vererek âyette geçen topluluğun düşman topluluğu olduğunu ve düşman topluluğunu takip durumunda gevşeklik gösterilmemesi gerektiğini her iki tarafın da yaralı olmak suretiyle acı çektiklerini ancak Müslümanların Allah’ın mükafatını ümit etmeleri sebebiyle düşmanlarından çok daha üstün olduklarını ifade etmiştir.²³⁸

Elmalılı âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “takip etmek” anlamı vererek düşman topluluğunun takip edilip peşinden gidilmesi gerektiğinde gevşeklik gösteren kimselerin zayıf kalpli kimseler olduğunu izah etmiştir.²³⁹

2.1.12. Sûs veya Eşya Yapmak İstemek

Ra’d Sûresi 17. âyette Allah Teâlâ hak ile batılı bize misal vererek beyan

²³⁵ en-Nisâ 4/104.

²³⁶ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 5, s. 373.

²³⁷ Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr fî İlmi’t-Tefsîr*, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1407/1987, c. 2, s. 188.

²³⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 5, s. 262.

²³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 2, s. 1450.

etmektedir. Bu âyette “ibtigâ” kelimesi “süs veya eşya yapmak” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimesine “talep etmek” anlamı vererek âyette hakkın kalıcı olması ve insanlara fayda sağlaması açısından su ve madene benzetildiğini, batılın ise geçici olması ve insanlara herhangi bir faydasının olmaması açısından suyun üzerindeki köpüğe ve madenin posasına benzetildiğini izah etmiştir.²⁴⁰

Mevdûdî âyette geçen “ibtigâ” kelimesinin bulunduğu kısma “bir süs ya da bir meta sağlamak için” anlamı vererek âyetteki suyun Allah Teâlâ’nın Resulullah (s.a.v)’e gönderdiği vahye, vadilerin Resulullah (s.a.v)’den bilgi alarak kendilerini yetiştiren müminlere, suyun üzerinde oluşan köpüğün de İslam’a uymayıp düşmanlık yapanlar tarafından çıkarılan gürültüye benzediğini ifade etmiştir.²⁴¹

2.2. Aramak

2.2.1. Allah’a Yaklaşmaya Vesile Aramak

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun. O’na yaklaşmaya yol arayın (ibteğû)...”²⁴²

Mâide Sûresi 35. âyette “ibteğû” kelimesi ibteğâ fiilinin emir kalıbı halinde bulunmakta ve emir anlamı ifade etmektedir. Âyette “ibteğû” kelimesi “vesile” kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. İbn Âşûr, (ö. 1973) Allah’ın emirlerinin yerine getirilmesi ve yasaklarından kaçınılmasını vesile olarak açıklamış, insanı Allah’a yaklaştıran ve O’nun rızasını kazandıran her ibadet ve davranışın vesilenin kapsamına girdiğini belirtmiştir.²⁴³

Mevdûdî âyette geçen “ibteğû” kelimesine “vesile” kelimesi ile birlikte kullanılmasından hareketle “vesile arayın” anlamı vererek insanın iradesini

²⁴⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 13, s. 134.

²⁴¹ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, c. 2, s. 485, 486.

²⁴² el-Mâide 5/35.

²⁴³ Muhammed Tahir İbn Âşûr, *Tefsirü’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, Tunus: ed-Dâru’t-Tunûsiyye li’n-Neşr, 1984, c. 6, s. 187; Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, c. 1, s. 390.

Allah’ın rızasını kazandıracak ve O’na yaklaşmayı sağlayacak her şeye sevk etmesi gerektiğinin önemine dikkat çekmiştir.”²⁴⁴

Elmalılı âyette geçen “ibteğû” kelimesine “arayın” anlamı vererek âyeti iman ve amel bütünlüğü içinde değerlendirmiş, iman ettikten sonra boş durmayıp Allah’ın sevgi ve rızasına nail olmak için salih ameller yapmanın gerekliliğini vurgulamıştır.²⁴⁵

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا

“Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar (yebteğûne)...”²⁴⁶

İsrâ Sûresi 57. âyetin cinlerden bir gruba tapan Araplar hakkında ya da bazı insanların, tapmakta oldukları cinler Müslüman olduğu halde onların bundan habersiz bir şekilde tapmaya devam etmeleri üzerine indiği rivayet edilmiştir.²⁴⁷ Bazı rivayetlerde cinlere tapan bu insanların Huzâa’ dan bir grup olduğu da ifade edilmektedir.²⁴⁸

Âyette “yebteğûne” kelimesi “vesile” kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette, müşriklerin ne kadar büyük bir gaflet ve ahmaklık içinde olduklarının beyan edildiğini izah etmiştir. Çünkü müşriklerin taptıkları cinler, melekler de Allah’ın yarattığı varlıklardır. Onlar da Allah’ın rızasını kazanmaya çalışırlar, Allah’ın rahmetini ümit eder azabından korkarlar.²⁴⁹

2.2.2. Allah Katında Rızık Aramak

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ

وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Ankebût Sûresi 17. âyette “ibteğû” kelimesi “ibteğâ” fiilinin emir kalıbı halinde geçmekte ve emir anlamı ifade etmektedir. Âyette “ibteğû” kelimesi

²⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. 1, s. 390.

²⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1669.

²⁴⁶ el-İsrâ 17/57.

²⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 104.

²⁴⁸ Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 2, s. 564.

²⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 104-105.

rızkın Allah katında aranması gerektiğini ifade edecek şekilde kullanılmıştır. âyetle Hz. İbrahim (a.s)’ın kavmine olan hitabı beyan edilmektedir.

Taberî âyetle geçen “ibteğû” kelimesine “arayın” anlamı vererek âyeti bir önceki Ankebût Sûresi 16. âyetle birlikte incelemiştir. Bu âyetlerde Allah Teâlâ Resulullah (s.a.v)’e, Hz. İbrahim’i kendisinden önce aynı kavme Peygamber olarak gönderdiğini ve Hz. İbrahim’in kavmine sadece Allah’a kulluk etmelerini, Allah’ın emir ve yasaklarına uymalarını, en hayırlı yolun böyle yapmaları olduğunu söylediği halde kavminin Allah’ı bırakıp kendilerine herhangi bir rızık sağlamaktan âciz bir kısım putlara taptığını ve o putlar için aslı olmayan şeyler uydurduklarını hatırlatıyor. Ayrıca âyetle rızkın yalnızca Allah’tan istenilmesi gerektiği, O’na şükreden bir kul olunması, sonunda herkesin O’na döndürüleceği ve yaptıkları şeylerden hesaba çekilecekleri bildirilmektedir.²⁵⁰

Elmalılı da âyetle geçen “ibteğû” kelimesine “arayın” anlamı vererek, âyetle belirtildiği gibi rızkın yalnızca Allah katında aranması gerektiğini izah etmiştir.²⁵¹

2.2.3. Bir Şey Aramak

وَأِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ

“Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara (tebteğiye)...”²⁵²

En’âm Sûresi 35. âyetin Kureyş’ten bir grubun Resulullah (s.a.v)’den iman etmeleri için diğer peygamberlerin kavimlerine getirdiği mucizeler gibi bir mucize getirmesini istemeleri Allah Teâlâ’nın bir mucize göndermemesiyle de iman etmeyerek Resulullah (s.a.v)’den yüz çevirmeleri sebebiyle bu durumun kavminin imanı konusunda çok istekli olan Resulullah (s.a.v)’e ağır gelmesi üzerine indiği rivayet edilmiştir.²⁵³

²⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 137-138.

²⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 3771-3772.

²⁵² el-En'âm 6/35.

²⁵³ İbnu'l-Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, c. 3, s. 32; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 12, s. 171; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 361.

Bu âyetle “tebteğiye” kelimesi emir kipinde kullanılmıştır. Âyet Resulullah (s.a.v)’e hitap etmekte ve Resulullah (s.a.v)’in İslam’ı tebliğ etme görevini sabırla yerine getirmesini beyan etmektedir.

Taberî âyetle geçen “tebteğiye” kelimesine emir ifade ettiği için “yap” anlamı vererek âyetle Resulullah (s.a.v)’in bütün çabalarına rağmen kafirleri mucize göstermeden doğru yola çeviremeyeceğini düşünmesi, Allah Teâlâ’dan mucize beklemesi ve mucizenin gelmemesi sebebiyle zorlanması üzerine Resulullah (s.a.v)’e her şeyin kafirlerin hidayete kavuşması da dahil Allah’ın dilemesiyle olacağı hatırlatılarak tebliğ görevini son derece sabırla yerine getirmesinin vurgulandığını izah etmiştir.²⁵⁴

Mevdûdî âyetle geçen “tebteğiye” kelimesine “(merdiven) kurmak” anlamı vererek Allah Teâlâ’nın bu âyetle Resulünü uyardığını, görevini sabırla ve kendisine gösterilen yolda ısrarla yerine getirmeye devam etmesini istediğini açıklamıştır.²⁵⁵

قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْتَغِي فَأَنْزَلْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا

“Musa: İşte aradığımız (nebği) o idi, dedi...”²⁵⁶

Kehf Sûresi 64. âyetle Musa (a.s)’ın Hızır (a.s) ile buluşmadan önce yanındaki bir gençle birlikte karşılaştığı hadisenin devamı anlatılmaktadır. Âyetle Musa (s.a)’ın yanındaki gence söylediği söz beyan edilmektedir.

Taberî âyetle geçen “nebği” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyetle Musa (a.s)’ın ve yanındaki gencin aradıkları şeyin balığı unutmaları ve böylelikle denize gitmesi olduğunu izah etmiştir.²⁵⁷

Mevdûdî âyetle geçen “nebği” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyetin bu kısmını “varacakları yerin alametini, işaretini aramak” şeklinde açıklamış ve âyetin Hz. Musa (a.s)’ın bu yolculuğu Allah’ın emri ile O’nun kulu ile buluşmak üzere yaptığını gösterdiğine işaret etmiştir.²⁵⁸

²⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 7, s. 183-184.

²⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 1, s. 446, 448.

²⁵⁶ el-Kehf 18/64.

²⁵⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 275-276.

²⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 3, s. 169.

2.2.4. Yol Tutmak

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا يَمَّا وَابْتَعْتُمْ بِهِ ذَلِكُمْ سَبِيلًا

“...Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut (ibteği).”²⁵⁹

Resulullah (s.a.v)’in Mekke’de bulunduğu dönemde ashabına namaz kıldırıldığı sırada Kur’ân okurken sesini yükseltmesi, bunu işiten müşriklerin Kur’ân’a, onu gönderene ve onu getirene hakaret etmesi üzerine Allah Teâlâ’nın Resulullah (s.a.v)’e namaz esnasında Kur’ân okurken sesini yükseltmemesini, onu ashabından gizleyecek kadar sessiz de okumamasını, ikisi arasında bir yol tutmasını emreden İsrâ Sûresi 110. âyeti indirdiği rivayet edilmektedir.²⁶⁰

Âyette “ibteği” kelimesi “yol” ifadesiyle birlikte emir anlamı ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Taberî âyetteki “ibteği” kelimesine buradan hareketle “orta yolu seç” anlamı vererek âyetin birinci bölümünün Resulullah (s.a.v)’in Mekke’de bulunduğu dönemde secde ettiğinde Allah’ı “Ya Allah, Ya Rahman” diyerek zikretmesi üzerine müşriklerin Resulullah (s.a.v)’e iki ilaha dua ediyormuş gibi anlaşılabilecek sözler sarf etmeleri sebebiyle indiğini zikretmiştir.²⁶¹ Âyette Allah ve Rahman kelimelerinin aynı olduğu beyan edilmiştir.

Elmalılı âyette geçen “ibteği” kelimesine “yol” ifadesiyle birlikte “orta yolu seç/tut” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’e namaz kıldığı sırada Kur’ân okurken veya dua ederken bağırmanın riya ve saygısızlık anlamına gelebileceği için bunu yapmaması, kendisi işitmeyecek kadar gizli okumasının Allah’tan başkasından korkuyormuş anlamına gelebileceği için böyle de davranmaması, bunların ikisi arasında bir yol tutmasının emredildiğini izah etmiştir.²⁶²

وَالَّذِينَ يَخَافُونَ نُشُورَهُمْ فَعُظُوهُمْ وَاهْجُرُوهُمْ فِي الْمَصَاجِعِ وَاصْرُوهُمْ فَإِنْ أَطَعَكُمْ فَلَا تَتَّبِعُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا

²⁵⁹ el-İsrâ 17/110.

²⁶⁰ Buhârî, “Tefsir”, Sûre: 17, 14 (No. 4722).

²⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, s. 186.

²⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 3215.

“...(Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın (lâ tebğû)...”²⁶³

Nisâ Sûresi 34. âyetin her ikisi de Ensar’dan olan Sa’d b. Rebî ile karısı Zeyd b. Ebî Hüreyre kızı Habibe ile ilgili olduğu zikredilmiştir. Habibe’nin kocası Sa’d’e karşı gelmesi sebebiyle kocasının ona bir tokat vurması, babasının kızı Habibe’yi de yanına alarak Resulullah (s.a.v)’e gidip olayı anlatması, Resulullah (s.a.v)’in bu hadiseden dolayı Habibe’nin de kocasına kısas yapmasını buyurması üzerine bu âyetin indiği rivayet edilmektedir. Resulullah (s.a.v) âyetin nazil olmasıyla birlikte Habibe’nin kocasına kısas yapması emrini geri almıştır.²⁶⁴

Bu âyette beğâ fiili emir kalıbı şeklinde tebğû olarak geçmektedir. Başında nefy/olumsuzluk edatı bulunduğu için “(yol) aramayın” anlamına gelmektedir. Âyette erkeklerin kadınlara nasıl davranacağını beyan edilmektedir.

Taberî âyetteki “tebğû” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yol aramayın” anlamı vererek âyette kadınların eşleriyle uyumlu olmaları halinde onlara karşı çeşitli bahaneler ileri sürerek helal olmayan şeylerin yapılmamasının emredildiğini izah etmiştir.²⁶⁵

Elmalılı âyetteki “tebğû” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “bahane aramayın” anlamı vererek âyette kadınların eşleriyle uyumlu olmaları halinde onlara başka sebeplerle eziyet edilmemesinin ve meydana gelmiş kusurlarının olmamış gibi sayılmasının emredildiğini açıklamıştır.”²⁶⁶

2.3. Musahhar Kılınma/Kolaylaştırılma (النبغاء)

Yukarıdaki kısımlarda “bağy” kelimesinin türevi olan “ibteğâ” fiili ve mastarı “ibtigâ” kelimesinin kullanılmış olduğu âyetleri inceledik. Bu

²⁶³ en-Nisâ 4/34.

²⁶⁴ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 151.

²⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 5, s. 69.

²⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1340, 1352.

kısımda da “bağy” kelimesinden türeyen “inbeğâ” fiilinin kullanımlarını açıklamaya çalışacağız.

Müteaddî-geçişli olan “beğâ” fiilinden türeyen, “beğâ”nın geçişsiz hali olan “inbeğâ” fiili de olumlu bir anlama gelmekte, musahhar kılınma/kolaylaştırılma ve hak etme/layık olma anlamlarını ifade etmek üzere iki şekilde kullanılmaktadır.²⁶⁷

Bu kısımda “yenbeğî” fiilinin musahhar kılınma/kolaylaştırılma anlamındaki kullanımlarını inceleyeceğiz. Yâsîn Sûresi 40. âyet hariç konu ile ilgili diğer âyetlerde “yenbeğî” kelimesinin başında nefy/olumsuzluk edatı bulunmaktadır. Bu nedenle kelimeler olumsuz anlamlara dönüşmüştür. Bu durum kelimenin yalın halinin olumsuz olduğunu göstermez.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ

“Biz O’na (Peygamber’e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah’tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur’ân’dır.”²⁶⁸ âyetinde geçen “yenbeğî” fiili birinci kullanıma örnektir. Çünkü burada “ona bu musahhar da kılınmaz (mâ yenbeğî) ve kolaylaştırılmaz da” anlamındadır. Nitekim Resulullah’ın (s.a.v) dili de hiçbir zaman şiirle hareket etmemiştir, (dilinden şiir namına herhangi bir şey sâdır olmamıştır).

Yâsîn Sûresi 69. âyetteki “yenbeğî” kelimesi başına “mâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle olumsuz bir anlam ifade edecek şekle dönüşmüştür. Taberî “yenbeğî” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yaraşmamak” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’in peygamber olarak gönderildiğinin ve O’nun söylediklerinin Allah’tan gelen vahiy olduğunun hatırlatıldığını zikretmiş bundan dolayı vahyi şiir olarak nitelendirmenin Kur’an’a layık olmayacağı Peygamberi şair olarak nitelendirmenin de Peygamberliğe layık olmayacağını, akli olan kimselerin bunu anlayacağını izah etmiştir.²⁶⁹

²⁶⁷ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 136.

²⁶⁸ Yâsîn 36/69.

²⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 27.

Elmalılı âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yaraşmamak” anlamı vererek âyeti Şuara Sûresi 224. âyetle birlikte açıklamıştır. Şuara Sûresi 224. âyette şairlere azgınlara uyduğu bildirilmektedir. Bu nedenle Elmalılı Kur’ân’a şiir demenin yaraşmayacağı gibi peygamberlik makamına şairliğin yaraşmayacağını açıklamıştır.²⁷⁰

وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ

“Bu onların yapacağı iş değildir (mâ yenbeği), zaten buna güçleri de yetmez.”²⁷¹

Şuarâ Sûresi 211. âyetteki “yenbeği” kelimesi başına “mâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle olumsuz bir anlam ifade edecek şekle dönüşmüştür. Taberî âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yaraşmamak” anlamı vererek âyeti kendisinden önceki ve sonraki âyetlerle olan irtibatı sebebiyle şöyle açıklamıştır: Allah Teâlâ Kur’ân’ı Resulullah (s.a.v)’e Cebrail (a.s) vasıtasıyla indirmiştir. Dolayısıyla şeytanların bunu indirmeleri mümkün değildir. Bunun üç sebebi vardır: 1- Kur’ân’ı indirmek şeytanlara yaraşmaz. 2-Şeytanların, Kur’ân’ı getirmeye güçleri yetmez. 3- Şeytanlar, ilahi kelamı işitmekten uzak tutulmuşlardır.²⁷²

Elmalılı âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yaraşmamak” anlamı vererek bu âyetle bir kısım inkarcıların peygamberliği kahinlik gibi görerek Kur’ân’ı kahinlere yapılan cin ve şeytan aşılması olarak tanıtmak istemelerinin reddedildiğini zikretmiş ve Kur’ân’ın Allah Teâlâ tarafından Cebrâil (a.s) ile indirildiğini, şeytanların bunu yapabilmelerinin mümkün olmadığını izah etmiştir.²⁷³

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Ne güneş aya yetişebilir (yenbeği), ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler.”²⁷⁴

Taberî Yâsîn Sûresi 40. âyette geçen “yenbeği” kelimesine “erişmesi

²⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4040.

²⁷¹ eş-Şuarâ 26/211.

²⁷² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 19, s. 117-118.

²⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 3646.

²⁷⁴ Yâsîn 36/40.

mümkün olur” anlamı vererek âyette güneş ve ayın görevlerinin farklı olduğunun, gece ve gündüzün birbirlerini takip etmelerine rağmen birinin diğerinin önüne geçmediğinin beyan edildiğini, böylece kainattaki düzenin sağlandığını, bunun da Allah Teâlâ’nın varlığının ve gücünün büyük bir delili olduğunun bildirildiğini izah etmiştir.²⁷⁵

Elmalılı âyette geçen “yenbeğî” kelimesine “yaraşmak/uygun düşmek” anlamı vererek âyette güneş, ay, gece ve gündüzün birbirleri arasında Allah Teâlâ’nın kurduğu bir düzen olduğunun bu sebeple güneşin ay ile çatışmasının uygun düşmeyeceği gibi gece ve gündüzün birbirlerinin önüne geçmesinin de uygun düşmeyeceğinin, hepsinin farklı yerleri ve görevleri olduğunun bildirildiğini açıklamıştır.²⁷⁶

2.4. Hak Etme/Layık Olma (انبغاء)

Bu kısımda da “yenbeğî” fiilinin hak etme/layık olma anlamındaki kullanımlarını inceleyeceğiz. Konu ile ilgili âyetlerde “yenbeğî” kelimesinin başında nefy/olumsuzluk edatı bulunmaktadır. Bu nedenle kelimeler olumsuz anlamlara dönüşmüştür. Bu durum kelimenin yalın halinin olumsuz olduğunu göstermez.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

“Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye layık olmayacak (lâ yenbeğî) bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.”²⁷⁷

Sâd Sûresi 35. âyette Süleyman (a.s.)’in yaptığı dua beyan edilmektedir. Âyette “yenbeğî” kelimesi başına “lâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle olumsuz bir anlam ifade edecek şekle dönüşmüştür.

Taberî âyette geçen “yenbeğî” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “nasip olmamak” anlamı vermiştir. Ayrıca âyetle ilgili Buhârî’nin Resulullah (s.a.v)’e cinlerden bir ifrit namazını bozdurmak için sataşması sebebiyle Allah’ın Resulullah (s.a.v)’e onu yakalama imkânı

²⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 7.

²⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4032.

²⁷⁷ Sâd 38/35.

vermesi Resulullah (s.a.v.)’in de onu mescidin direklerinden birine bağlayacağı sırada Süleyman (a.s)’ın sözünü hatırlayıp o cini zelil bir şekilde kovması rivayetini nakletmiştir.²⁷⁸

Elmalılı âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “gerekmemek” anlamı vererek âyette Süleyman (a.s)’ın Allah Teâlâ’dan kendisine mahsus bir mucize istediğinin beyan edildiğini izah edip Süleyman (a.s)’ın asıl maksadının geçici olan dünya mülkünü değil, ahiret mülkünü istemek olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim kendisine fazlası verilmiştir.²⁷⁹

وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا

“Halbuki çocuk edinmek Rahmân’ın şanına yakışmaz (mâ yenbeği).”²⁸⁰

Meryem Sûresi 92. âyette “yenbeği” kelimesi başına “mâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle olumsuz bir anlam ifade edecek şekle dönüşmüştür. Taberî âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yakışmamak” anlamı vererek âyeti Meryem Sûresi 91. ve 93. âyetlerle birlikte izah etmiştir. Bu âyetlerde Allah Teâlâ’ya çocuk edinmeyi yakıştıranların ne kadar büyük bir iftira içinde bulundukları, bu çeşit iftiralara gökler ve yer gibi cansız varlıkların bile tahammül edemeyeceği ve insanoğlunun ne kadar haddini aştığı beyan ediliyor.²⁸¹

قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ

“Onlar: Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz (mâ kâne yenbeği)...”²⁸²

Furkan Sûresi 18. âyette de “yenbeği” kelimesi başına “mâ” olumsuzluk edatı almıştır. Bu nedenle olumsuz bir anlam ifade edecek şekle dönüşmüştür. Taberî âyette geçen “yenbeği” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “yakışmamak” anlamı vererek âyette müşriklerin taptıkları Melekler, İsa, Üzeyir gibi varlıkların Allah’ı ortağının bulunmasından tenzih

²⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 159; Buhârî, “Tefsir” Sûre: 38, 2 (No. 4808).

²⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 4097.

²⁸⁰ Meryem 19/92.

²⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 16, s. 131.

²⁸² el-Furkan 25/18.

ettiklerinin ve Allah'tan başka ilahlar edinmenin kendilerine yakışmayacağını söylediklerinin beyan edildiğini zikretmiştir. Ayrıca âyette müşriklerin sahip oldukları nimetlere karşı nankörlük ettikleri, Allah'ı zikretmeyi ve emirlerine uymayı unuttukları ve bu sebeple helak olmayı hak ettikleri bildirilmektedir.²⁸³

²⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 18, s. 190.

3. BÖLÜM

BAĞY (بَغْي) SÖZCÜĞÜNÜN OLUMSUZ ANLAMDA

KULLANIMLARI

Bağy kelimesi hem isim hem de müteaddi veya لازم fiil olarak Kur'ân'da birçok âyette geçmektedir. Kur'ân'da çoğunlukla sözlük anlamlarında kullanılan bağy kelimesi sözlük anlamlarının haricinde Allah'a karşı gelme ve dinin çizdiği sınırlardan çıkma anlamında dinî ahlakî bir terim olarak olumsuz anlamlarda da kullanılmıştır. Bu bölümde bağy lafzının olumsuz anlamlardaki kullanımlarını inceleyeceğiz. Genellikle Kur'ân'daki tertib sırasını dikkate alacağımız âyetleri ifade ettikleri eylem ve durumlar açısından inceleyip anlamlarına göre alt başlıklara ayıracağız.

Beğâ fiili müteaddî-geçişli olarak kullanıldığında “istemek, istemede ileriye gitmek, çabayla arzulamak”²⁸⁴ anlamlarına gelmektedir. Ancak istenilen şey iyi ve övgüye değer olmadığında eylemin de iyi olmayacağından hareketle bazı âyetlerde olumsuz olarak kullanılmaktadır. Beğâ fiili lâzım-geçişsiz olarak kullanıldığında “haddi aşmak, haktan ayrılmak, hakka tecavüz etmek, zulmetmek, kendini başkalarından büyük görmek, büyülenmek, zina yapmak”²⁸⁵ anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da Bağy lafzı toplam doksan altı kez geçmektedir.²⁸⁶ Şimdi bu kullanımların olumsuz anlama gelecek şekilde olanlarını ele alacağız.

3.1. Azgınlık Yapmak (بَغْي)

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı (bağy) da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”²⁸⁷

²⁸⁴ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, s. 55-56.

²⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, c. 14, s. 77-79; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, s. 55-56.

²⁸⁶ Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, s. 131-133.

²⁸⁷ en-Nahl 16/90.

Resulullah (s.a.v)'in Mekke'de evinin önünde Osman b. Maz'ûn ile oturduğu sırada Resulullah (s.a.v)'in başını göğce doğru birkaç defa çevirdiğini gören Osman b. Maz'ûn'un bunun sebebini öğrenmek istemesi üzerine Resulullah (s.a.v)'in kendisine Cebrail (a.s)'ın geldiğini ve Nahl Sûresi 90. âyeti getirdiğini söylediği rivayet edilmiştir. Bu rivâyet Nahl Sûresi 90. âyetin nerede ve nasıl bir şekilde nazil olduğunu bize göstermektedir.²⁸⁸

Taberî âyette geçen “bağy” kelimesine “zulüm” anlamı vererek âyette belirtilen bağyden/zulümden maksadın böbürlenmek, haksızlık yapmak ve haddi aşmak olduğunu açıklayıp âyetin adaletli davranma, iyilikte bulunma ve akrabaya yardımda bulunma gibi üç temel kaidenin yerine getirilmesini istediğini, buna mukabil, hayasızlık, kötülük ve zulüm (bağy) gibi üç temel fenalığı da yasakladığını izah etmiştir. Ayrıca Abdullah b. Mes'ud'un bu âyetin Kur'ân'ın en manidar âyeti olduğunu ifade ettiğini zikretmiştir.²⁸⁹

Râzî Allah Teâlâ'nın bu âyette insanların mükellef oldukları temel esasları, ahlak ve davranışa yönelik umumî ve hususî meseleleri bir araya getirdiğini belirterek bu âyetin Kur'ân'ın her konuda rehber olduğunu gösteren Nahl Sûresi 89. âyeti tasdik ettiğini zikretmiştir.²⁹⁰ Zemahşerî âyette geçen “bağy” kelimesine “zulümle üstünlük kurmak” anlamı vermiştir.²⁹¹

En'âm Sûresi 146. âyette de Yahudilere azgınlık ve zulümleri sebebiyle tırnaklı hayvanların etlerinin, sığır ve koyunun iç yağlarının haram kılındığı beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “bağy” kelimesine “azgınlık” anlamı vererek tırnaklı hayvanların tamamının, sığır ve koyunun iç yağlarının Yahudilere yasaklanmasının sebebini onların Rabb'lerine karşı azgınlıkları olduğunu izah etmiştir. Yahudilerin kendilerine yasaklanan şeylerle alakalı “Bunları Allah haram kılmadı. Yakup (a.s) kendi kendine haram kıldı. Biz de ona uyuyoruz” şeklindeki iddialarında da yalancı olduklarını belirtmiştir.²⁹²

²⁸⁸ Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 280.

²⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 14, s. 162-163.

²⁹⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 20, s. 81, 84.

²⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 466.

²⁹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 76-77.

Elmalılı âyetinde geçen “bağy” kelimesine “saldırganlık” anlamı vererek âyetdeki yasağın Yahudilerin peygamberleri öldürme, faiz alma, hak yolundan engelleme, haram yeme, helali haram, haramı helal sayma gibi saldırganlık ve zulümleri sebebiyle onlara ceza olarak konulduğunu açıklamıştır.²⁹³

3.1.1. İsyân Etmek

Bağy kavramı fıkıh ıstılahında devlet başkanına silahla baş kaldırmak, isyan etmek anlamına gelmektedir. Bâğî kelimesi de isyan eden, isyankâr anlamında kullanılmaktadır. Kur’ân’da bâğîlerle Allah’ın emrine uyuncaya kadar savaşılmaması emredilmektedir. İslam alimleri, bağy suçu işleyen isyancılarla savaşılmaması gerektiğini, âsilerin isyan bastırıldıktan sonra, isyan sırasında işledikleri suçlardan da ayrıca cezalandırılacaklarını izah ederler.²⁹⁴

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْأَنَّمُ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“De ki: Rabbim sadece fuhşiyatı, onun açık ve gizli olanını, günahları, haksız yere isyanı (bağy), haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram yasaklamıştır.”²⁹⁵

A’râf Sûresi 33. âyetinde Resulullah (s.a.v)’e hitap vardır. Allah Teâlâ bu âyetinde Resulullah (s.a.v)’den insanları hayasızlık, günah, isyan ve şirke karşı uyarmasını istemiştir. Âyetinde “bağy” kelimesi “haksız yere” ifadesiyle birlikte mastar olarak kullanılmıştır.

Taberî âyetinde geçen bağy kelimesine “isyan” anlamı vererek âyetinde insanların gizli ve açık bir şekilde ahlaksızlık yapmalarının, günah işlemelerinin, haksız bir şekilde insanlara azgınlık/isyân etmelerinin, başka şeyleri ilah edinerek Allah’a ortak koşmalarının ve hakkında bilgi sahibi

²⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 3, s. 2079.

²⁹⁴ İbrahim Paçacı, ve öte., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 52

²⁹⁵ el-A’râf 7/33.

olmadıkları şeylerle ilgili Allah’a iftira atmalarının yasaklandığını izah etmiştir.²⁹⁶

Elmalılı âyette geçen “bağy” kelimesine “isyan” anlamı vererek “bağy”ın kişinin haddini aşarak cana, mala, ırza yani haysiyete, hukuka tecavüz ve zulüm olduğunu ifade etmiştir. İsyanın haklı bir gerekçe ile yapılamayacağını bu nedenle âyette “bağy” kelimesi ile birlikte “haksız yere” ifadesinin bulunduğunu belirterek “haksız yere” ifadesinin isyanın anlamını te’kit ettiğini açıklamıştır.²⁹⁷

فَلَمَّا أَتٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بَعِيرَ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعِيْكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

Yûnus Sûresi 23. âyette “bağy” kelimesi fiil ve mastar olarak iki defa geçmiştir. Âyette “bağy” mastarı “haksız yere” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Âyet kendisinden önceki âyetle birlikte insanın ne kadar tutarsız olduğunu, sıkıntıya düşünce Allah’a yönelmesine rağmen rahata kavuşunca haksız yere isyana başladığını beyan etmektedir.

Taberî âyette geçen “yebğune” ve “bağyüküm” kelimelerine “taşkınlık yapmak” anlamı vererek âyette insanoğlunun bir sıkıntıyla karşılaştığında hemen Allah’ı hatırlayıp rahata kavuşunca önceki durumunu unutup haksız yere taşkınlık yaptığına ve bu sebeple yaptıklarından hesaba çekileceğine işaret edildiğini izah etmiştir.²⁹⁸

Elmalılı âyette geçen “yebğune” ve “bağyüküm” kelimelerine “bâğîlik/taşkınlık” anlamı vererek bâğîlik/taşkınlık yapanları bize şöyle tanıtmaktadır: Bâğîler verdikleri sözlere uymazlar. Yeminlerini çiğneyip tekrar haddi aşip saldırganlık yapmaya, küfür, şirk, fitne ve fesada başlarlar.²⁹⁹

²⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 166.

²⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 3, s. 2155.

²⁹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 11, s. 101.

²⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 2701.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ

Kasas Sûresi 77. âyette Karun'un kavmi tarafından uyarılması anlatılmaktadır. Âyette “ibteği” ve “lâ tebği” kelimeleri emir ve nehiy ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

Taberî âyette geçen “ibteği” kelimesine “iste” anlamı “lâ tebği” kelimesine de başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “isyan ve bozgunculuk çıkarma” anlamı vererek âyeti bir önceki âyetle birlikte açıklamıştır. Âyette Karun'a kavmi tarafından Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu dünya nimetleri sebebiyle şımarıp âhireti kazanmayı amaç edinmesi gerektiği ancak dünyadaki nasibini de unutmaması, dünyayı ahireti için değerlendirmesi söylenip Allah'ın yasakladığı şeylerden uzaklaşması ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaması ikazı yapılıyor.³⁰⁰

Elmalılı âyette geçen “ibteği” kelimesine emir ifade ettiği için “ara” anlamı “lâ tebği” kelimesine de nehiy ifade etmesi sebebiyle “feshat/bozgunculuk arama” anlamı vererek Karun'un yaptığı bozgunculuğun “hazineyi saklayıp serveti hapsetmek” olduğunu izah etmiştir.³⁰¹

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ

Şûrâ Sûresi 27. âyetin Resulullah (s.a.v)'in ashabından bazılarının dünya malı hususunda genişlik ve zenginlik isteğinde bulunması üzerine indiği rivayet edilmiştir. Âyet Allah Teâlâ'nın rızkı kullarına dilediği bir ölçüye göre verdiğini ve kullarının durumunu çok iyi bildiğini beyan etmektedir.³⁰²

Taberî âyette geçen “beğav” kelimesine “haddi aşmak/azgınlık” anlamı vererek rızkın hayırlı olanının helal olan, kişiyi azdırmayan, meşgul etmeyen, Allah yolunda infak edilen rızık olduğunu ve böyle bir rızkın Müslüman için ne kadar güzel olduğunu belirtip helal yoldan kazanılmayan rızkın ise kişiyi dünyaya aşırı düşkün, doymak bilmeyen azgın bir hale getireceğinden ve onu

³⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 112-113.

³⁰¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 3755.

³⁰² Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 375.

Allah yolundan çıkaracağından ne kadar kötü olduğunu ifade ederek bu rızkın âhirette kendisinin aleyhine şahitlik edeceğini izah etmiştir.”³⁰³

Elmalılı da âyette geçen “beğav” kelimesine “azgınlık ve taşkınlık etmek” anlamı vererek Allah Teâlâ’nın rızkı kullarına bol vermesi halinde onların yeryüzünde mutlaka azgınlık edeceğini bildiği için rızkı dilediği bir ölçüye göre indirdiğini açıklamıştır. ³⁰⁴

“Yol ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler (yebğûne) aleyhinedir...”³⁰⁵

Şûrâ Sûresi 42. âyetin Ensar’dan birinin kendisine hakaret etmesine önce karşılık veren sonra onun devam eden hakaretlerine karşılık vermeyip susan Hz. Ebû Bekir (r.a) hakkında Medine’de indiği rivayet edilmiştir. ³⁰⁶

Âyette “yebğûne” kelimesi “haksız yere” ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “haddi aşmak/taşkınlık” anlamı vererek âyetteki “yol” ifadesini “insanlara zulmeden ve haksız yere taşkınlık edenlere karşı hakkınızı bizzat almanızın yolu” şeklinde izah etmiştir.³⁰⁷

Elmalılı âyette geçen “yebğûne” kelimesine “azgınlık” anlamı vererek insanların kendilerine zulmeden, yeryüzünde haksız yere azgınlık eden zalim ve bâğîlerden haklarını almalarının o zalim ve bâğî kişilerin aleyhine olacağını, onları yaptıklarına karşılık âhirette de elem verici bir azabın beklediğini açıklamıştır.³⁰⁸

3.1.2. Kibirlenmek

Taberî ve Zemaşşeri Karun’un Hz. Mûsâ’nın amcasının oğlu ve Firavun’un yüksek seviyede bir görevlisi olduğunu belirterek Karun’un kavmine karşı azgınlık ve taşkınlık yaptığını ifade etmişlerdir. Karun Hz. Mûsâ’ya önce iman etmiş, fakat daha sonra hırsı ve hasedi yüzünden ona karşı

³⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 30; Buhârî, *el-Cihâd*, bab: 37, hadis no: 2842.

³⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4237.

³⁰⁵ eş-Şûrâ 42/42.

³⁰⁶ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 16, s. 43.

³⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 40.

³⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4251-4252.

çıkıştır. Müfessirler İsrailoğulları içinde dinî bilgisi en geniş olan kimse olduğu rivayet edilen Karun'un bilgi ve zenginliğiyle övündüğünü, kavmine karşı büyüklük tasladığını ancak inançsızlığı, böbürlenmesi ve gururu yüzünden helâk olduğunu zikretmişlerdir.³⁰⁹

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ

“Şüphesiz Kârûn Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti (beğâ)...”³¹⁰

Taberî Kasas Sûresi 76. âyette geçen “beğâ” kelimesine “kibirde ve baskıda haddi aşmak” anlamı vererek Karun'un kavmine karşı azgınlık ve taşkınlık yapmasının kibirlenmek şeklinde olduğunu belirtip Allah'ın onu yaptığı azgınlık ve taşkınlık sebebiyle malıyla birlikte yerin dibine geçirdiğini izah etmiştir.³¹¹

Zemahşerî âyette geçen “beğâ” kelimesinin “zulmetmek anlamına gelen bağy kökünden geldiğini ifade ederek, kelimenin kibirlenmek, böbürlenmek manasında olan bağyden geldiğinin de söylendiğini belirtmiştir.³¹²

Elmalılı âyette geçen “beğâ” kelimesine “azgınlık etti” anlamı vererek “azgınlık etti” ifadesini “vurgunculuk yaptı, zekât vermedi, Hz. Mûsâ'ya isyan etti” anlamlarında açıklamıştır. Elmalılı ayrıca Firavun'un siyasi zulüm ve baskı yapmada azdığı gibi Karun'un da malî baskı ve vurgunculuk yapmada azdığını izah etmiştir.³¹³

3.1.3. Haddi Aşmak

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

“Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü

³⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 105-106; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 522.

³¹⁰ el-Kasas 28/76.

³¹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 105-106.

³¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 522.

³¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 3755.

aşmaksızın (ğayra bâğın velâ âdin) yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur... ”³¹⁴

Bakara Sûresi 173. âyette geçen “bâğın” kelimesi yalnız başına olumsuz bir anlam ifade etmekteyken “ğayra” nefy/olumsuzluk edatı ile birlikte kullanıldığı için olumlu bir anlama dönüşmüştür. Âyette yenilmesi haram olan şeyler zikredilmektedir.

Taberî âyette geçen “bâğın” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “haddi aşmamak” anlamı vererek âyette Allah Teâlâ’nın haram kılınan şeyleri bildirdiğini ancak kişinin helal yiyecek bulamayıp haram kılınan şeyleri yemeye mecbur kaldığında onları zaruret ölçüsünü aşmadan ve iştah duymadan yiyebileceğinin mümkün olduğunu izah etmiştir.³¹⁵

Elmalılı âyette geçen “bâğın” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “başkasının hakkına saldırmamak” anlamı vererek âyetin bu kısmını “başkasının hakkına tecavüz etmemek” olarak izah etmiştir. Âyette geçen “lâ âdin” ifadesinin bulunduğu kısmı da “ölmek için gerekli olan zaruret miktarını aşmamak” şeklinde açıklamıştır.³¹⁶

En’âm Sûresi 145. âyette de “bâğın” kelimesi “ğayra” nefy/olumsuzluk edatı ile birlikte kullanılmıştır. Âyette Resulullah (s.a.v)’e hitap vardır. Allah Teâlâ bu âyette Resulullah (s.a.v)’den müşrikleri helal ve haram konusunda uyarmasını istemiştir.

Taberî âyette geçen “bâğın” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “haddi aşmamak” anlamı vererek âyette müşriklerin bazı şeyleri kendilerine helal bazı şeyleri de haram kılmalarının kendi uydurmaları olduğunun belirtildiğini ve Allah Teâlâ’nın bu âyette yenilmesini haram kıldığı şeyleri bildirdiğini izah etmiştir.³¹⁷

³¹⁴ el-Bakara 2/173.

³¹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 2, s. 88.

³¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 1, s. 591.

³¹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 70.

Kurtubî En'âm Sûresi 145. âyetin, yenilmesi mübah ve haram olan hayvanların bildirildiği ve son nazil olan âyetlerden olduğu rivayet edilen Mâide Sûresi 3. âyetle aynı günde indiğini zikretmiştir.³¹⁸

Elmalılı âyette geçen “bâğın” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “başkasının hakkına saldırmamak” anlamı vererek âyette yenilmesi haram olan hayvanların beyan edilip, çaresiz durumda olan helal yiyecek de bulamayan kişinin başkalarının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret ölçüsünü aşmamak suretiyle haram kılınan şeyleri yemesinde bir günah olmadığına bildirildiğini açıklamıştır.³¹⁹

فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Nahl Sûresi 115. âyette de diğer âyetlerde olduğu gibi “bâğın” kelimesi “ğayra” nefy/olumsuzluk edatı ile birlikte kullanılmıştır. Taberî âyette geçen “bâğın” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “haddi aşmamak” anlamı vererek âyette yenilmesi haram olan şeylerin bir kısmının bildirildiğini ancak mecbur kalındığında zaruret ölçüsünü aşmadan ve başkasının hakkına mütecaviz olmadan haram kılınan bu şeylerin yenilmesine ruhsat verildiğini izah etmiştir.³²⁰

Bakara Sûresi 173. âyette, En'âm Sûresi 145. âyette ve Nahl Sûresi 115. âyette geçen “ğayra bâğın velâ âdin” ibâresi; isteme hakkı bulunmayan istemeyerek başkasının payına el uzatmamak, arzu ve iştah duymamak, açlıkta zaruret sınırını aşmamak ve günah işlemekte hak yolun ötesine geçmemek anlamlarında yorumlanmıştır.³²¹

3.3.4. Tabii/Doğal Sınırı Aşmak

مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْخٌ لَا بُعِيدَانِ

Rahmân Sûresi 20. âyette geçen yebğiyâni fiili, başında “lâ” nefy/olumsuzluk edatı bulunduğu için “(tabiî/doğal) sınırı aşmamak”

³¹⁸ Kurtubî, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 7, s. 116-117; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 388.

³¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 3, s. 2073-2074.

³²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 14, s. 188.

³²¹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 136.

anlamına gelmektedir. Âyette suları acı ve tatlı olan iki denizin birbiriyle bittiği ancak aralarındaki doğal bir engel sebebiyle özelliklerinin birbiriyle karışmadığı beyan ediliyor.

Taberî âyette geçen “yebğiyani” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “haddi/sınırı aşmamak” anlamı vererek âyette bildirilen “Engel” ifadesinin adalar, kara ve yeryüzü gibi iki şeyin birbirine karışmasını önleyen herhangi bir engel olabileceğini belirtip, âyette geçen “Sınırlarını aşmazlar birbirlerine karışmazlar” ifadesinin ise genel olarak “Denizlerden herhangi birinin sınırını aşarak diğerine karışmaması, denizlerin taşarak karayı basmamaları” şeklinde yorumlandığını izah etmiştir.³²²

Elmalılı âyette geçen “yebğiyani” kelimesine başındaki nefy/olumsuzluk edatı sebebiyle “birbirine geçmemek/karışmamak” anlamı vererek âyetteki “birbirine geçmezler” ifadesini, denizlerin arasında bir haddi fasıl olması sebebiyle o iki denizin birbirine karışmaması ve birbirlerinin özelliklerini değiştirecek, bozacak bir sınır ihlali yapmamaları olarak açıklamıştır.³²³

3.2. Zina (Fuhuş)

Bağy kavramının türevlerinden olan, zina ve iffetsizlik anlamlarına gelen biğâ ve bağıyy kavramları Kur’ân’da üç kez geçmektedir. “Biğâ”, Nûr Sûresi 33. âyette, “bağıyy” de Meryem Sûresi 20. ve 28. âyetlerde bulunmaktadır.

Nûr Sûresi 33. âyette evlenme imkânı bulamayanların iffetli olması emredilmekte ayrıca dünya menfaati için cariyelerin fuhşa/zinaya zorlanmaları yasaklanmaktadır. Meryem Sûresi 20. âyette Hz. Meryem’in kendisine çocuğu olacağı müjdesini getiren Cebrail (a.s)’a verdiği cevap bildirilmekte ve Hz. Meryem’in iffet sahibi olduğu hatta kendisine bir insan eli bile değmediği zikredilmektedir. 28. âyette ise Hz. Meryem’in babasının iyi biri, annesinin de iffet sahibi olduğu zikredilmektedir. Zemahşerî âyette geçen Harun kelimesinin bazılarına göre Hz. Meryem’in kardeşi Harun olduğu, onun da anne ve babası gibi iffetli ve sâlih bir kimse olduğu, bazılarına göre de Hz. Musa’nın kardeşi Harun olduğu bilgisini

³²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 27, s. 129-130.

³²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 6, s. 4673.

vermektedir.³²⁴ Râzî de Hz. Meryem'in peygamber olan Hz. Harun'un soyundan gelmesi sebebiyle kendisine böyle hitap edildiği yorumunu yapmıştır³²⁵ ki sahih olan bu görüştür.

Zina Allah'ın kesin bir şekilde yasakladığı bir davranıştır. İsrâ Sûresi'nde zinaya yaklaşmayın emri bulunmaktadır. Tefsirlerde bağı kavramının türevi olan biğâ ve bağıyy kelimeleri de zina ve iffetsizlik anlamında açıklanmıştır. Dolayısıyla biğâ ve bağıyy kelimeleri zina kavramının anlamdaşı olmaktadır. Yasaklanan bir fiili ifade etmesi bakımından da olumsuz bir anlamı ifade eden biğâ ve bağıyy kelimeleri bağı kavramının olumsuz anlamdaki kullanımlarına örnek teşkil etmektedir.

وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا

“...Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa (biğâ) zorlamayın...”³²⁶

Nûr Sûresi 33. âyetin nüzul sebebi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte âyetteki “biğâ” kelimesinin geçtiği kısmın Abdullah ibn Übeyy ve cariyeleri hakkında olduğu ve Abdullah ibn Übeyy'in cariyelerini zina etmeye zorlaması sebebiyle indiği kaynaklarda yer almaktadır.³²⁷

Âyetteki “biğâ” kelimesi, kadının meşru olmayan bir şeye yönelmesini ifade etmektedir. Taberî âyette geçen “biğâ” kelimesine “zina/fuhuş” anlamı vererek âyetin dört hususa dikkat çektiğini izah etmiştir. Bunlar: evlenmeye gücü olmayanların haramlara karşı iffetlerini korumaları, hürriyetlerine kavuşmayı isteyen kölelerle mükâtebe anlaşması yapılması gerektiği, özgürlüğüne kavuşmak isteyen kölelere mal vererek yardımcı olunması ve iffetini korumak isteyen cariyelerin zinaya/fuhşa zorlanılmamasıdır.³²⁸ Râzî de âyetteki “biğâ” kelimesine “zina” anlamı vererek âyetin bu kısmının Abdullah ibn Übeyy ve cariyeleri ile ilgili olduğunu belirtmiştir.³²⁹

Elmalılı âyette geçen “biğâ” kelimesine “fuhuş” anlamı vererek âyette

³²⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 17-18.

³²⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 21, s. 177.

³²⁶ en-Nûr 24/33.

³²⁷ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 325-327; Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. 23, s. 192.

³²⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 18, s. 126, 127, 132.

³²⁹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 23, s. 192.

dünya hayatının geçici olan çıkarının arzulanıp iffetli kalmak isteyen cariyelerin fuhşa zorlanmamasının emredildiğini açıklamıştır.³³⁰

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا

“Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz (bağıyyen) de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi.”³³¹

Meryem Sûresi 20. âyette Hz. Meryem’in Cebrail (a.s)’a yönelttiği soru beyan edilmektedir. Taberî âyette geçen “bağıyyen” kelimesine “zina eden/iffetsiz olan” anlamı vererek, âyetin Hz. Meryem’in evli olmayıp meşru olmayan bir iş de yapmadığı halde nasıl çocuğu olacağı konusundaki merakını gösterdiğini izah etmiştir.³³² Zemahşerî âyette geçen “bağıyyen” kelimesini “erkekleri yoldan çıkaran günahkâr kadın” olarak açıklamıştır.³³³

“Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz (bağıyyen) değildi.”³³⁴

Meryem Sûresi 28. âyet, Hz. Meryem’in Allah Teâlâ tarafından kendisine ihsan edilen çocuğu yanına alarak kavminin yanına dönmesi üzerine onu bekar olarak bilen kavminin şaşırmasını ve onu yadırgamasını beyan etmektedir.

Taberî Meryem Sûresi 28. âyette geçen “bağıyyen” kelimesine “zina eden/iffetsiz olan” anlamı vererek kavminin Hz. Meryem’i bir çocukla karşılarında görünce çok şaşırıp, onun evli olmadığı, babasının iyi biri, annesinin de iffet sahibi olduğu halde böyle bir durumun nasıl gerçekleştiğini anlayamadıklarını izah etmiştir.³³⁵

Elmalılı da Meryem Sûresi 20. ve 28. âyetlerde geçen “bağıyyen” kelimesine “iffetsiz” anlamı vererek kavminin Hz. Meryem’e kucağında bir çocukla gelmesinin hesabını sorarcasına söyledikleri sözler üzerine Hz.

³³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 4, s. 3512.

³³¹ Meryem 19/20.

³³² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 16, s. 63.

³³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 12.

³³⁴ Meryem 19/28.

³³⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 16, s. 78.

Meryem'in onlara çocuğa sorun dercesine çocuğu işaret ettiğini zikretmiştir.³³⁶

3.3. Saldırı

*“Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa (beğat), Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran (tebğî) tarafla savaşın...”*³³⁷

Hucurât Sûresi 9. âyetin nüzul sebebi hakkında Enes b. Mâlik (r.a)'dan rivayet edilen şu olay zikredilmiştir: Resulullah (s.a.v)'den Abdullah b. Übey'e gitmesi istenince Resulullah (s.a.v) merkebine binerek Müslümanlarla birlikte onun bulunduğu yere vardı. Resulullah (s.a.v) Abdullah b. Übey'in yanına geldiğinde o, Resulullah (s.a.v)'in merkebinin kokusundan rahatsız olduğunu bu sebeple Resulullah (s.a.v)'in kendisinden uzak durmasını istedi. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi “Allah'a yemin olsun ki Resulullah (s.a.v)'in merkebinin kokusu senin kokundan daha güzeldir” deyince Abdullah b. Übey'in kavminden bir kişi de bu söze sinirlendi ve bu iki kişi birbirine hakaret etti. Onların taraftarları da öfkelenerek hurma dallarıyla, ayakkabılarla birbirlerine saldırmaya başladılar. Hucurât Sûresi 9. âyet işte bunlar hakkında nazil olmuştur.³³⁸

Âyet müminlere hitap etmektedir. Taberî âyette geçen “beğat” ve “tebğî” kelimelerine “saldırmak” anlamı vererek âyette iman edenlerden iki grubun birbirleriyle savaşmaları halinde onların Allah'ın hükmüne davet edilmesinin ve onlara karşı adaletli olunmasının bildirildiğini, eğer onlardan biri Allah'ın hükmüne karşı çıkarak diğerine karşı haddi aşarsa o zaman Allah'ın hükmüne dönünceye kadar haddi aşan gruba karşı savaşılmasının emredildiğini izah etmiştir.³³⁹

Mevdûdî âyette geçen “beğat” ve “tebğî” kelimelerine “tecavüz/saldırmak” anlamı vererek âyette geçen savaşma emrinin, Allah'ın hükmüne karşı çıkan ve isyan eden gruba bir ceza olmadığını belirtip âyette

³³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 4, s. 3303.

³³⁷ el-Hucurât 49/9.

³³⁸ Buhârî, “es-Sulh”, 1 (No. 2691).

³³⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 26, s. 127.

asıl talep edilenin Allah'ın hükmüne karşı çıkan ve isyan eden grubun saldırılarına engel olunarak onlara karşı Allah'ın kitabına ve Resulullah (s.a.v)'in sünnetine göre hak olanı yerine getirmek olduğunu, savaşmak olmadığını açıklamıştır.³⁴⁰

Yûnus Sûresi 90. âyette “bağyen” kelimesi “adven” ifadesiyle birlikte mastar olarak kullanılmıştır. Âyetteki “adven” ifadesi Firavun'un İsrailoğullarına, peşlerinden gitmek suretiyle yapacağı saldırının haksız bir saldırı olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ Firavun'un bu hareketine karşı İsrailoğullarına yardım ederek onları bu saldırıdan kurtarmıştır.

Taberî âyette geçen “bağyen” kelimesine “adven” ifadesiyle birlikte “haksız saldırı/zulüm” anlamı vererek ayette Firavun ve ordusunun İsrailoğullarına haksız yere zulmetmek ve saldırmak maksadıyla peşlerinden gittiği ancak Allah Teâlâ'nın denizi yararak açtığı yoldan İsrailoğullarını kurtardığı bildirilip Firavun'un İsrailoğulları için açılan yoldan gittiği sırada boğulacağını anlayınca iman ettiğinin beyan edildiğini izah etmiştir.³⁴¹

İbn Kesîr, (ö. 774/1373) Firavun ve askerlerinin İsrailoğullarına karşı saldırısını büyük ve ürkütücü bir ordu ile onların peşlerine düşme şeklinde yorumlayarak firavun ve askerlerinin zulüm konusunda haddi aştıklarını izah etmektedir.³⁴²

Elmalılı âyette geçen “bağyen” kelimesine “adven” ifadesiyle birlikte “düşmanca saldırı/taarruz” anlamı vererek İsrailoğulları'nın denizin öteki yakasına geçirildikten sonra Firavun ve askerlerinin düşmanca saldırmak maksadıyla onların peşlerinden gittiğini ancak denizin kapanmaya başlamasıyla Firavun'un boğulacağını anlayıp iman ettiğini açıklamıştır.³⁴³

Yûnus Sûresi 91., Mü'min Sûresi 84. ve 85. âyetlerde ölüm anında iman etmenin geçerli olmadığı ve bu halde iman eden kişinin imansız olarak öleceği bildirilmektedir. İslam âlimlerinin çoğunluğu bu âyetler ve diğer

³⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. 5, s. 408, 409.

³⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 11, s. 162.

³⁴² Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk. Sâmî Muhammed b. Selâme, Beyrut: Dâru Taybe, 1999, c. 4, s. 292.

³⁴³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 4, s. 2743.

deliller ışığında, Firavun'un boğulacağı sırada iman etmesinin geçerli olmadığını ve Firavun'un imansız olarak öldüğünü ifade etmişlerdir.³⁴⁴

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ

*“Onlara haksız bir saldırı (bağy) yapıldığında elbirliğiyle kendilerini savunurlar.”*³⁴⁵

Şûrâ Sûresi 39. âyette “bağy” kelimesi mastar olarak kullanılmıştır. Âyette iman edenlerin haksız bir saldırıya uğradıklarında haklarını alana kadar kendilerine yapılan saldırıya karşı koydukları ve birbirleriyle yardımlaşarak kendilerini savundukları beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “bağy” kelimesine “haksız saldırı/zulüm” anlamı vererek âyette haksız bir saldırıya karşı koyanların övgüye mazhar olduklarının, karşı koyma davranışlarının da zalimin yapacağı zulme mâni’ olmak ve onu cezalandırmak suretiyle övgüye değer bir davranış olduğunun belirtildiğini izah etmiştir.³⁴⁶

Elmalılı âyette geçen “bağy” kelimesine “haklarına tecavüz edilmesi” anlamı vererek haksız bir saldırıya uğrayan müminlerin kendilerine isabet eden bu saldırı karşısında yardımlaşmalarını, haklarını almak için mücadele edip haklarını aldıklarını, haksızlığa boyun eğmediklerini, zalimlere hadlerini bildirdiklerini ve bunları yaparken adaletli olduklarını açıklamıştır.³⁴⁷

Hac Sûresi 60. âyetin Muharrem ayının bitmesine iki gün kala Müslümanların müşriklerle karşılaşmaları ve müşriklerin haram ayda savaştıkları düşüncesiyle Müslümanlara saldırımları üzerine indiği kaynaklarda yer almaktadır. Âyette “beğâ” fiilinin meçhul hali olan “buğîye” kelimesi kullanılmıştır.³⁴⁸

Taberî âyette geçen “buğîye” kelimesine “saldırıya uğramak” anlamı vererek Müslümanların Muharrem ayında müşriklerle karşılaştıklarında

³⁴⁴ Hayreddin Karaman, ve öte., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014, c. 3, s. 135.

³⁴⁵ eş-Şûrâ 42/39.

³⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 38-39.

³⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4249.

³⁴⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 23, s. 52; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 2, s. 622.

onlara savaşmama teklifi yapmalarına rağmen müşriklerin bunu kabul etmeyip Müslümanlara savaş açtıklarını, Müslümanların da haram ay içinde savaşmak istemeseler de müşriklerin saldırılarına karşı koyduklarını ve Allah'ın yardımıyla galip geldiklerini izah etmiştir.³⁴⁹

3.4. Kıskançlık

Bağy kavramı master olarak bazı âyetlerde kıskançlık, çekememezlik anlamlarında kullanılmaktadır. Bakara Sûresi 90. âyette kıskançlıkta bulunan kimselerin Yahudiler olduklarını görmekteyiz. Bu kıskançlık Allah'ın kendilerinden başka dilediği kullarına peygamberlik ihsan etmesinden kaynaklanmaktadır. Bağy masterının kıskançlık anlamına geldiği diğer âyetlerde de kıskançlık yapanların Ehli Kitap oldukları zikredilmektedir. Tefsirlerde “bağy” lafzının çoğunlukla kullanıldığı anlamlardan biri olan kıskançlık bu âyetlerde Ehli Kitabın kendilerine ilim, Peygamberler ve vahiy gönderildiği halde ihtilafa düşmelerinin sebebini ifade etmektedir.

Tefsirlerde Şûrâ Sûresi 14. âyette geçen “*kitaba vâris kılınanlar*” lafzıyla da Hz. Peygamber zamanındaki Yahudi ve Hristiyanlar kastedilmektedir. Müfessirlerin bir kısmı, burada onların kendi kutsal metinleri hakkında dahi şüphe içinde olduklarına, bir kısmı da Kur’ân ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında kuşklar ortaya koyduklarına işaret etmektedirler.³⁵⁰ Dolayısıyla İslam dininde yasak olan bir fiili ifade eden kıskançlık burada da olumsuz bir anlam ifade etmekte ve bu durum bağy lafzıyla anlatılmaktadır.

بِمَسْمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

“Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için (bağyen) Allah'ın indirdiğini (Kur’ân'ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir!..”³⁵¹

Bakara Sûresi 90. âyette “bağyen” kelimesi master olarak kullanılmıştır. Âyet Yahudilere hitap etmekte ve Yahudilerin Hz. Muhammed (s.a.v)'e olan

³⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 17, s. 195.

³⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 17; Kurtubî, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 16, s. 15; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 5, s. 400-401.

³⁵¹ el-Bakara 2/90.

kıskançlıklarını beyan etmektedir. Taberî geçen “bağyen” kelimesine “kıskançlık” anlamı vererek âyette Yahudilerin son peygamberin kendi kavimlerinden gelmesini beklediklerinin, kendi kavimlerinden seçilmemesinden dolayı da Allah Teâlâ tarafından son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v)’i kıskandıklarının ve O (s.a.v)’i yalanladıklarının bildirildiğini izah etmiştir.³⁵² Zemahşerî de âyette geçen “bağyen” kelimesine “kıskançlık” anlamı vermiştir.³⁵³

Elmalılı âyette geçen “bağyen” kelimesine “bencilik ve kıskançlık” anlamı vererek âyette Yahudilerin, peygamberliğin doğrudan kendilerine verilmesini beklediklerinden Hz. Muhammed (s.a.v)’in Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu bilmelerine rağmen kendi ırklarından olmaması, bencilikleri ve kıskançlıklarından O (s.a.v)’i inkâr etmeleri nedeniyle azabı hak ettiklerinin bildirildiğini açıklamıştır.³⁵⁴

Bakara Sûresi 213. âyette insanların önceleri tek ümmet ve tek din üzere oldukları ve o dinin de hak din olduğu bildiriliyor. İnsanların tek din ve tek ümmet üzere olmaları ile ilgili müfessirler çeşitli yorumlar yapmışlardır. Âyette geçen “ümmet” ifadesinden Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında yaşayanlar ve onların inandıkları din anlaşılabilir gibi Hz. Âdem ve çocuklarının inandığı din de anlaşılabilir. Ayrıca âyetteki insanlardan kastedilenin herhangi bir insan topluluğu olmayıp insanların hak dine, doğru inanç ve yaşayışa yatkın bir özellikte yaratılması olduğu izahı yapılmıştır. Bu konuda herhangi bir delil olmadığı için âyeti geneli ifade edecek şekilde açıklamak daha münasip olur.³⁵⁵

Âyette insanların tek dine tabi olan tek ümmet oldukları, sonradan çeşitli sebeplerle ihtilafa düştükleri konularda Allah Teâlâ’nın onlara doğru yolu göstermeleri için peygamberler ve kitaplar gönderdiği ancak kendilerine kitap verilenlerin aralarındaki kıskançlıktan dolayı din hususunda ayrılığa düştükleri beyan ediliyor. Taberî âyette geçen “bağyen” kelimesinin ifade

³⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 1, s. 415.

³⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 297.

³⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 1, s. 417.

³⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 2, s. 334-336; Ebi Muhammed Abdi'l-Hak İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Katar: Vizâratü'l-Evgâfi ve's-Suûni'l-İslamiyye, 1468/2007, c. 2, s. 512-513.

ettiği kıskançlığın “liderlik isteği sebebiyle kıskançlık” olduğunu belirterek kendilerine kitap verilenlerden olan Yahudilerin Tevrat hususunda ayrılığa düşmelerinin de onu bilmemelerinden değil, Tevrat’ın hak bir kitap olduğunu bildikleri halde aralarındaki liderlik kavgası sebebiyle inatlaşmalarından kaynaklandığını açıklamıştır.³⁵⁶

Elmalılı âyette geçen “bağyen” kelimesine “azgınlık ve kıskançlık” anlamı vererek “bağyen” kelimesinin azgınlık olarak nitelenebilecek olumsuzlukları da ihtiva ettiğini belirtip Ehli kitabın kendilerine kat’î deliller geldikten sonra ihtilaf etmelerine sebep olan kıskançlığın, ileri gitmek ve peygamberlerle bile yarış etmekten kaynaklandığını izah etmiştir. Ayrıca âyette Allah Teâlâ’nın kendilerine kitap verilenlerin ayrılığa düştükleri konularda iman edenlere doğru yolu göstermek için Hz. Muhammed (s.a.v)’i ve Kur’ân’ı gönderdiği zikredilmektedir.³⁵⁷

*“...Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden (bağyen) ayrılığa düştüler...”*³⁵⁸

Âl-i İmrân Sûresi 19. âyetin, Yahudilerin Yahudilikten daha üstün bir din olmadığını, Hristiyanların da Hristiyanlıktan daha üstün bir din olmadığını iddia etmeleri üzerine indiği kaynaklarda yer almaktadır.³⁵⁹ Âyette Allah Teâlâ’nın din olarak Peygamberi vasıtasıyla gönderdiği ve ondan başkasını kabul etmediği hak dinin İslam olduğu bildiriliyor.

Taberî âyette geçen “bağyen” kelimesine “liderlik, mülk ve saltanat ihtirası” anlamı vererek kendilerine kitap verilenlerden olan Hristiyanların, İncil hususunda ayrılığa düşmelerinin gerçeği bilmemelerinden değil kendilerine ilim geldikten ve gerçeği tam olarak anladıktan sonra aralarındaki düşmanlıktan, başkanlık, saltanat ve hükümdarlık ihtirasından kaynaklandığını izah etmiştir. Ayrıca âyette Allah Teâlâ’nın düşünüp ibret alınması için gönderdiği âyet ve delilleri inkâr edenlerin hak ettikleri cezayı çok hızlı bir şekilde vereceği beyan edilmektedir.³⁶⁰

³⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 2, s. 337-338.

³⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 1, s. 742-743

³⁵⁸ Âl-i İmrân 3/19.

³⁵⁹ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, c. 1, s. 362; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 129.

³⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 212.

Elmalılı âyette geçen “bağyen” kelimesine “hükmetme sevdası, azgınlık ve düşmanlık” anlamı vererek âyette Allah’ın rızasına uygun, kişiyi dünya ve âhiret mutluluğuna ulaştıracak olan Hak dinin İslam olduğunun net bir şekilde ortaya konulduğunu izah edip Ehli Kitabın gerçeği ortaya koyan bütün deliller geldikten sonra gerek kendi aralarındaki anlaşmazlıkları gerekse Resulullah (s.a.v)’e muhalefet etmelerinin, adaletle hareket etmeyi hakka ve ilme teslim olmayı terk edip hükmetme sevdası, azgınlık ve düşmanlıkla dinsizliğe ve inkara sapmalarından kaynaklandığını açıklamıştır.³⁶¹

Şûrâ Sûresi 14. âyette insanlara din konusunda yeterli olacak ilâhî mesajlar bildirildiği halde onların kendi aralarındaki kıskançlık ve benzeri olumsuz duygularla dinde ayrılığa düşüp, bölünüp parçalandıklarına dikkat çekiliyor.

Taberî geçen “bağyen” kelimesine “kıskançlık, düşmanlık” anlamı vererek “bağyen” kelimesinin düşmanlık anlamına gelebilecek olumsuzluklara da işaret ettiğini belirtip, âyette insanların kendilerine Allah Teâlâ tarafından ilâhî bilgiler gönderildikten sonra aralarındaki kıskançlık, çekememezlik, düşmanlık sebebiyle dinlerinde ihtilafa düştüklerinin bildirildiğini, insanların din hususundaki bu ayrılıklarının da bilgisizlikten kaynaklanmadığını izah etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ insanlara doğru yolu göstermek için ilahî kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Ayrıca âyet dinde ihtilafa düşenlerin içinde bulundukları durumun kendilerine yeterli ilâhî bilgi gelmemesinden kaynaklandığını iddia etmelerine de bir cevap niteliği taşımaktadır.³⁶²

Tefsirlerde Şûrâ Sûresi 14. âyette geçen “*kitaba vâris kılınanlar*” lafzıyla Resulullah (s.a.v)’in zamanındaki Yahudi ve Hristiyanların kastedildiği zikredilmiştir. Müfessirlerin bazıları bu âyetin Yahudi ve Hristiyanların Kur’ân ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında kuşkular ortaya koyduklarına, bazıları da onların kendi kutsal metinleri hakkında dahi şüphe içinde olduklarına işaret ettiğini ifade etmişlerdir.³⁶³

³⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 2, s. 1064.

³⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 16-17.

³⁶³ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 16, s. 15; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 5, s. 400-401.

Elmalılı âyette geçen “bağyen” kelimesine “kıskançlık, çekememezlik” anlamı vererek âyetteki “bölünenler/ayrılanlar” ifadesinden, peygamberlere muhalefet etmeleri sebebiyle dinlerinde ayrılığa düşenlerin anlaşılacağı gibi kendilerine peygamber gönderilenlerin peygamberlerinden sonra dinde nifak çıkararak ayrılığa düştüklerinin de anlaşılabilceğini zikredip, dinlerinde ihtilafa düşmelerinin sebebinin ise bilgisizlikten değil kendilerine ilâhî bilgiler gönderildiği ve dinde nifak çıkarmalarının kötü akıbetini bildikleri halde aralarındaki kıskançlık, çekememezlik ve azgınlıktan dolayı olduğunu izah etmiştir.³⁶⁴

وَأَتَيْنَاهُم بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًّا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا

كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

Câsiye Sûresi 17. âyette de din konusunda ayrılığa düşenler zikredilmiştir. Onların dinlerindeki ihtilaflarının ise kendilerine ilâhî bilgi ve deliller gönderilmemesinden değil, aralarındaki kıskançlık, çekememezlik ve ihtirastan kaynaklandığı beyan edilmiştir. Bu âyet ve konu ile ilgili diğer âyetler Müslümanlara bir uyarı niteliği taşımaktadır. Müslümanlar Ehli Kitabın ihtilafları sebebiyle karşılaştıkları ve karşılaşıacakları kötü akıbetlere karşı ikaz edilmektedir.

Taberî âyette geçen “bağyen” kelimesine “riyaset/liderlik talebi” anlamı vererek âyette İsrailoğullarına, Tevrat indirildiği ve ilâhî emirler hakkında çok açık deliller verildiği halde onların kendilerine ilim geldikten sonra din konusunda ihtilafa düştüklerinin bildirildiğini, onların ihtilafa düşme sebeplerinin ise, liderlik ihtirası ve birbirlerine haksız davranmaları olduğunun ortaya konulduğunu izah etmiştir. Ayrıca âyette Allah Teâlâ kıyamet günü, ayrılığa düşenlerin ihtilaf ettikleri konularda aralarında hüküm vererek haklı olanları haksızlardan ayırt edeceğini bildiriyor.³⁶⁵

³⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 4230.

³⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 25, s. 146.

3.5. Haksızlık Etmek

خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

“...Biz iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir (beğâ)...”³⁶⁶

Sâd Sûresi 22. âyette Davud (a.s)’ın yanına gelen iki davacı grup ve davacı gruplardan birbirine haksızlık eden iki kişinin Davud (a.s)’dan adaletli bir yargılama talep etmeleri beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “beğâ” kelimesine “sınırı aşmak/haksızlık etmek/hakkına tecavüz etmek” anlamı vererek âyette Davud (a.s.)’ın evinin yüksek bir yerinde bulunduğu sırada iki davacının, onun yanına girdikleri, onların Davud (a.s.)’ın yanına kapıdan değil duvara tırmanarak girdikleri için Davud (a.s.)’ın onlardan korktuğu bunun üzerine onların da Davud (a.s.)’a kendilerinden korkmamasını, birbirlerine haksızlık yaptıklarından dolayı adaletle hüküm vermesi için yanına geldiklerini söylediklerinin belirtildiğini izah etmiştir.³⁶⁷

Elmalılı âyette geçen “beğâ” kelimesine “hakkına tecavüz etmek/haksızlık etmek” anlamı vererek âyeti sonraki (23-24.) âyetlerle birlikte değerlendirmiş ve bu âyette Davud (a.s)’ın, iki grubu onca korumaya rağmen aniden karşısında görünce telaşlanması üzerine gruplarda bulunanların Davud (a.s.)’a korkmamasını, kendilerinin aralarındaki haksızlık sebebiyle birbirlerinden davacı olduklarını, bu yüzden huzuruna geldiklerini ve aralarında adaletle hüküm vermesini istediklerinin bildirildiğini, Sâd Sûresi 23. âyette davacı gruptakilerin aralarında haksızlığa sebep olan hadisenin doksan dokuz koyunu olanın bir koyunu olanın koyununu alıp kendi koyunlarına dahil etmesi ve bunu yaparken de tartışmada üste çıkması olduğunun anlatıldığını, Sâd Sûresi 24. âyette ise Davud (a.s)’ın yapılan bu haksızlığın zulüm anlamına geldiğini, iman edip salih amel işleyenler hariç kardeşlerin, ortakların birbirlerine mutlaka haksızlık yapabileceğini söyleyerek, kendisine imtihan yapıldığını anladığının ve Allah’a yöneldiğinin bildirildiğini izah etmiştir. Ayrıca Elmalılı, âyetlerde Davud (a.s)’ın yanına

³⁶⁶ Sâd 38/22.

³⁶⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 141-142.

gelerek kendilerini adaletle yargılamasını isteyen iki kişinin Allah Teâlâ tarafından gönderilmiş iki Melek olduğu yorumunu yapmıştır.³⁶⁸

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجْتِكَ إِلَىٰ نَعَايَةٍ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

Sâd Sûresi 24. âyette Davud (a.s)’ın birbirlerinden davacı olan kişilere verdiği hüküm ortaya konulmaktadır. Taberî âyette geçen “yebğî” kelimesine “haksızlık etmek” anlamı vererek, âyette Davud (a.s)’ın davacının bir koyununu, doksan dokuz koyunu olan arkadaşının alıp koyunlarına dahil etmesinin haksızlık olduğu, ortakların çoğunun birbirlerine haksızlık ettiği ancak iman edip salih amel işleyenlerin böyle yapmadığı, onların da sayıca diğerlerine göre az olduğu hükmünü verdiğinin bildirildiğini ve Davud (a.s)’ın Allah Teâlâ tarafından imtihan edildiğini anlayıp affını isteyerek Rabbine yöneldiğinin beyan edildiğini açıklamıştır.³⁶⁹

3.6. Arzulamak/Çabalamak

Müteaddî-geçişli olarak kullanılan beğâ fiili bazı âyetlerde olumsuz bir anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Tevbe Sûresi 47. âyette geçen “beğâ” fiili sınırı aşan bir şey yapmayı ifade ederken Tevbe Sûresi 48. âyette kullanılan “ibteğâ” fiili çaba içine girmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla Tevbe Sûresi 48. âyette istek daha baskındır. Âyetlerdeki anlam farklılıkları da bu durumu ortaya koymaktadır.³⁷⁰

3.6.1. Fitneye Düşürmeye Çabalamak

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أُضَاعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَاعُونَ لَهُمُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

*“Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmayacak ve sizi fitneye düşürmek için (yebğûne) aranızda koşturacaklardı...”*³⁷¹

Tevbe Sûresi 47. âyette münafıklar tanıtılmakta ve Müslümanların onlara karşı dikkatli olmaları vurgulanmaktadır. Vâhidî bu âyetin Tebük Gazvesi’ne

³⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 5, s. 4091-4092.

³⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 145.

³⁷⁰ Râğib el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 136-137.

³⁷¹ et-Tevbe 9/47.

katılmak için Resulullah (s.a.v) ile birlikte yola çıkan Abdullah b. Ubeyy ve beraberindeki münafıkların Tebük'e doğru gidilmeye başlandığında ayrılmaları üzerine Resulullah (s.a.v)'i teselli etmek için nazil olduğunu zikretmektedir.³⁷²

Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “talep etmek/istemek” anlamı vererek âyette münafıkların Müslümanlarla birlikte savaş için sefere çıkmaları halinde Müslümanlar arasına fitne sokacaklarının Müslümanları cihattan geri bırakmaya çalışacaklarının bunu yaparken Müslümanların arasında sözlerini dinlettikleri zayıf iradeli kişileri kullanacaklarının bildirildiğini ancak Allah Teâlâ'nın zalim olan münafıklar topluluğunu çok iyi bildiğinin beyan edildiğini açıklamıştır. Ayrıca Taberî âyette geçen “*Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı*” ifadesini Müslümanların arasında münafıklara muhbirlik yapan kişilerin olduğu şeklinde yorumlamıştır.³⁷³

Elmalılı âyette geçen “yebğûne” kelimesine “maksat, amaç” anlamı vererek âyette münafıkların Müslümanlara zarar vereceğine işaret edilip onların Müslümanlarla cihat etmek üzere sefere çıkmaları durumunda Müslümanlara fitne ve fesattan başka bir katkılarının olmayacağını, bununla birlikte Müslümanları ihtilafa düşürmeye çalışacaklarının belirtildiğini, Müslümanların içinde münafıkların sözlerine aldanacak yahut onlara casusluk yapacak kişilerin de olduğunu ancak Allah Teâlâ'nın zalimlik yapan münafıkların hepsini bildiğinin ortaya konulduğunu izah etmiştir.³⁷⁴

لَقَدْ ابْتَغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ

Tevbe Sûresi 48. âyetin de Tebük Gazvesi için Resulullah (s.a.v)'in Müslümanlara, Rumlarla savaşa çıkmak üzere hazırlanmalarını emretmesi üzerine münafıkların savaş hazırlıklarını engellemek için çeşitli bahaneler uydurarak Müslümanları savaşa katılmaktan vazgeçirmeye çalışmaları ve savaş için ordugahlar kurulup yola çıkıldıktan sonra Abdullah b. Ubeyy ve

³⁷² Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 247; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 450-451.

³⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 144-146.

³⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 3, s. 2561.

beraberindeki münafıkların Müslümanlara katılmamaları sebebiyle indiği rivayet edilmiştir.³⁷⁵

Tevbe Sûresi 48. âyetle ilgili münafıkların Resulullah (s.a.v)'in Medine'ye geldiği ilk günden itibaren fitne ve fesada başladıkları gibi Uhud savaşında da Müslümanları düşmanla karşı karşıya bırakıp terk ederek fitneye düşürmeye çalıştıkları ancak bütün bunları yapmalarına rağmen İslam dininin güçlenmesi ve yayılmasına engel olamadıkları izahları yapılmıştır.³⁷⁶

Taberî âyette geçen “ibteğav” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyetle Resulullah (s.a.v)'e Abdullah b. Ubeyy ve beraberindeki münafıkların Uhud savaşında Müslümanları düşman karşısında yalnız bıraktığı gibi Rumlara karşı da yine fitne çıkarmak istedikleri hatırlatılıp ne yaparlarsa yapsınlar İslam'ın yayılmasına engel olamayacaklarının bildirildiğini izah etmiştir.³⁷⁷

Elmalılı âyetle geçen “ibteğav” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyetle münafıkların Tebük Gazvesi hususunda fitne çıkarmak istedikleri gibi daha önce de Resulullah (s.a.v) hakkında ve Müslümanlar arasında fitne çıkarmayı arzu ettiklerinin, Müslümanları ihtilafa düşürmek için çabaladıklarının, Müslümanları cihattan vazgeçirmeye çalıştıklarının ancak bunları yapmalarına rağmen Allah'ın emrinin galip gelmesine mani' olamadıklarının beyan edildiğini açıklamıştır.³⁷⁸

*“O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak (ibtigâ) ve onun olmadık yorumlarını yapmak için (ibtigâ) müteşabih âyetlerinin ardına düşerler...”*³⁷⁹

Âl-i İmrân Sûresi 7. âyetle kalplerinde eğrilik olan kişilerin fitne çıkarmak ve Kur'ân'ın olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih âyetlerin ardına düştükleri belirtilmektedir. Bir şeyi istemede çaba göstermek anlamına

³⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 147-148.

³⁷⁶ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, c. 10, s. 328; İbn Âşûr, *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr*, c. 10, s. 219-220.

³⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 20, s. 147.

³⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 3, s. 2564.

³⁷⁹ Âl-i İmrân 3/7.

gelen “ibtigâ” kelimesi bu âyette istenilen şeyin kötü olması sebebiyle olumsuz anlamda kullanılmıştır.³⁸⁰

Necran Hristiyanları’ndan bir heyetin Resulullah (s.a.v)’in huzuruna gelmesi, Hz. İsa hakkında “İsa Allah’ın kelimesi ve O’ndan bir ruh değil midir?” diye sormaları, Resulullah (s.a.v)’in “Evet öyledir” buyurması, onların da “İşte bu bize yeter” diye söylemeleri üzerine Allah Teâlâ Âl-i İmrân Sûresi 7. âyeti, sonra da “*Muhakkak İsa’nın misali Allah katında Âdem’in misali gibidir...*” (Âl-i İmrân, 3/59) âyetini indirmiştir.³⁸¹

Taberî âyette geçen “ibtigâ” kelimelerine “irade etmek/istemek” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’e hitaben Kur’ân’daki âyetlerin özelliklerinin açıklandığını, Kurân’daki bazı âyetlerin muhkem, sevap, ceza, helal, haram, öğüt, tehdit gibi hükümleri ifade eden en temel âyetler olup bu âyetlerin açık anlaşılabilen ve manası başka şekilde yorumlanmayan âyetler olduğunu, bazı âyetlerin ise müteşabih, anlaşılması zor ve farklı manalar ihtiva eden âyetler olup kalplerinde doğru yoldan çıkma yönelimi bulunanların karışıklık çıkarmak, âyetleri kendi heva ve heveslerine göre yorumlamak için bu âyetlerle ilgilendiklerinin beyan edildiğini, müteşabih âyetlerin gerçek manasını yalnız Allah Teâlâ’nın bildiğinin, ilimde ileri seviyeye ulaşmış olanların müteşabih âyetlerin manasını bilmeseler de muhkem ve müteşabih olan bütün âyetlerin Allah katından geldiğine iman ettiklerinden dolayı övgüye mazhar olduklarının bildirildiğini izah etmiştir.³⁸²

Elmalılı âyette geçen “ibtigâ” kelimelerine “istemek/arzu etmek” anlamı vererek âyetin Resulullah (s.a.v)’e hitap ettiğini, âyette Resulullah (s.a.v)’e indirilen Kur’ân’ın bazı âyetlerinin muhkem, anlamı açık ve başka manalara çekilemeyen, temel âyetler, bazı âyetlerinin ise müteşabih, anlaşılması güç, farklı manalarda yorumlanabilmekle beraber gerçek manasının hangisi olduğu anlaşılamayan âyetler olduğunun belirtildiğini, kalplerinde eğrilik bulunanların muhkem âyetleri bırakıp müteşabih âyetleri kendi heva ve heveslerine göre yorumlamak istediklerini böylelikle kendileri doğru yoldan

³⁸⁰ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 136.

³⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 177.

³⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 170-186.

saptığı gibi insanları da saptırmayı arzu ettiklerinin ortaya konulduğunu, müteşabih âyetlerin gerçek manasını yalnız Allah Teâlâ'nın bildiğinin, ilimde uzman olanların müteşabih âyetlerin manasını bilmeseler de muhkem ve müteşabih olan bütün âyetlerin Allah katından geldiğine iman ettiklerinden dolayı övgüye mazhar olduklarının bildirildiğini açıklamıştır.³⁸³

3.6.2. Allah Yolunu Eğri Göstermeye Çalışmak

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَمْ يَأْتِكُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ أَمَنْ تَبْعُوهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“De ki: Ey ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek (tebğûne) müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz?..”³⁸⁴

Âl-i İmrân Sûresi 99. âyette Resulullah (s.a.v)'e hitap vardır. Allah Teâlâ bu ayette Resulullah (s.a.v)'den Kitap ehlinden olan kimseleri uyarmasını istemektedir. Âyette İsrailoğulları ve Ehli Kitaptan olan diğer kişilerin doğruyu bildikleri halde Allah yolunu eğri göstermeye çalışıp Müslümanları doğru yoldan çıkarmaya kalkışmaları sebebiyle Resulullah (s.a.v)'in onlara yaptığı ikaz bildirilmektedir.

Taberî âyette geçen “tebğûne” kelimesine “arzulamak, çabalamak” anlamı vererek Âl-i İmrân Sûresi 99. âyetin son derece fitneci bir kâfir olan Şâs ibn Kays ve onun çıkarmaya çalıştığı fitne ile ilgili olduğunu zikretmiştir. Şâs ibn Kays Resulullah (s.a.v)'in ashabından Evs ve Hazrec'e mensup bir grubun yanına uğramış, İslâm'ın onlarda meydana getirdiği ülfet, muhabbet, birlik ve beraberliği görünce bundan aşırı derecede rahatsız olup onların aralarını bozmak için fitne çıkarmaya çalışmıştır. Ancak Resulullah (s.a.v) onlara Allah Teâlâ'nın kendilerini İslâm'a hidâyet edip İslâm ile ikramda bulunmuşken, cahiliye işlerinden, küfürden kurtarmış ve aralarına bir ülfet vermişken cahiliye davası gütmemelerini ve eskiden bulundukları gibi küfre dönmemelerini buyurması vesilesiyle Evs ve Hazrec'e mensup Müslüman

³⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1035-1045.

³⁸⁴ Âl-i İmrân 3/99.

grubun o anda bunun şeytanın bir vesvesesi, düşmanlarının bir hilesi olduğunu anlamalarını sağlayıp fitneye düşmelerine engel olmuştur.³⁸⁵

Elmalılı âyette geçen “tebğûne” kelimesine “çalışmak” anlamı vererek âyette Ehli Kitaptan olan kimselerin hakikati bildikleri halde Müslümanları Allah yolundan çevirmeye çalışmalarının Allah Teâlâ tarafından bilindiği ve yaptıkları şeylerin cezasını göreceklerinin beyan edildiğini açıklamıştır.³⁸⁶

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ

A'râf Sûresi 45. âyette Allah yolunu eğri göstermeye çalışma suçunu işleyenlerin zalimler olduğu bildirilmekte o zalimlerin âhireti de inkâr ettikleri beyan edilmektedir. Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “arzulamak, çalışmak” anlamı vererek âyette zalim olarak nitelendirilen kişilerin Allah'ı inkâr eden, Allah yolunu eğri göstermeye çalışıp insanları Allah yoluna uymaktan, O'nun dinini kabul etmekten ve gönderdiği ilâhî hükümlere tabi olmaktan alıkoymaya çalışan âhiret gününü inkâr eden kişiler olduklarını açıklamıştır.³⁸⁷

Elmalılı âyette geçen “yebğûne” kelimesine “çalışmak” anlamı vererek âyette Allah yolunu eğip bükme isteyip insanları Allah yolundan çevirmeye kalkışanların zalim ve âhireti inkâr eden kimseler olduğunun belirtildiğini izah etmiştir.³⁸⁸

A'râf Sûresi 85. ve 86. âyet Şuayb (a.s.)'in kavmi olan Medyen halkına olan tebliğini bize göstermektedir. Çünkü âyette de geçtiği üzere Şuayb kavmi, insanları Allah yolundan alıkoymakta, Şuayb (a.s.)'a iman etmek isteyenleri tehdit etmekte ve korkutmaktaydılar.

Taberî A'râf Sûresi 86. âyette geçen “tebğûne” kelimesine “çabalamak” anlamı vererek âyette Şuayb kavmine ölüm tehdidi ve korkutmayla Müminleri Allah yolundan alıkoymamaları ve Allah'ın dinini eğri gösterme isteğiyle için yolların başlarında oturmamalarının emredildiğini, onlardan Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği nimetler sebebiyle Allah'a

³⁸⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 4, s. 22-24.

³⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1151.

³⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 187.

³⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 3, s. 2164.

şükretmeleri ve yalnız Allah’a kulluk etmelerinin istendiğini, onlara veryüzünde bozgunculuk yapanların sonlarının nasıl olduğunun hatırlatılıp ikaz edildiklerini izah etmiştir.³⁸⁹

Elmalılı âyette geçen “tebğûne” kelimesine “çalışmak” anlamı vererek âyette Şuayb kavmine ölüm tehdidi ve korkutmayla Müminleri Allah yolundan alıkoymamaları ve Allah’ın dinini eğri göstermeye çalışarak yolların başlarında oturmamalarının emredildiğini açıklamıştır.³⁹⁰

الَّذِينَ يَصُودُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

Hûd Sûresi 19. âyet, Hûd Sûresi 13. âyette geçen Resulullah (s.a.v)’in Kur’an’ı uydurduğunu iddia eden kafirlere bir cevap niteliği taşımaktadır. Âyette kafirlerin insanları Allah yolundan çevirmek için neler yaptıkları beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “çalışmak” anlamı vererek âyette kafirlerin insanları Allah’a iman etmekten engellediklerinin, dinlerinde fitne çıkarmaya çalıştıklarının, Allah’ın doğru yolu olan İslam’ı eğri göstermek istediklerinin belirtildiğini ve o kafirlerin öldükten sonra dirilmeyi de inkâr eden kişiler olduklarının ortaya konulduğunu açıklamıştır.³⁹¹

Elmalılı âyetteki “yebğûne” kelimesinin bulunduğu kısma “Allah yolunu eğriltmeye çalışmak” anlamı vererek Hûd Sûresi 18-24 âyetlerinde de bildirildiği gibi müminlerin, kafirlerin bütün çaba ve taktiklerine rağmen yılmamaları ve sabır göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir.³⁹²

الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُودُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ

İbrâhim Sûresi 3. âyette inkarcıların, dünya hayatına âhireti unutturacak kadar bağlandıkları, Allah yolundan alıkoymaları ve Allah yolunu eğri göstermek istedikleri için sapıklık içinde oldukları beyan edilmektedir. Râzî, âyette dünya hayatını ölçülü sevenlerin değil, onu âhirete tercih edenlerin

³⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 238-239.

³⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 3, s. 2210.

³⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 12, s. 21-22.

³⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 4, s. 2767.

kınandığını ifade etmiştir.³⁹³

Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “çalışmak” anlamı vererek âyette dünyayı âhirete tercih eden kafirlerin Allah’ın indirdiği Kur’an’a ve Peygamber olarak seçtiği Hz. Muhammed (s.a.v)’e iman etmemekle birlikte Allah’a ve Peygamberine iman edenleri de uydurdukları yalanlarla Allah yolundan çevirmeye çalışıp, onlara Allah yolunu eğri göstermek istediklerinin belirtildiğini, bu sebeple kafirlerin derin bir sapıklık içinde olduklarının ahirette de şiddetli bir azaba çarptırılacaklarının bildirildiğini izah etmiştir.³⁹⁴

3.6.3. Haddi Aşmak İstemek

فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

“Kim bunun ötesine geçmek isterse (ibteğâ) işte onlar haddi aşanlardır.”³⁹⁵

Mü’minûn Sûresi’nin ilk altı âyetinde Müminlerin kurtuluşa ulaşması için yapması gereken şeyler bildirilmektedir. 7. âyette de Müslümanların ırzlarını Allah’ın haram kıldığı şeylerden korumaları emredilmiştir.

Taberî âyette geçen “ibteğâ” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette Müminlerin kurtuluşa ulaşması için gereken şartlardan birinin de namuslarını Allah’ın haram kıldığı zina, fuhuş ve benzeri şeylerden uzak durarak korumaları olduğunun beyan edildiğini, Müminlerin Allah’ın kendilerine helal kıldığı hanımlarıyla olan münasebetinin helal olduğunun, onların dışındakilerle ilişki kurmak isteyenlerin ise Allah’ın koymuş olduğu sınırları aşan kurtuluşa ulaşamayan kişiler olduğunun bildirildiğini açıklamıştır.³⁹⁶

Meâric Sûresi’nde de mahrem yerlerini koruyanların iman eden, namazını dosdoğru kılan, verdikleri sözlere riayet eden namuslu kişiler olduğu ve onların Cennet’e girmeyi hak ettikleri bildirilmekte, 31. âyette de mahrem yerlerini korumayanların, iffetsizlik yapanların Allah Teâlâ’nın

³⁹³ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebir*, c. 19, s. 62.

³⁹⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 13, s. 180-181.

³⁹⁵ el-Mü’minûn 23/7.

³⁹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 18, s. 4.

koymuş olduğu sınırlara riayet etmeyen haddi aşan kimseler olduğu beyan edilmektedir.³⁹⁷

Taberî âyette geçen “ibteğâ” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyetle mahrem yerlerini Allah Teâlâ’nın helal kıldığı eşler haricindekilerden koruyanların doğru yaptıklarının, mahrem yerlerini Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırlara uymayıp korumayanların ise haddi aşan kimseler olduklarının bildirildiğini izah etmiştir.³⁹⁸

3.7. Aramak

Âl-i İmrân Sûresi 83. âyetle kullanılan “beğâ” fiili sınırı aşan bir şey yapmayı ifade ederken Âl-i İmrân Sûresi 85. âyetle kullanılan “ibteğâ” fiili çaba içine girmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla Âl-i İmrân Sûresi 85. âyetle istek daha baskındır. Âyetlerdeki anlam farklılıkları da bu durumu ortaya koymaktadır.³⁹⁹

3.7.1. İslam’dan Başka Din Aramak

أَفَعَبَّرَ دِينَ اللَّهِ يَتَّبِعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَالَّذِينَ يُرْجَعُونَ

“Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O’na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar (yebğûne)?..”⁴⁰⁰

Kurtubî Âl-i İmrân Sûresi 83. âyetin Ehl-i kitaptan Ka’b b. Eşref ve ashabı ile bir grup Hristiyan’ın İbrahim (a.s)’ın dinine kendilerini daha layık görmeleri konusunda ayrılığa düşüp Resulullah (s.a.v)’in hakemliğine başvurmaları sonra da Resulullah (s.a.v)’in verdiği her iki grubun da İbrahim (a.s)’ın dininden uzak olduğu hükmünü kabul etmemeleri ve İslam dinine tabi olmayacaklarını söylemeleri üzerine nazil olduğunu zikretmiştir.⁴⁰¹ Âyet Ehli kitabın yanlış tutumlarına işaret etmektedir.

Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “aramak/istemek” anlamı vererek âyetle Peygamberler, Müminler ve Meleklerin Allah’ın dinine

³⁹⁷ el-Meâric 70/31.

³⁹⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 29, s. 84.

³⁹⁹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 136-137.

⁴⁰⁰ Âl-i İmrân 3/83.

⁴⁰¹ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 4, s. 135.

isteyerek teslim olduklarının müşrikler ve kafirlerin ise Allah'ın azabını gördükten sonra istemeyerek de olsa teslim olduklarının belirtildiğini, herkesin öldükten sonra Allah'a döndürüleceğinin ve Allah'ın iyilik yapanın da kötülük yapanın da amellerinin karşılığını vereceğinin bildirildiğini izah etmiştir.⁴⁰²

Râzî âyette geçen “Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar” ifadesine “Onlar Allah'ın dininden başkasını aramaktalar” şeklinde mana verilmesinin de mümkün olduğunu ifade etmiştir. Âyette iki durumda da Allah'ın dininden başka din aramanın ne kadar yanlış olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁰³

وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Âl-i İmrân Sûresi 85. âyette İslam dininden başka bir din arama çabası içine giren kimseden böyle bir dinin asla kabul edilmeyeceği ve onun âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacağı beyan edilmektedir. Kurtubî bu âyetin Ensar'dan Hâris b. Suveyd ve on iki arkadaşının dinlerinden dönerek Mekke'de kâfirlere katılmaları üzerine nazil olduğunu zikretmiştir.⁴⁰⁴

Taberî âyette geçen “yebteği” kelimesine “talep etmek” anlamı vererek âyette İslam'ın dışındaki Yahudilik ve Hristiyanlık gibi bütün dinlerin hükmünün kaldırıldığından bundan sonra kıyamete kadar bütün insanların dininin yalnızca İslam dini olduğunun ve İslam dininden başka din arayan kimsenin sapıklık içinde olup âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacağının bildirildiğini izah etmiştir.⁴⁰⁵

Elmalılı âyette geçen “yebteği” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette Allah katında makbul olan dinin İslam dini olduğunun İslam'dan başka bir din arayandan böyle bir dinin asla kabul edilmeyeceğinin ve onun âhirette de ziyana uğrayacağının ortaya konulduğunu açıklayıp, Allah'a ve Allah'tan gelene tam bir iman ve teslimiyetle yapılmayan amelin ahirette hiçbir fayda vermeyeceğini, küfürle ölenlerin her biri dünya dolusu altın nafaka vermiş

⁴⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 336-338.

⁴⁰³ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebir*, c. 8, s. 107.

⁴⁰⁴ Kurtubî, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 4, s. 137.

⁴⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 3, s. 339; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 151-152.

olsalar dahi ahirette kendilerini kurtaramayacaklarını ifade etmiştir.⁴⁰⁶

3.7.2. Cahiliye İdaresini Aramak

أَفَحُكُّمُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ

“Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar (yebğûne)?..”⁴⁰⁷

Mâide Sûresi 50. âyetin aralarında öldürme olayları geçen Kurayzaoğulları ile Nadiroğullarının Resulullah (s.a.v)’in hakemliğine başvurmaları, Resulullah (s.a.v)’in Kurayzalıların kanının Nadirlinin kanına eşit olduğu kısısta da diyetle de yaralarda da birinin diğerine hiçbir üstünlüğünün olmadığı hükmünü vermesi sebebiyle Nadiroğullarının Resulullah (s.a.v)’in verdiği hükmü kabul etmemeleri ve Resulullah (s.a.v)’i düşman olarak görmeleri üzerine nazil olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁰⁸

Taberî âyette geçen “yebğûne” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’in hakemliğine başvurup sonra adaletle verdiği hükümden rahatsız olan Yahudilerin, Allah’ın kitabı Tevrat kendilerinde bulunduğu halde putperestlerin ve müşriklerin hükümlerini arzu etmelerinin ne kadar büyük bir yanlış olduğunun belirtildiğini, Allah’ın hükmünden daha güzel hiçbir hükmün olmayacağına, bunu ancak Allah’ın bir olduğuna ve O’nun her şeyin Rabbi olduğuna iman eden toplumların anlayabileceğine dikkat çekildiğini izah etmiştir.⁴⁰⁹

Elmalılı âyette geçen “yebğûne” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette ilim ve din iddiasında bulunanların kendi menfaatleri için Allah’ın hükmünü kabul etmeyip kötülüğe yönelme, adaletsizlik, ayrımcılık gibi hukuk dışı olan cahiliyet kanunu istediklerinin belirtildiğini, hakimiyeti Allah’tan daha güzel olan hiçbir hâkimin bulunmadığının bildirildiğini açıklamıştır.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 2, s. 1143.

⁴⁰⁷ el-Mâide 5/50.

⁴⁰⁸ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, c. 2, s. 376; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 12, s. 14; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 317.

⁴⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 6, s. 274.

⁴¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 2, s. 1702-1703.

3.7.3. Kafirlerin Yanında İzzet Talep Etmek

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِئْتَعُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

“Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet mi arıyorlar (yebteğûne)?..”⁴¹¹

Nisâ Sûresi 139. âyette münafıkların Müminleri bırakıp kafirlerle dostluk kurmasının yanlışlığını beyan edilmektedir. Taberî âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette münafıkların kafirleri dost edinmesinin onlardan hürmet, saygı, yardım gibi bir menfaat beklentisi içinde olmaları sebebiyle meydana geldiğinin belirtildiğini, bütün izzet ve şerefın yalnızca Allah’a ait olmasından dolayı kıymet, itibar ve yardım arayanların Müminlerle dost olmaları gerektiğinin vurgulandığını izah etmiştir.⁴¹²

Elmalılı âyette geçen “yebteğûne” kelimesine “aramak” anlamı vererek âyette münafıkların Müminlere karşı Yahudilerle dostluk kurup kıymet ve itibar kazanacaklarını zannetmekle çok büyük bir yanılğı içinde olduklarına dikkat çekildiğini, bütün izzet ve şerefın yalnızca Allah’a ait olduğunun, Allah’ın izzet vermediği kimselerin hiçbir şekilde şerefli olamayacağını, kıymet ve saygı arayanların Allah’ın şerefli kıldığı Müminleri dost edinmesi gerektiğinin bildirildiğini açıklamıştır.⁴¹³

3.7.4. Dünya Hayatının Geçici Menfaatini İstemek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا

“Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek (tebteğûne) “Sen mümin değilsin” demeyin...”⁴¹⁴

Nisâ Sûresi 94. âyetin düşmanla savaşmak için yola çıkan Müslümanların küçük bir ganimetin yanında duran bir adam görmeleri, adam Müslümanlara

⁴¹¹ en-Nisâ 4/139.

⁴¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 5, s. 329.

⁴¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 2, s. 1499.

⁴¹⁴ en-Nisâ 4/94.

selam verdiği halde onu öldürmeleri ve yanında bulunan ganimeti almaları üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir.⁴¹⁵

Taberî âyette geçen “tebteğûne” kelimesine “talep etmek/istemek” anlamı vererek âyette Müminlerin düşmanla savaşmak için yola çıktıklarında karşılarına çıkan insanları iyice araştırıp Allah’a ve Peygambere savaş açtığı kesin olan kişileri öldürmelerinin, teslim olan ve İslam dinini kabul ettiğini söyleyen kişileri, onların kendilerini ve mallarını korumak için böyle söylediklerini düşünerek, ganimet elde etmek için öldürmemelerinin bildirildiğini, Müminlerin Allah katındaki nimetlerin ganimet için öldürecekleri kişinin yanındakilerden çok daha fazla ve çok daha hayırlı olduğu düşünerek hareket etmeleri gerektiğinin belirtildiğini, Müminlere, Allah Teâlâ’nın kendilerini İslam diniyle müşerref kılmadan önce aynı durumda bulunduklarının hatırlatılıp Allah Teâlâ’nın o kişilere de, Müminlere ihsan ettiği gibi İslam nimetini ihsan etmiş olabileceğine dikkat çekildiğini ve Allah Teâlâ’nın yapılan her şeyi bildiğinin beyan edildiğini izah etmiştir.⁴¹⁶

Elmalılı âyette geçen “tebteğûne” kelimesine “gönül vermek” anlamı vererek âyette Müminlerin savaş yapmak için bir sefere çıktıklarında karşılaştıkları bir kişiye, fânî olan dünya hayatının devamlılığı olmayan nimetine gönül vererek, İslam dinini kabul ettiğini söylediği halde “*Sen Mümin değilsin*” dememeleri gerektiğinin bildirildiğini açıklamıştır.⁴¹⁷

3.7.5. Allah’tan Başka Rab Aramak

قَالَ اَعْبُدُوا اللَّهَ اَنِيبَكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

“Musa dedi ki: Allah sizi âlemlere üstün kılmışken ben size Allah’tan başka bir tanrı mı arayayım (ebğî)?”⁴¹⁸

A’râf Sûresi 140. âyette Musa (a.s)’ın İsrailoğullarına olan uyarısı beyan edilmektedir. Müfessirler âyette belirtilen İsrailoğullarının âlemlere üstün

⁴¹⁵ Buhârî, “Tefsîr”, Sûre: 4, 17 (No. 4591).

⁴¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 5, s. 221-222.

⁴¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 2, s. 1426.

⁴¹⁸ el-A’râf 7/140.

kılınmasının, içlerinden birçok peygamber seçilmesinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir.⁴¹⁹ Bu âyet ile A'râf Sûresi 138. ve 139. âyetler İsrailoğullarının Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği nimetlere karşı ne kadar nankör olduklarını göstermektedir.

Taberî âyette geçen "ebğî" kelimesine "aramak/istemek" anlamı vererek âyeti A'râf Sûresi 138. ve 139. âyetle birlikte değerlendirmiş ve âyetlerde Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarına ihsan ettiği mucizelere rağmen onların ders almayıp yanlış yapmaya devam ettiklerinin hatta inek şeklinde yaptıkları putlara tapan bir kavmin yanından geçerken Musa (a.s.)'dan kendilerine o inek suretine benzeyen putlar gibi bir put yapmasını istediklerinin beyan edildiğini bu âyette de Musa (a.s.)'ın İsrailoğullarına, Allah Teâlâ'nın yüceliğini bilmeyen O'na ortak koşulmaması gerektiğini anlamayan cahil bir topluluk olduklarını söyleyip, putlara tapan kavmin dinlerinin yok olmaya mahkum olduğu ve yaptıkları amellerinin kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını açıklayarak, İsrailoğullarına kendilerini yaratan ve onları yaşadıkları zamanda âlemlere üstün kılan Allah Teâlâ'dan başka bir ilah aramasının mümkün olmadığını ifade ettiğinin bildirildiğini izah etmiştir.⁴²⁰

Elmalılı âyette geçen "ebğî" kelimesine "aramak" anlamı vererek âyette İsrailoğullarının denizden geçip Firavun'un zulmünden kurtarıldıktan sonra putlara tapan bir kavim görmeleri ve Musa (a.s.)'a put yapmasını teklif etmeleri üzerine Musa (a.s.)'ın onlara olan uyarısının anlatıldığını izah etmiştir.⁴²¹

*"(De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım (ebteğî)?.."*⁴²²

En'âm Sûresi 114. âyetin müşriklerin Resulullah (s.a.v)'den Peygamberliği hakkında kitaplarında bulunan bilgileri onlara haber vermeleri için Yahudi hahamlardan veya Hristiyan papazlardan bir hakem seçmesini istemesi üzerine indiği kaynaklarda yer almaktadır.⁴²³ Âyette Resulullah

⁴¹⁹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, c. 9, s. 37; İbn Âşûr, *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr*, c. 9, s. 84.

⁴²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 9, s. 45-46.

⁴²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 3, s. 2273-2274.

⁴²² el-En'âm 6/114.

⁴²³ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, c. 3, s. 110; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, c. 1, s. 380.

(s.a.v)’e hitap edilmekte ve Resulullah (s.a.v)’in müşriklerin yanlış tutumlarına karşı onlara yaptığı uyarı beyan edilmektedir.

Taberî âyette geçen “ebteğî” kelimesine “talep etmek/aramak” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’e müşriklere Allah’tan başka daha adaletli bir hakem olmadığını, Allah Teâlâ’nın hükümleri açıklayan Kur’ân’ı indirmesinin başka bir hakemin hükmüne gerek bırakmadığını söylemesinin emredildiği, Kur’ân’ın Allah Teâlâ tarafından indirilen ilâhî bir kitap olduğunun kendilerine Tevrat ve İncil verilenlerin de bildiklerinin belirtildiği ve Resulullah (s.a.v)’in bu konuda şüphe etmemesi gerektiğinin bildirildiğini izah etmiştir.⁴²⁴

Râzî’ye göre âyet, En’âm Sûresi 109. âyette Resulullah (s.a.v) bir mucize getirirse ona inanacaklarına yemin eden müşriklere bir cevap niteliği taşımaktadır. Allah Teâlâ’nın fesahat, belâğat ve muhtevasıyla gerçekliğinde hiçbir şüphe olmayan Kur’ân’ı indirmesi başka bir mucizeye gerek bırakmadığı gibi Hz. Muhammed (s.a.v)’in doğruluğunu kanıtlamak için de Allah Teâlâ’nın hakem olması başka bir hakeme gerek bırakmamıştır.⁴²⁵

Elmalılı âyette geçen “ebteğî” kelimesine “istemek” anlamı vererek Allah Teâlâ’nın hak ile batılı birbirinden ayırmanın açık delillerinin içinde bulunduğu Kur’ân’ı hiçbir şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde indirdiği halde müşriklerin Allah’tan başka hakem aramaya çalışmalarının “bütün fenalıkların başı” olduğunu açıklamıştır.⁴²⁶

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

“De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım (ebğî)?..”⁴²⁷

Kurtubî En’âm Sûresi 164. âyetin kâfirlerin Resulullah (s.a.v)’i dininden döndürmek istemeleri, şayet dininden döndükten sonra dünyada ve âhirette

⁴²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 8.

⁴²⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. 13, s. 130.

⁴²⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. 3, s. 2033.

⁴²⁷ el-En’âm 6/164.

başına bir şey gelecek olursa da kendisine kefil olacaklarını söylemeleri üzerine nazil olduğunu zikretmiştir.⁴²⁸

Taberî âyette geçen “ebğî” kelimesine “talep etmek/aramak” anlamı vererek âyette Resulullah (s.a.v)’e kafirlere Allah’tan başka Rab aramanın ne kadar yanlış olduğunu, her günah işleyenin kendi aleyhine işlemiş olacağını, herkesin işlediği günahla sorumlu olduğunu ve hiçbir kimsenin başkasının günahını yüklenmeyeceğini söylemesinin emredildiğini, sonunda dönüşün Allah Teâlâ’ya olacağı ve Allah Teâlâ’nın dünyada ayrılığa düşenlerin dinlerinin gerçeğini haber vereceği, amellerine göre onları cezalandıracağı ve adaleti gereği hiçbir kimseyi başkasının günahından sorumlu tutmayacağını bildirildiğini izah etmiştir.⁴²⁹

Elmalılı âyette geçen “ebğî” kelimesine “istemek” anlamı vererek âyette kafirlerin Resulullah (s.a.v)’e kendi dinlerine dönmesini teklif etmeleri, böyle yapmasına karşılık dünyada ve âhirette başına bir şey gelecek olursa da kendisine kefil olacaklarını söylemeleri üzerine Resulullah (s.a.v)’in kafirlere Allah’tan başka Rab aramanın ne kadar yanlış olduğunu, her günah işleyenin kendi aleyhine işlemiş olacağını, herkesin işlediği günahla sorumlu olduğunu ve hiçbir kimsenin başkasının günahını yüklenmeyeceği cevabını vermesinin bildirildiğini açıklamıştır.⁴³⁰

⁴²⁸ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, c. 3, s. 162; Kurtubî, *el-Camî' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 7, s. 153.

⁴²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 8, s. 113.

⁴³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. 3, s. 2115.

SONUÇ

Bağy lafzı Arapça’da müşterek ve zû vücûh sözcüklerden olup çok anlam barındırmaktadır. Sözlük anlamı itibariyle iyi ya da kötü bir şey talep etmek, istemek, haddi aşmak, haktan ayrılmak, zulmetmek, büyükmek, kıskançlık, azgınlık, zina ve benzeri manaları ifade etmektedir. Ayrıca “bağy”, kendi hakkını yeterli görmeyerek başkasının canına, malına veya ırzına el uzatma manasında da kullanılır. Bazen de bu kelime ile idareciye isyan etme manası kastedilir. Bunlara ilaveten bağy sözcüğü, ezme, horlama, aşırı fesatçılık, ölçsüzlük anlamlarında da kullanılır. Talep etmede ileriye gitmek suretiyle bazen nitelikte, bazen nicelikte orta yolu aşmak için de kullanıldığı olmuştur.

İnançta, sözde ve eylemde aşırılığı ifade eden bağy sözcüğünün geniş bir kullanım alanı vardır. Kur’ân’daki kullanımlarına baktığımız zaman kimi yerde övülen kimi yerde yerilen durumlar için kullanıldığı görülür. Bağy her ne kadar övülen ve yerilen durumlar için söz konusu olsa da çoğunlukla yerilen durumlar için kullanılır.

Kur’ân-ı Kerim’de hem sözlük hem de terim anlamlarında geçen “Bağy”ın anlamlarını iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi: “Allah’ın rızasını kazanmak için farzları yapıp nafilere yönelmek” anlamına gelmekte ve bu haliyle övülmektedir. İkincisi: “Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmeyip batıla yönelmek veya şüphelilere uzanmak” anlamına gelmekte ve bu haliyle yerilmektedir.

Küfür, zulüm, tuğyan gibi kavramlarla bağy arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu kavramlar ile tanımlanan düşünce ve davranışlar birbirini etkiler, tamamlar, birbirlerinin neden ve sonuçları olurlar. Birbirlerinin yerine kullanılırlar. Aynı konuyu farklı açılardan tasvir ederler. Ancak bağy, Allah’ın rızasını aramak, Allah’ın lütuf ve rızasını istemek, rızık talep etmek gibi birçok olumlu anlamdaki kullanımları sebebiyle bu kavramlardan ayrılmaktadır.

Öte yandan Kur'ân'da bağı kavramı olumsuz anlamlarıyla insanların Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmemelerinde, Allah'ın belirlemiş olduğu dini ve ahlaki sınırları ölçüsüzce aşarak azgınlıklarında son derece etkili eylemleri ifade etmektedir. Ehl-i Kitabın, Münafıkların ve Müşriklerin yaptığı azgınlık, zulüm, büyüklenmek gibi olumsuz fiiller bağıin kapsamına girdiği gibi Kur'ân'ın nüzulüne muhatap olan insanların yaptıkları bazı olumsuz fiiller de bağı olarak açıklanmaktadır. Bağı, hangi inancın bağılı olursa olsun insanın bir özelliği olarak anlatılmakta, iman edip yararlı iş yapanların ise birbirlerinin hakkına tecavüz etmeyeceği belirtilmektedir.

Yine Kur'ân'da yasaklanan ve üzerinde çokça durulan haram eylemlerden birini ifade eden bağı, özellikle bir ve beraber olan tevhid toplumunun dağılmasında, tefrika ve ihtilafların çıkmasında, kılıçların çekilip haram kılınan kanların akıtılmasında son derece etkilidir. Bağıin önlenmesi için, insanların zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere engel olmaları ve haksızlığa uğradıklarında haklarını alana kadar birbirleriyle yardımlaşmaları gereklidir. Kur'ân'da bu mücadelenin müminlerin bir özelliği olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışmadan anlaşıldığına göre; Allah Teâlâ verdiği nimetlerle insanoğlunu denemektedir. İnsanoğlu kararsız ve tutarsız bir şekilde sık sık yön değiştirmekte, bir sıkıntıya uğrayınca hemen Allah'a sığınmasına rağmen rahata kavuşunca önceki halini unutup şırmarmaktadır. Yine haddi aşıp saldırganlık yapmaya, yine küfre ve şirke, yine fitne ve fesada başlamaktadır. Fakat bütün bunlara rağmen Allah Teâlâ onlara mühlet vermekte, şükredenlerin nimetlerini artırmakta nankörlük edenlerinse yaptıklarından veya yapması gerekeni yapmadıklarından hesaba çekileceğini bildirmektedir. İnsanlara zulmedenleri ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenleri asıl cezanın âhirette beklediğini haber vermektedir. Can yakıcı azabı görecekları Kur'ân'da net bir şekilde ortaya konulmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDULÂLÎ, Ataullah. *Ahkamü'l-Buğât fi's-şerîati'l-İslâmiyye*, Yüksek Lisans Tezi, Necah Üniversitesi, Nablus, 1990.
- ABDULLAHOĞLU, Kamil. *İslâm Hukuku Açısından Devlete İsyan (Bağy) Suçu ve Hukuki Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 42310).
- ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1994.
- AHMED, Halil b. *Kitabu'l-Ayn*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- ALTUNTAŞ, Halil ve ŞAHİN, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- ASKERÎ, Ebu Hilâl. *el-Furuku'l-Luğaviyye*, Beyrut: Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, 1403/1983.
- AYDIN, Melikşah. "İslam Hukukuna Göre İsyan (Bağy) Suçu ve Cezası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 2 (2015) ss. 49-77.
- BADAWÎ, El Said M. - ABDEL HALEEM, Muhammed. *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2008.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, Mekke: Beytü's-Sünne, 1442/2021.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammad. *es-Sihâh Tâci'l-Lügati ve's-Sihahi'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1990.
- CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif. *et-Ta'rifât*, thk. Abdül Mü'ni el-Hufna, Kahire: Dârür-Reşad, 1991.
- ÇETİNER, Bedreddin. *Fatihâ'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.

- EL-CEVZÎ, Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1407/1987.
- FÎRUZABADÎ, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed. *Kamusi'l-Muhit*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1407/1987.
- GÜR, Süleyman. *Kur'an'a Göre Tuğyan ve Tâğût*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- ISFAHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğîb. *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1961.
- ISFAHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğîb. *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvan Dâvûdi, Beyrut: Dârü's-Şâmiye, 1418/1997.
- IZUTSU, Toshihiko. *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları, 2019.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr, Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, 1984.
- İBN ATIYYE, Ebi Muhammed Abdi'l-Hak. *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Katar: Vizâratü'l-Evgâfi ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 1468/2007.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk. Sâmi Muhammed b. Selâme, Beyrut: Dâru Taybe, 1999.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensâri. *Lisânü'l Arab*, Beyrut: Dâru's-Sâdır, t.y.
- KAPLAN, Abdurrahim. “Kur'an'da “Bağy” Kavramının Anlam Alanı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2 (2020) ss. 1790-1810.

- KARADAĞ, Meryem. *İslam Hukukundaki Değişim Olgusunun Fürû-i Fıkha Yansıması: Devlete İsyan Suçu (Bağy) Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Bursa, 2022. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 722331).
- KARAGÖZ, İsmail ve öte. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- KARAMAN, Hayreddin ve öte. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- KARAMAN, Hayreddin ve öte., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- KIYLIK, Mustafa Harun. “İslam Hukuku’nda “Bağy/İsyan” ve “İğtiyâl/Suikast” Suçları ile Bu Suçların Neticeleri”, *Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları Sempozyum Dizisi 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu 24-26 Mayıs 2017*, C. 1 (2018) ss. 289-309.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Cami’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, Kahire: Dâr’ul-Hadîs, 1414/1994.
- MEVDÛDÎ, Ebu’l-A’lâ. *Tefhimü’l-Kur’ân*, çev. Kurul, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- MUHAMMED, Abdürrezzak. *Mefhûmü’l-İslah ve’l-Bağy fi’ş-şerîati’l-İslâmiyye* (Yüksek Lisans Tezi), Naif Üniversitesi, Riyad, 2008.
- MUKÂTİL, b. Süleyman. *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerim*, thk. Abdullah Mahmut Şehhate, y.y: el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Âmmetü li’l-Kitâb, 1414/1994.
- MUKÂTİL, b. Süleyman. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmut Şehhate, Beyrut: Müessesetü’t-Tarihi’l-Arabi, 1423/2002.
- OKKA, Sevinç. *İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında (Bağy) Suçu* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 261286).

- OKUYAN, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerim Sözlüğü*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- RÂZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîrû'l-Kebir*, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990.
- ŞAFAK, Ali. “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerir. *Camiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Fikr, 1405/1984.
- VÂHÎDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbu'n-Nüzûl*, Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, 1411/1991.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Matbai Ebüzziya, 1935.
- ZEBÎDÎ, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtaza. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Mısır: Matbaatü'l-Vehebîyye, 1287.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâimidi't-Tenzîl Ve Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*, Riyad: Mektebetü'l-Abekân, 1418/1998.